

Tunga

2018

Utgitt av Varteig Historielag

Redaksjonskomitè for Inga 2018:

Solveig Rød - sologkai@getmail.no	Øistein Bøe - oistein.boe@gmail.com
Hans Erik Pedersen (utforming) - hanseped@online.no	
Forsiden: Furulund tegnet av Anne Sofie Bergerud	

Kjære leser!

Nå har du 2018-utgaven av Inga i hånden. Varteig Historielag har gitt ut Ingaheftene årlig fra 1985. De første årene var preget av primitive forhold med bruk av lim og klister for å sette sammen heftene før de ble sendt til trykkeriet. Det var heller ikke alltid at resultatet fra trykkeriet var i samsvar med forventningene. Etterhvert har datateknologi gjort det mulig å skape et produkt som har et mer profesjonelt utseende. Særlig etter at det ble anledning til å gjengi bilder i farger, synes redaksjonen at heftet ble mer tiltalende. Vi skal også fremheve det gode samarbeidet vi har hatt fra 2004 med Møklegaard Trykkeri. Alt dette gjør at vi kan glede oss over at Inga er mer populær enn noensinne og salget har steget år for år.

Også i år har vi eksterne forfattere som har bidratt med artikler. Det setter vi stor pris på og oppfordrer også flere til å komme med bidrag. I årets hefte har vi eksempel på at det ikke trenger å være de lange fortellingene som det kan være av interesse å få nedskrevet. En stor takk går også til alle de som stiller opp med svar på spørsmål og som leter fram bilder vi kan bruke når vi skal lage artiklene.

Dersom noen av artiklene mangler kildeanvisninger, er det fordi vi mener at dette framgår i teksten eller at det benyttes åpne kilder som folketellinger og kirkebøker.

Også i år er det grunn til å takke våre annonsører: Uten dem, intet hefte. Derfor:

Støtt annonsørene – de støtter oss! God lesning!

Innhold:

Varteigs første automobil	side	3
« . . der nødvendigen maa opføres Skolehus» - Om Furulund	side	7
Historien om Thorvaldtårnet	side	22
Barndom og oppvekst rundt forrige århundre	side	23
Topp-alpinisten med oldefar fra Knatterudfjellet	side	31
Malerfirmaet til Berglifamilien	side	38
På slåttejobb i Numedal sommeren 1947	side	41
Varteig i avisene 1918	side	45
Friske tak i bedehussak fra Ovaskaus	side	53
Da lensmannen flyttet ut av bygda	side	57
Da Oluf ledet svenskene på villspor	side	61
Sikkeland Vestre	side	65
Gabrielhytten og Slettevold, gnr 3042, bnr 4 og 5	side	74
Søndre Engebråten gnr 3016, bnr 3	side	80
Bildeforveksling i Inga 2017, retting av feil	side	89

Interessert i mer Varteigstoff?

Ingahefter fra 1985 (noen få årganger er utsolgt), **Gamle Varteigfilmer** som er overført til DVD, CD med trykket ordbok: «**Sånn prekæ døm i Varte før i tiæ**», **Gamle kalendere** med fotografier fra Varteig, flere **Turhefter**.

For mer informasjon: Se våre nettsider. For bestilling: Kontakt redaksjonen.

Varteigs første automobil

Lærer Olaf Tonning på Askersby var den første i Varteig som gikk til anskaffelse av det nymotens kjøretøyet **automobil**. Bilen fikk en lang levetid og var i over 30 år i tjeneste hos forskjellige eiere i bygda.

T-Forden

Henry Ford hadde jo som kjent gitt verden en rimelig, pålitelig og effektiv automobil med lanseringen av Modell T i 1908. Denne bilen ble starten på en ny æra innen personlig transport. Den var enkel å kjøre, grei å vedlikeholde, den kjørte bra selv på dårlige veier – og den ble straks en suksess.

Fra 1914 til 1925 var bilen å få svartlakkert fra fabrikken. Den kunne gå både på bensin og etanol.

Til Norge kom de første T-Fordene i 1915.

Allerede i 1922 kjøpte lærer Tonning en flunkende ny T-Ford 1922-modell.

Enkel bil og enkel teknikk

T-Forden hadde bakhjulsdrift og bare to gir i tillegg til revers. Den manglet clutchpedal og girskifte foregikk ved at sjåføren alternerte mellom tre pedaler: bremsepedal til høyre, revers i midten og 1. og 2. gir på venstre pedal.

Gassen var en hendel som var plassert på rattstammen. En bryter kunne innstilles på «lav» eller «høy» tenning. Vanligvis ble det kjørt med «høy» tenning.

Bilens vekt var 700 kg og vekten ble holdt nede ved bruk av treverk. Ramma var av stål, men førerhuset var bygd i tre. Bilen hadde en firesylindret bensinmotor med lite dreiemoment - opp til 1000 omdreininger pr. minutt - og den gjorde en max-hastighet på 60 km/t. Motoren ydet 18-20 hestekrefter og den hadde et bensinforbruk på 1 liter eller mer pr. mil. Bensinforbruket kunne reguleres med en skrue i bunnen av forgasseren, men ved for mye stenging stoppet motoren. Det var ikke mye ekstrautstyr i bilene den gang. På dashbordet var et amperemeter som viste lading med pluss til høyre og minus til venstre. Det var alt. Ikke noe speedometer.

Ved å vri tenningsnøkkelen til høyre fikk en strøm fra batteriet og til venstre fra en magnet i svinghjulet. Ellers var det et lite bakspeil inne i førerhuset. Bensintanken lå under førerhuset.

Bilen hadde ikke varmeapparat eller retningsvisere. Heller ikke varmepumpe, bare vifte. Originalmodellen

T-forden med Anne Thoreby bak rattet. Anne var barnebarnet til Olaf Tonning. Eier: Varteig Historielags fotosamling

hadde kalesje og skinnseter, celluloidvinduer og hjulene hadde tre-eiker, trefelg og 21 tommers dekk.

Stadig på farten

John Askersby har fortalt at ved kommunevalget i 1923 sto T-Forden nesten ikke stille. Lærer Tonning kjørte mange gamle vartinger til valglokalet for å stemme. Tonning brukte bilen hyppig i 25 år til all mulig transport. Rett etter 2.verdenskrig, solgte han bilen til Bjarne Pettersen på Sælid. Da var førerhuset tatt av og sjåføren måtte sitte under åpen himmel. Bjarne fikk påsatt en Nash personbilhytte som ble kappet bak, og bilen ble påmontert en liten lastelem i treverk.

Bilen gikk ikke fort. Når Bjarne og Olga var ute og kjørte tur, løp schæferen "Steffi" lekende lett ved siden av bilen.

T-Forden ble Arne Hansens første bil

I 1953 kjøpte Arne Hansen (f. 1936) bilen og han forteller at han betalte den med 400 kroner i kontanter og arbeid i to våronner hos Bjarne Pettersen. Bjarne beholdt batteriet da Arne overtok bilen, så Arne måtte kjøpe nytt batteri.

Arne parkerte nyervervelsen ved brønnen på Sagbråten og da Gunda fikk se det, sa hun: «Jammen har'n kjøpt sæ bil, den stømper'n!»

Arne Hansen i 1954 med T-Forden utenfor Granum i Os hvor Arne bodde under krigen. Bjarne Pettersen fikk bilen omregistrert til B-2517.

Eier av bildet: Arne Hansen

Arne tok førerkort i 1954 og brukte bilen på Sagbråten. Han kjørte sement og byggevarer da det ble bygd nytt våningshus på gården og ellers torvstrø til fjøset og andre varer og ting til gården.

Bilen hadde, som nevnt, ikke varmeapparat og det var ikke særlig komfortabelt i førerhuset om vinteren. Arne husker at i julen 1954 var det 22 kuldegrader og da han skulle kjøre for å hente posten, brukte han en fille med salt for å pusse et lite kikkeshull i frontruta.

I den perioden Arne eide bilen, var dekkene slitte og glatte. Men Arne laget kjettinger til bilen selv. Han malte bilen mørkegrønn (vogngrønn) med sorte skjermmer. Bilen hadde nå fått registreringsnummeret B-2517

Kjørte til hopprenn i Østfold

Arne forteller at han og kameraten, Bjørn Lunde (f. 1938), som bodde på nabogården Moene, ofte kjørte til hopprenn rundt omkring i Østfold

med T-Forden. Bjørn var deltager i flere hopprenn, og Arne var sjåfør. De kjørte til Aronsbakken på Greåker, til Smertubakken på Kråkerøy og til Vestengbakken ved Mysen på hopprenn. På den tiden var Varteig-gutten Ragnar Øby (f. 1929) en av Østfolds beste hoppere, så de to guttene kjørte også til hopprenn bare for å se Ragnar hoppe. Arne kjørte også ivrige Varteig-gutter til orienteringsløp i Østfold og Vestfold.

Kald tur til barndomshjemmet

Arne husker en søndagstur på vinteren fra Sagbråten til barndomshjemmet Granum i Os der bestemoren Lava bodde. Gunda Sagbråten og Mathea Bø skulle være med. Arne og Gunda kjørte til Bø (Georg Bø) og ventet der. Han turte ikke å kjøre ned den bratte bakken, han var redd han ikke greide å komme opp igjen. (Dette var jo før den nye Brenneveien var bygget.)

Arne forteller at Mathea etter hvert kom gående over dalen med en kurv med mat og et stort pledd. Mathea krøp opp på lastelemmen, satte seg til rette med ryggen mot førerhuset og med pleddet over seg. Så bar det i vei i snøføyka mot Os. Da de skulle hjem igjen, hadde også Even Bø kommet kjørende til Granum med hest. Da han så bilen, sa han at han ville «kjøpe hjula» på bilen! På hjemveien fra Granum byttet Gunda og Mathea plass, slik at Mathea fikk sitte i førerhuset hjem igjen til Bø-kroken. Da måtte Gunda sitte og fryse på lastelemmen.

*Arne Hansen med skiltene til T-Forden
Foto: Kjell Lunde*

Solgt til Sameia i Eidsberg

Arne hadde bilen i to år før han solgte den videre til Even Bø på Bergsland gård i Sameia i Eidsberg for 300 kr. Even Bø hadde tenkt å bruke hjulgangene og hjulene til møkkakjerrhjul.

Arne hadde nå kjøpt en Essex 1928-modell personbil.

Arne forteller at han og Bjørn Lunde kjørte T-Forden fra Sagbråten til kjøperen på Bergsland i Eidsberg. Siden T-Forden ikke hadde skilter lenger, kjørte Bjørn foran med Essex'en med en kjetting som liksom var slepetau, og Arne kom tett etter med T-Forden. Etter å ha kjørt gjennom Os og Eidsberg, via Haga jordbruksskole, kom de til den bratte bakken ved Randem sydøst for Mysen. Da stoppet T-Forden. Motoren fikk ikke bensin. Bilen hadde jo ikke bensinpumpe, og Arne ville selge bilen med minst mulig bensin på tanken.

Over 15 millioner T-Forder

Den siste T-Forden som ble laget, rullet av samlebåndet ved Ford-fabrikken i Michigan, USA i 1927 som nummer 15.007.003 i rekken. Henry Ford hadde gjort det mulig for menigmann å eie egen bil.

Men guttene visste råd. De snudde bilen så bensinen nådde forgasseren og rygget opp Randembakken og den siste biten opp bakkene til Bergsland gård.

Låve med veteranbiler brant

Hjulene ble aldri møkkakjerrehjul, men Even Bø's barnebarn, Erling Dammen (1937-2004), solgte bilen videre, og den ble stående på en låve i

Indre Østfold sammen med flere andre veteranbiler. En stund senere brant denne låven ned og de fleste bilene gikk med i brannen.

Men T-Forden ble delvis reddet. En herr Svendsen fra Trøgstad fikk tak i gearkassen og motoren og brukte delene til å bygge en ny "gammel" bil.

Originalskiltene til bilen blir oppbevart hos Hans Erik Groven på Thoreby gård.

AutoMester®

DinBilservice

www.dinbilservice.automester.no

Byens eldste og største butikk - etablert 1896

Pellygt. 71

L. Evensen as

Tlf. 69 13 03 10

« . . . der nødvendigen maa opføres Skolehus»

Da vartingene på 1860-tallet tapte kampen mot fastskolen, fikk man i flere av skolekretsene leie hus til undervisningen. Dette lyktes imidlertid ikke i Gryte krets, der det «nødvendigen maa opføres Skolehus». I dag står denne bygningen som forsamlingslokale på Strømnesåsen.

Skolestua som ble reist på tomt fra Søndre Furuholmen i 1868, har en mangfoldig historie. Først sto den som skole for Gryte krets på «Steen-sletten» i 25 år. I 1893 ble den flyttet til Strømnesåsen og tjente som undervisningssted for storskolen Neaskogs i 66 år. De siste 59 årene har den tidligere skolestua hatt funksjon som bedehus.

Slik forsamlingslokalet Furulund framstår i krysset Småbergveien-Strømnesveien i dag, slik sto bygningen også på «Steensletten» da skolestua ble

reist for 150 år siden. Verken utvendig eller innvendig er det gjort store bygningsmessige forandringer.

Forsamlingslokalet Furulund er for øvrig den eneste bevarte skolebygningen fra den store endringen i skolestrukturen i 1867-1868.

(Les mer om skolevesenet gjennom 250 år i Inga for 1989.)

Innbitt motstand

Det var innbitt motstand i Varteig mot å gå fra omgangsskole til fastskole på 1860-tallet. Varteig ble skilt ut fra

Forsamlingslokalet Furulund, som for 150 år siden startet som skolehus for Gryte skolekrets. Til høyre uthuset med utedo.
Foto: Øistein Bøe

Hans Velærværdighed Hr. Prosten

Det gjaldt å ha respekt for myndighetspersoner for 157 år siden. I et møte i Skolecommisionen 19. august i 1861 diskuterte man tiltak for å få erstattet en lærer som hadde sagt opp. Varteig tviholdt på omgangsskolen, og det var trøblete å skaffe søkere til den ledige stillingen.

En visitas av prest Peter Fredrik Bassøe (1804-1889) var nær forestående, og vartingene ville ha ny lærer på plass før Bassøe kom. Skolecommisionen «haabede at faae Skolen bestyret indtil Hans Velærværdighet Hr. Prost Bassøe ved den forventede Visitats i næste Maaned vil have at tage denne Sag under endelig Avgjørelse».

Fortsatt var det presten som ansatte lærerne, ikke politikerne.

Tune som egen kommune 1. januar i 1861, og store oppgaver krevde betydelige økonomiske uttelling.

Derfor var «communebestyrelsen» lite glad for påleggene om å skaffe faste undervisningssteder, ettersom økonomien i den nye kommunen mildt sagt var stram. Politikerne fikk med seg mange foreldre, som mente at omgangsskolen rundt på gårdene var å foretrekke.

Johan Andersen var omgangsskolelærer i Varteig på den tiden. Han har uttalt at en del av foreldrene «trodde at barna kom til å lære formeget, så de siden ikke skulde ville bestille noe, men gå kravepyntet og være stormenn. (...) De mente at til å bruke øksen og spaden behøvdes ingen lærdom.»

Til bedre overveielse

Pålegget om å gå fra omgangsskole til fastskole kom allerede i 1860, men i Varteig ble endringene trenert. Både skoledirektør og stiftsdireksjon presset på, men et flertall i Skolecommisionen i Varteig sa nei.

Herredstyret sendte «underdanigst Ansøgning til Hans Majestet Kongen om fremdeles at blive forundt at holde Omgangsskole inden Sognet», men i 1867 måtte vartingene innse at slaget var tapt. Omgangsskolens tid var forbi.

Det virker som om resignasjonen hadde nådd Skolecommisionen, som i møteprotokollen skriver at de «endnu engang blev forelagt Medlemmerne til

bedre Overveielse og endelig Afgjørelse den oftere tilforn behandlede Sag om vort Skolevæsens Ordning efter Lovens Bydende ved Skolestuers Oprettelse istedetfor det hidtil værende Omgangsskolehold på Gaardene inden Sognet».

Seks skolekretser

Med skoledirektørens trussel om rettslige skritt, valgte kommunepolitikerne i Varteig å gi opp kampen for fortsatt omgangsskole. I Skolecommisionens møte på Bergerud 25. november i 1867 ble bygda delt inn i seks skolekretser.

Østaskogs ble delt i Stubberud krets med 38 elever og Galteryggen med 49. Neaskogs sognet 51 elever til Brunsbys krets og 18 til Hasle. Ovaskogs var det 38 elever som hørte til nye Gryte skolekrets, mens 39 elever sognet til Bø krets.

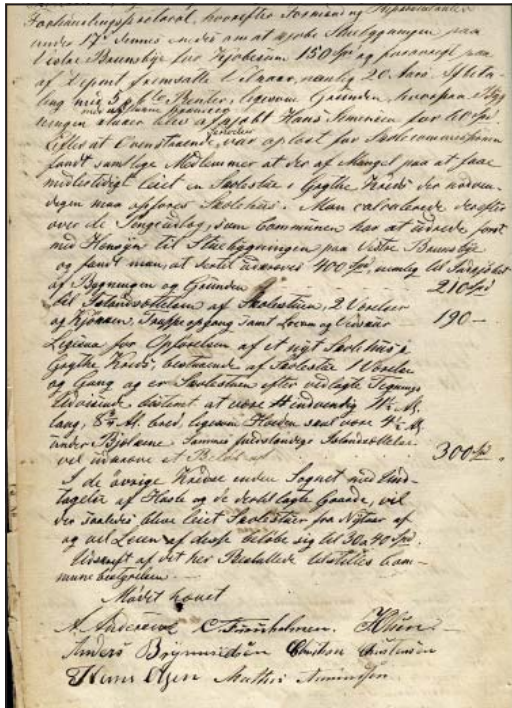
Communebestyrelsen måtte grave dypt i pungen for å få finansiert den nye skoleordningen. I flere av skolekretsene fikk man riktignok leie egnede hus, og kommunen slapp da med 8-10 spesidaler i året til hver av utleierne. Verre var det i Brunsbys krets, der kommunen valgte å kjøpe den tidligere hovedbygningen på Vestre Brunsbys, det som i dag er museum. Prisen var 210 spesidaler, og i tillegg 190 spesidaler for å renovere huset. Til gjengjeld fikk man lærerbolig i bygningen, og man fikk møtelokale for politikernes.

Med Flid og Nidkærhed har rygtet sit Kald

Iver Olsen Brenne (1831-1890) ble konstituert som lærer Ovaskogs og Neaskogs bare 18 år gammel. Han var lærer, kirkesanger og korleder i bygda fram til han døde.

Mannen nøt respekt i Skolecommisionen, for i protokollen fra et møte 2. okt i 1861 heter det: «Iver Olsen har vel ikke modtaget nogen Dannelse ved et Seminarium, men er dog en ret duelig Lærer, der udrustet med gode Evner og Lærelyst stedse med Flid og Nidkærhed har rygtet sit Kald. Han nyder desuden fortiden Undervisning af Sognepræsten i flere Skolefag og erklærer sig villig til om et Aar at underkaste seg Examen ved Rakkestads Skolelærerseminarium.»

Utsnitt fra Skolecommissionens protokoll fra møte 2. mars i 1868 der det ble vedtatt å bygge «et nyt Skolehus» for Gryte krets på tomt fra Søndre Furuholmen.

skal være 4 ½ Alen under Bjælkene». Omregnet betyr det innvendige mål på 7,2 x 5,5 meter. Hele bygningen er på rundt 8 x 9 meter

Fullt ferdig kom den nye skolen på Stensletta på 300 spesidaler.

Var det debatt omkring skoleordningen, ble det også debatt om plasseringen av skolehuset for Gryte krets. Fire av skolestyrets medlemmer hadde tatt «Stedet i Øiesyn», nemlig sogneprest Anders Andersen, ordfører Christen Furuholmen, kirkesanger og lærer Iver Olsen og gårdbruker Mathis Amundsen Heden.

Truet med retten

Det ble fremmet to alternative tomter for skolen, og Skolecommissionen delte seg på midten. Tre gikk for «Stensletten» på tomt fra Søndre Furu-

Nybygg på Stensletta

Da den nye skolestrukturen ble innført i 1867, var det bare i Gryte krets man måtte bygge nytt. I skolestyrets møte 2. mars i 1868 ble det vedtatt å bygge «et nyt Skolehus, bestaaende af Skolestue, 1 Værelse og Gang, og er Skolestuen bestemt at være indvendig 11 ½ Alen lang, 8 ¾ Alen bred, ligesom Høiden

Fortsatt står undermuren etter skolehuset på Stensletta, det som senere ble hetende Skole-sletta. Foto: Erling Skivdal.

Barn ble tvangsplassert

Det er forstemmende å lese Skolecommissionens møteprotokoll for 7. des i 1864. Da vedtar de å tvangsplassere flere barn ut i andre husstander.

I protokollen heter det: «Der gives en Deel skolepligtige Børn der formedelst Skoleforsømmelse og mislig Opdragelse hos deres Forældre maa af Fattig-commissionen udsættes hos Familier, som samvittighedsfuldt ville give Omsorg for deres Opdragelse.»

Det gjelder tre brødre på 9, 11 og 13 år, to søsken på 10 og 14 år og to jenter på 10 og 13 år. Bistand i deres respektive hjem var ikke et tema.

Afgangsprøve ved <i>Neaskogs</i>			
Aarstal og datum.	Barnets fulde navn.	Naar født.	Hvor født.
15/4 93	Marius Simonsen Lunde	15/7 78	Værteig
17/7 93	Olaf Andersen Lunde	2/7 78	do
do	Olaf Peter Johannes Bøgvind	14/3 79	do
do	Gunder Hansen Vestgaard	9/7 79	do
do	Ever Tversen Hasle	12/3 79	do
do	Helga Kristiansen Lifeng	11/7 79	do
do	Hansine Olsen Selid	25/3 78	do
do	Anna Kristoffers Simonsen	10/7 78	do
do	Olga Mathisen Holset	16/7 78	do
do	Marie Hansen Vestgaard	2/3 77	do

Avgangselevene ved Neaskogs skole i 1893, året da skolehuset ble flyttet fra Stensletta til Strømnesåsen.

spesidaler. Skolebygningen ved Stubberud ble i 1893 flyttet til

holmen, tre for Johnsbraaten på Gryte.

Det ble holdt møte hvor oppsitterne kunne få sagt sin mening, og der gikk et flertall inn for et tredje alternativ. Det var Skotteklevbraaten, men grunneieren ga klar beskjed om at han ikke var villig til å avgi tomt til skolehus, «uden at han ved Retten blev tvunget dertil».

«Det samme antager man ogsaa vil blive tilføddet med Tomten paa Johnsbraaten», heter det i protokollen.

En ny behandling i Skolecommissionen ga et klart flertall for «Stensletten».

Noen få år senere måtte kommunen bygge ytterligere to skolehus, både for Galteryggen (Skofteby) og Stubberud skolekretser. Dette kostet rundt 600

Klemsdal, og var i utforming identisk med skolen på Stensletta.

Fra Stensletta til Strømnesåsen

Skolen på Stensletta betjente ungene i Gryte krets i 25 år. Da var det dags for en ny skolestruktur, der antall kretser ble redusert fra seks til tre. Ovaskogs ble Gryte og Bø skolekretser slått sammen, og ny skole sto i 1893 ferdig på Kokkimmoen. (Les historien om Kokkims skolen i Inga 2012.)

Selv om Gryte krets var nedlagt, skulle skolehuset likevel tjene sin hensikt i mange tiår til. Bygningen på Stensletta ble plukket ned og satt opp igjen på Strømnesåsen. Neaskogs var Hasle og Brunsby skolekretser slått sammen, og Strømnes-skolen ble felles

Så forsømt at han ikke kan delta i undervisningen

Leser man Skolecommissionens protokoll fra 1860-årene, får man fort forståelsen av at skolegang ble nedprioritert i mange hjem. Dette er bakgrunnen for en sak i møte 6. juni i 1862. En navngitt 14-åring har forsømt skolen i den grad at «han ikke kan deltage i den almindelige Undervisning».

Skolestyret samtykket i at man snarest mulig skaffer gutten «en særegen Undervisning indtil Sognepræsten efter Samraad med Læreren finder ham skikket til at deltage i den almindelige Skole».

Fikk mulkt for å holde barna hjemme

I 1865 vedtok Skolecommisionen i Varteig å ilegge en halv til en spesidaler i mulkt til foreldre som holdt barna sine hjemme fra skolen. Ordningen trådte i kraft fra St. Hans samme året.

«Der gives i Sognet en Deel Matriculbrugere, der ikke paa Grund af Fattigdom men Ligegyldighed ikke sende sine Børn i Skole», står det i protokollen.

På slutten av året var det 14 foreldre som ble ilagt mulkt. De ble avkrevd fra 36 til 60 skilling for å ha holdt barna sine hjemme.

undervisningssted for hele kretsen.

Østaskogs skjedde det tilsvarende sammenslåing, og elevene skulle gå på Klemsdal-skolen. Kokkim-skolen forble 1-7-skole helt fram til Sentralskolen sto ferdig i 1959. I de to andre kretsene vokste imidlertid barnetallet ut av skolebygningene. Neaskogs ble småskolen holdt i det som i dag er museum de første årene, men da Bygdehallen sto ferdig i 1923 ble de tre laveste klassene flyttet dit. Østaskogs løste man plassproblemene ved at småskolen fra 1921 ble lagt til Sikkeland.

Stensletta ble Skolesletta

Det er 125 år siden skolebygningen ble plukket ned på Stensletta, og historien som skolehus for Gryte krets ble avsluttet. Fortsatt ser man imidlertid deler av grunnmuren der huset sto, og i navnebruken lever skolehistorien videre. Riktignok ikke navnet Stensletta, men Skolesletta.

Selv om naturen har tatt noe tilbake, er det fortsatt en fin og åpen plass der skolen sto. Dette var formodentlig ute-/lekeplass for elevene, og på kvelder og i helger var Skolesletta en

skattet samlingsplass for ungdom.

Det var dansetilstelninger her fram til omkring 1950.

Ofte var også plassen åsted for ulike stevner. Blant annet var det mange lystturer med dampskipet «Krabben» på sommersøndager. Da kunne båten legge til ved Tangen, og passasjerene tok seg opp til Skolesletta der de hadde piknik i det fri.

Universitetet på Strømnesåsen

Skolestua fra Gryte krets skulle altså bli undervisningssted Neaskogs i 66 år. Det mangler ikke på gode minner og morsomme historier når vi samler en trio til hyggelig prat om storskoletiden ved «universitetet på Strømnesåsen».

Solbjørg Bøe (f. Westgård), Gunnar Kultorp og Odd H. Johansen blir tilbake i minnene. De er enige om at det var fine år på den vesle skolen. De forteller om lek på Skoledammen, aking i Kvibakken, hyss mot læreren, pugging av salmevers og reparasjon av hesteseletøy. Bra samhold og godt miljø preget elevflokket.

Skolen var to-delt, og elevene gikk annenhver dag. Fjerde og femte klasse

Skolegrensene for Gryte krets

Skolecommisionen vedtok 25. november 1867 de seks skolekretsene, og dermed ble overgangen fra omgangsskole til fastskole beseglet. Det skjedde «etter lengere Tids Debat», som det står i protokollen, hvilket var en mild underdrivelse.

Gårdene som skulle høre til Gryte krets var Ørka, Kongsrud, Gryte, Furuholmen, Heden, Engebråten, Dalen, Morthaugen, Sandtangen, Haugen, Stenkleven og Berger.

Trioen Gunnar Kultorp, Odd H. Johansen og Solbjørg Bøe tilbake på gamle tomter foran "universitetet" på Strømnesåsen. Foto: Øistein Bøe

Drakk av samme øsa

De ser for seg det vesle klasserommet der elevene satt to og to. Bak kateteret var det lenge bare ei lita tavle å skrive på, men etter hvert kom det også ei stor tavle.

I hjørnet inn for døra sto det et melkespann med drikkevann, der elevene drakk fra samme øsa. Det var også satt fram et vaskevannsfat, med såpe og håndkle. Innlagt vann fantes ikke, og doen var på andre siden av veien. Slik det for øvrig fortsatt er.

De tre ser for seg de store kartene som hang ved tavla, med fjellkjeder, elver og byer tegnet inn. Likeså en del bibelplansjer, som ble brukt i undervisningen. En globus inngikk i utstyret i klasserommet.

I et hjørne av klasserommet sto det et bokskap. Dette var skolebiblioteket, der elevene kunne låne med seg bøker hjem en gang i uka. Utlånet ble notert ned i ei kladdebok.

gikk sammen, og sjette og sjuende.

Gunnar og Solbjørg startet i fjerde klasse på Strømnesåsen i 1954. Odd er to år yngre, og begynte følgelig i 1956. Peder Mørkeseth var lærer på Strømnes-skolen fram til han gikk av med pensjon i 1955. Etter noen lærer-vikarer, kom Arne Bakke som stor-skolelærer Neaskogs i 1956. Han ble med over til Sentralskolen tre år senere.

I overgangen mellom Mørkeseth og Bakke var det flere vikarer. De nevner studentene Finn Bergerud og Ørnulf Lande, samt Hagen, en pensjonert lærer.

Om tussene i Skoleåsen

Lærer Peder Mørkeseth hadde temperament så det holdt, noe elevene nok fikk erfare. Men han kunne også skape gode opplevelser for ungene.

Kanskje det helst var når han måtte medgi overfor seg selv at han hadde gått vel langt i en reaksjon, at han på strak arm diktet eventyr som fikk elevene til å spisse ører.

Vippende på en stol i hjørnet framme i skolestua, fortalte Mørkeseth om tussene i Skoleåsen og om Stettinius bueskytter. Alle eventyrene ble skapt der og da, og skoletimen kunne i en sånn situasjon fly fort både for læreren og elevene.

Det fortelles forresten at det en gang ble smurt grønnsåpe på gulvet der Mørkeseth deklamerte sine eventyr på vippende stol. Det gikk som det måtte gå, stolen skled unna og læreren havnet på ryggkula. Heldigvis gikk det bra.

Lærerne Peder Mørkeseth (t.v.)
og Arne Bakke

utenatleksa, hendte det nok at de måtte sitte igjen for å pugge.

Skomakerskole og håndarbeid

Odd og Gunnar kommer inn på skomakerskolen. Den var fast en uke på vinteren. Kristian Vestgård hadde oppgaven med å lære de unge

guttene å lage bekatråd, halvsåle beksømstøvler og reparere seletøy til hest.

Nyttig lærdom på 1950-tallet, men kanskje ikke alltid like morsomt. De forteller at det nok ble rom for noen «hyss» på skomakerskolen. Som å putte biter av lær inn i vedovnen, og å ha pepper oppå ovnen.

Mens guttene lærte skomakerkunsten, hadde jentene håndarbeid med Anna Mørkeseth. Solbjørg forteller at de strikket sokker og grytekluter, og de sydde tøypose og forkle. Korssting sto på læreplanen, like vel som de skulle håndtere en symaskin.

Intensivt engelskkurs

Engelsk var ikke et obligatorisk fag i Varteig før sentralskolen ble åpnet i 1959. Solbjørg Bø forteller imidlertid om engelskkurs på ettermiddagen fra sjette klasse. Tilbudet var frivillig, og favnet hele Varteig. Eneste kriteriet var

Åpnet og avsluttet med sang

De tre er enige om at timeplanen var ganske fast fra dag til dag, og for den saks skyld fra klassetrinn til klassetrinn. Kristendom, norsk, regning, geografi og historie, og en sangtime i uka. Dagen startet og sluttet med salmesang.

Første skoletimen var det bibelhistorie og katekisme. Og pugging av salmevers. Mange vers, og til tider i en vanskelig tilgjengelig språkdrakt. Mye av bibelhistorien skulle man også kunne utenat. – Fordelen er jo at vi husker det enda. Mye gratis lærdom, konkluderer Solbjørg Bø.

Skolebøker som fortsatt huskes etter mer enn 60 år? Sangboka til Mads Berg blir fort nevnt. Likeså Nordahl Rolfsens lesebok. Historier som «Vesleblakken» og «Berre ein hund» satte spor i et barnesinn.

Når elever ble hørt, skulle de stå ved siden av pulten. Slet noen med

Hjem og klø grisen

Det verserer mange historier om lærer Peder Mørkeseth. Som eksempelvis da han oppgitt over en av elevene utbasunerte at gutten like godt kunne gå hjem og klø grisen.

Mørkeseth vendte seg mot tavla et øyeblikk, og da han snudde seg mot elevene igjen, var gutten allerede ved utgangsdøra. Læreren lurte på hvor i all verden gutten skulle. «Du sa jo at jeg kunne gå hjem og klø grisen», svarte eleven.

Mot dumhet kjemper selv gudene forgjeves

Det var neppe spesielt pedagogisk klokt, men til tider ga lærer Peder Mørkeseth klart uttrykk for hva han mente om elevers evner og lærevilje.

Ble han svart over øynene, rynket panna og ble høyrøstet, gjaldt det å trå varsomt. «Mot dumheten kjemper selv gudene forgjeves», var et uttrykk han lånte fra Friedrich Schillers verk om Jeanne d'Arc.

Han ble også ofte oppgitt om elevene spurte opp igjen. «En dåre kan spørre mer enn ti vise kan svare», kunne det da komme fra læreren. Forståelig om eleven lot være å spørre neste gang han satt fast.

Vi måtte på museet i Varteig for å finne noe av tidsånden fra 1950-tallets skolestue. Benkene hvor elevene satt to sammen likner iallfall de som var på Strømnes-skolen. Foran sitter Odd H. Johansen, bak Gunnar Kultorp og Solbjørg Bøe. Foto: Øistein Bøe

at eleven holdt et visst nivå i norsk. Hun sier det var et ti-talls elever som deltok da hun gikk kurset.

Det må ha vært et intensivt kurs, for hun forteller at vartingene hadde engelskpensumet inne når de fortsatte på framhaldsskolen. Verre var det kanskje med skolekjøkken og sløyd, for det var ukjente fag på «universitetet på Strømnesåsen».

Både Solbjørg og Gunnar fortsatte på framhaldsskolen på Hafslundsøy, mens Odd to år senere begynte på Sandesundsveien og Kruseløkka.

Med skøyte på i timen

Det går ikke an å snakke om Strømnes-skolen uten å snakke om Skoledammen. I dag er den drenert ut og grodd igjen, men den gangen var det en betydelig isflate på vinterstid. Ikke et eneste friminutt vinterstid uten aktivitet på dammen.

Det ble lagt opp lys, slik at ungene kunne være der på kveldstid. Ofte var elevene også tidlig ute før skolestart på morgenen, for å få litt tid på isen.

Det ble spilt mye bandy på Skoledammen, og noen av de ivrigste dannet bandyklubb. Klubbhuset hadde de

Tente på stråhatten

Oppfinnsomme unger har det alltid vært. Sann også på Strømnesåsen på 1950-tallet. I det store friminuttet hadde lærer Peder Mørkeseth lagt seg ute på gressbakken og tatt seg en lur. Stråhatten sin hadde han lagt ved siden av seg.

Dette ble for fristende. Lauv ble samlet og lagt i hatten, og en av guttene tente på hele herligheten. Det var dags for læreren å få seg ny hatt.

Elever fra de tre siste klassetrinnene på Strømnesskolen fotografert i 1957. Foran fra venstre: Liv Larsen-Småberg, Astrid Kristiansen, Anne Lise Hansen, Bjørg Akselsen og Anne Bråthen. Midterste rekke: Kari Bøe, Lene Ingolfstad, Gunvor Gressløs, Eva Lunde og Bjørg Sælid. Tredje rekke: Anne Lise Sælid, Solfrid Sundås, Steinar Bråthen, Thor Sundås, Arild Smaaberg og Steinar Sælid. Bak står Arild Lunde, Kjell Lunde og Gunnar Kultorp. Eier: Varteig Historielags Fotosamling

i hønsehuset hos Anton Sørby på Skogly.

Iveren var stor, og trioen husker at de ivrigste satt med skøyten på inne i timen. Det gjaldt å komme seg fort ut på isen. Dammen ble demmet opp for å øke isflaten, og ungene sto selv for snømåkingen.

Ellers gikk de selvsagt mye på ski, og aking pågikk både i Strømnesbakken og i Kvibakken. Det kunne bli ekstra lange friminutt hvis man passet på å sette utfor mot Strømneskroken

like før timen begynte.

Politi og røver

Skoleåsen var et yndet lekeområde når det ikke var snø. I dag er dette skogsområdet en del av boligfeltet på Strømnesåsen. Her gikk det i politi og røver, og ekstra morsomt var det jo når elevene fikk innvilget en fritime.

Ellers manglet det ikke på aktiviteter i friminuttene. Trioen nevner i fleng å kaste på stikka, kappe land, vippe pinne, slå kokk, kaste ball

«Vi kom til ei lita stue borti skogen»

Lene Skovholt (den gang Ingolfstad) begynte i sjuende klasse og søsteren Astrid i femte da faren Birger i 1957 ble sogneprest i Varteig. De kom fra Rælingen, og det var nok en utfordring å jobbe seg inn i forholdene på Strømnesåsen.

– Varteig var et lite bygdesamfunn, åpent og lukket på samme tid, gammel-dags og moderne på samme tid. En annerledes mentalitet enn der vi kom fra, sier Lene 61 år etter.

Hun og søsteren husker begge det første møte med skolen. – Vi kom til ei lita stue borti skogen, og reagerte nærmest med sjokk. Var dette virkelig en skole? Skolerommet var proppfullt, 6., 7. og halvparten av 5. klasse. Vi ble nokså snart fortalt at det var de flinke 5.-klassingene som gikk sammen med oss store.

– Vartinger ble vi nok aldri helt, men vi hadde gode år. Det er nå 60 år siden klassen min sluttet på Furulund, heldigvis møtes vi fortsatt med jevne mellomrom, sier hun.

Langt mellom skoleturene

Det var få skoleturer som ble tilbudt elevene ved Strømnesåsen, men Odd H. Johansen forteller om en tur til Kristiansand i sjuende klasse. Tog ned og båt hjem. Solbjørg Bøe og Gunnar Kultorp minnes en tur med tog til Gjøvik i sjettede eller sjuende klasse, med to overnattinger.

Ovaskogs ble det organisert flere og lengre turer for elevene, og det hendte at elever Neaskogs fikk tilbud om å bli med hvis det var ledige plasser. Gunnar forteller blant annet om en tur til Bergen med ovaskogsingene i femte klasse. Turen kostet endatil 50 kroner, og de kunne ha med seg samme beløpet som lommepenger.

på dodøra og hoppe tau. Og i veien utenfor skolebygget var det forsøk på organiserte øvelser, som å kaste ball og springe 60-meteren.

Håndball og fotball var selvsagt også populære aktiviteter, både i og utenfor skoletid. Kom det noen kjørende i Småbergveien, var det ikke verre enn at man tok en pause til hest eller bil hadde passert.

Pyntet skolestua

Skoleavslutningen til jul og eksamen før sommeren var selvsagt høytidelige anledninger for elevene på Strømnesskolen på 1950-tallet. Da kom jo også mange av foreldrene, og jentene i elevflokket tok et ekstra ansvar for å få pyntet i skolestua.

Solbjørg Bøe forteller om blomster og fine tegninger på tavla til sommeravslutningen. Til jul var det også pyntet på beste måte, og spedd på med stearinlys.

Spørsmålet på tampen av samtalen er ikke til å unngå: Var det mobbing blant elevene den gang?

Ordet «mobbing» var ikke funnet opp på 1950-tallet, men ungene kunne nok erte hverandre. – Ertingen var imidlertid ikke på langt nær så ondsinnet som mye av mobbingen er i dag, sier Solbjørg Bøe, Gunnar Kultorp og Odd H. Johansen.

Strømnesskolen blir bedehus

Da den nye sentralskolen sto ferdig

til skolestart i 1959, ønsket Varteig kommune å selge skolen på Strømnesåsen. 24. august i 1959 var det møte mellom de kristelige foreningene i Neaskogs krets.

Møtet ble holdt nettopp på Strømnesskolen, og det ble vedtatt å sende et pristilbud til kommunen. En komité bestående av Ole Larsen Småberg (formann), Johannes Bøe, Nils Opstadmo, Olav Westgård og Aslaug Bråthen ble valgt til å forhandle med kommunen.

To måneder senere var avtalen et faktum, og Furulund Fellesforening fikk kjøpe skolehuset for 2500 kroner.

Tilsvarende avtale gjorde kommunen Ovaskogs, der Foreningen Samhold fikk kjøpe Kokkimaskolen. (Les historien om Samhold i Inga 2014.)

Til Guds ords forkynnelse

I vedtektene for Furulund Fellesforening heter det at foreningen er «en sammenslutning av kvinner og menn som vil arbeide for at Furulund forsamlingshus skal brukes til Guds ords forkynnelse».

Det gis fullmakt til å leie ut huset til andre formål, men det gis ikke adgang til politiske møter. Huset kan heller ikke brukes til «dans, kortspill eller alkoholnyttelse».

Første formannen i fellesforeningen ble Johannes Larsen Bøe. Med seg i styret hadde han Aslaug Bråthen, Olav Westgård, Nils Opstadmo, Ole Larsen Småberg, Kjell Bergli og Andrine

Nr. 1959 den 24 august. Luvetillen
 Note på Strømnes skole i anledning
 av kjøp av skolehuset til be-
 nyttelse av de kristelige foreningene i tea-
 skolehuset, til å holde sine møter der.
 De tilstedeværende var enige
 om at det burde sendes pris tilbud på
 skolehuset og valgte i disse anledninger
 til å ordne midt denne sak følgende
 komite: Ole Larsen Småberg, Johannes Bævre
 Epsstaden, Olav Westgård og Einar Bergerud.
 Komiteen bemyndliges til å
 bestemme kjøpesummen og sende kjøpe-
 tilbud til ordføreren.
 Til formann i komiteen val-
 tes Ole Larsen Småberg. Denne komitees
 funksjonstid utløper når saken er ordent-
 lig protokollert og opklart.
 N. Appeltun, Olav Westgård, Johannes Bævre
 Ole Larsen Småberg, Einar Bergerud
 Ole Berglund, Einar Bævre, Dr. H. Brønne.
 Ingrid Bergerud, Thorleif Strømnes.
 Einar Bergerud

Protokollen for Furulund
 Fellesforening 24. aug 1959,
 da man vedtok å forhandle
 med kommunen om kjøp av
 det gamle skolehuset.

både foreningen og bedehuset har fått en god start.

«Vi er takknemlig for alt det som er gjort i første omgang, men vi ser jo det trengs litt oppussing innvendes også, særlig i gangen og kjøkkenet. Vi ser det som en oppgave at huset ser bra og tiltrekkende ut. Vi håper at vi kan stå sammen, og tre støttende til når det fortsatt skal gjøres et arbeide», heter det i beretningen.

Styret konkluderer med at det allerede er stor møtevirksomhet på Furulund.

Sulusnes, med Einar Bergerud, Ingrid Westgård og Thorleif Strømnes som varamedlemmer.

Det ble tatt opp et lån tilsvarende kjøpesummen. Risikoen var liten, for givergleden var stor. Vi ser i protokollen for Furulund Fellesforening at en basar 3. desember 1959 innbragte omkring 700 kroner.

Tre støttende til

I første årsberetningen for fellesforeningen kan styret konstatere at

«Særlig har det jo vært mange barnemøter», skriver styret. Barnelaget «Påskeliljen», Barneforeningen «Våren» og søndagsskolen var blant dem som hadde fast tilhold på Furulund.

Året etter teller vi til rundt 50 møter på Furulund, fra bønnemøter til barnemøter. I 1963 var det 47 møter, et årsmøte, et kvinnemisjonsmøte, to indremisjonsmøter, tre barnemisjonsmøter, to ungdomsmøter, to styremøter, 22 bønnemøter og fire oppbyggelige møter.

Fikk orgel i gave

Den nystartede Furulund Fellesforening fikk god respons etter overtakelsen av Strømnes-skolen høsten 1959. Givergleden synes å ha vært stor. Styret gjorde henvendelse til beboerne i området om både praktisk og økonomisk bistand, og responsen var god.

I 1961 ble gangen pusset opp, og kjøkkenet sto for tur. Man ønsket også et lite overbygg over inngangen. Til sammen hadde det kommet inn 1210 kroner i gaver dette året, og det ble også gitt orgel til Furulund, gitt Sofie Sælid.

Neaskogs Kvinneforening er blant foreningene som i lange perioder har hatt tilhold på Furulund. Dette bildet er fra midten av 1950-tallet. I første rekke fra venstre: Marie Smaaberg og barnebarnet Jorunn Thorvaldsen, Sofie Sælid, Marie Kultorp, Elise Bergerud og Elise Brenne. Andre rekke: Kristine Larsen Småberg, Anna Bergerud, Elise Strømnes, Randi Hasle, Anna Oland og Thora Belsby. Tredje rekke: Karoline Strømnes, Klara Westgård (delvis skjult), Marie Belsby, Hedvig Belsby og Synnøve Hasle.

Eier: Varteig Historielags Fotosamling

Både Indremisjonen og Misjonssambandet hadde regelmessige møter på Furulund, ved siden av barnemisjon, barnelag og søndagsskole. Det har også vært grende- og temamøter på Furulund, og Neaskogs Kvinneforening har i perioder hatt møtene sine her.

Nedleggelsestruet

Utover på 1980-tallet sank imidlertid aktivitetene på Furulund, og denne trenden fortsatte inn på 1990-tallet. I 1994 og 1995 var det nesten ikke virksomhet der, og det ble alvorlige drøftet å legge ned foreningen og avhende bedehuset.

Styret var samlet til møte 25. april i 1996. Da var det ikke protokollert noe på to og et halvt år. «Behovet for møtevirksomhet er vel dekket godt fra før, det er vanskelig å få utført dugnadsarbeid, og det var enighet i styret om at det ikke bør være aktivitet i huset

bare for husets skyld!», heter det i styrereferatet.

Styret luftet spørsmålet om Varteig Historielag kunne være interessert i å overta Furulund, eller om huset kanskje kunne brukes av skolen.

Mange forsamlingshus

Det ble innkalt til det som ble kalt en generalforsamling 23. mai samme året, der foreningens og bedehusets skjebne ble inngående drøftet. Flere mente Furulunds tid som møtelokale var over.

Det var flere kristelige forsamlingshus i bygda som trengte ressursene, og flere mente at man burde satse på et lokale som var bedre egnet enn Furulund. Da tenkte man formodentlig både på husets størrelse, og det faktum at det ikke er innlagt vann i bygningen. Helt konkret ble det i meningsutvekslingen henvist til Breidablikk.

Barneforeningen Våren har hatt mange av sine møter på Furulund. Dette bildet er tatt i 2004. Foran ved bordet ser vi fra venstre Sandra Bergerud, Astrid Engh, Ingrid Engh på fanget til Anette Småberg, og Katrine Dahlen. Midterste rekke: Daniel Strømnes, Jan Espen Spydevold, Victoria Belsby, Robin Strømnes og Espen Jacobsen. Bak: Linn Bergerud, Lise Marie Bjerk, Inger Johanne Bjerk og Martine Valleraune.
Foto: Kristin Holmen.

«Vi er færre som kan ta ansvar og bør satse på å bruke hus som er mest tjenlig», ble det uttalt.

Virksomheten fortsatte

Selv om meningen var delte i mai-møtet, ble det likevel vedtatt å oppnevne en arbeidsgruppe på tre personer som skulle fremme forslag overfor årsmøtet 17. juni om hva som burde gjøres med foreningen og huset. Mandatet var bredt, for gruppa skulle også være valgkomité og fremme for-

slag på nytt styre. Gruppa besto av Ole Bergerud, Dagfinn Hansen og Odd H. Johansen.

I 50-årsberetningen tretten år senere, omtales situasjonen. Man skulle ta det «som et tegn fra Gud» dersom gruppa lyktes med sitt mandat. «Innen en uke ordnet dette seg og foreningen har fortsatt videre og hatt mange fine samvær», heter det i beretningen.

Styret i re-startede Furulund Fellesforening ble de tre fra arbeidsgruppa, samt Gerd Bergerud og Annar Hasle, med Iver Hasle og Andrine Sulusnes som vararepresentanter.

Ole Bergerud har slått seg ned i møtesalen på Furulund. Den tidligere skolen har de siste 59 årene vært forsamlingshus.
Foto: Øistein Bø

Ole Bergerud har vært styreleder for Furulund i mer enn 20 år.

Foto: Øistein Bøe

sier han. Møtene inneholder både loddsalg og bevertning, og samler normalt 20-25 mennesker.

Tar vare på bygget

Forsamlingslokalet er godt tatt vare på, med regelmessig vedlikehold. Derfor er det i like god forfatning som da det sto

som skolehus på Stensletta for Gryte krets på 1800-tallet.

Bygget består av møtesal, et lager fra skolens tid som er gjort om til kjøkken, samt en gang. De som gikk på Strømnes-skolen for 60-70 år siden vil for øvrig nikke gjenkjennende når de kommer inn i møtesalen og ser de fire kuplene som henger i stenger fra taket.

Det er ikke innlagt vann på Furulund, og dermed heller ikke klosetter inne. Her byr man på god, gammeldags utedo på andre siden av fylkesveien. – Det fungerer helt greit med utedo, forsikrer Ole Bergerud, og forteller at spesielt besøkende synes det er nostalgisk med et slikt avtrede.

Fadderbarn

Det er god giverglede når det er møter på Furulund, og foreningen har i mange år støttet et misjonsprosjekt i Koltata i India (tidligere Calcutta). I tillegg sendes det også gaver til spesielle formål når økonomien tillater det.

Fra Furulund går det hver måned penger til tre fadderbarn i Koltata, i

Et oppsving

Det ble på alle måter et oppsving på Furulund etter at nedleggelses-spøkelset var jaget på dør. Samme sommeren ble det gjort omfattende oppussing av bygningen, både utvendig og innvendig. Stor dugnadsvilje ble fulgt av gaver.

Etter åtte uker med dugnad, ble det invitert til fest hvor de ivrigste dugnadsarbeiderne ble behørig takket. I desember fulgte man opp med et førjulsarrangement for medlemmer, venner og naboer, med rundt 40 mennesker til stede.

Et vennesamfunn

Fellesforeningen har faste møter fjerde fredagen annenhver måned. Det betyr årsmøte i februar, og møter i april, juni, august, oktober og desember.

Ole Bergerud har vært leder i foreningen i mer enn 20 år, og han understreker betydningen som Furulund har som vennesamfunn. – Vi er en liten flokk, men fokuserer på fellesskapet og et godt samhold,

Styret for Furulund

Styret i Furulund Fellesforening består i dag av leder Ole Bergerud, nestleder Annar Hasle, kasserer Grethe Brenne, sekretær Gerd Bergerud og styremedlemmer Knut Holmen og Solveig Eidstuen, med Dagfinn Hansen som varamedlem.

Forsamlingen som deltok i april møtet på Furulund. Foran fra venstre: Solveig Eidstuen, Grethe Brenne, Gerd Bergerud, Else Holmen, Ragnhild Jelsnes, Inger Margrethe Andersen og Knut Olav Holmen. Andre rekke: Gunnar Aarum, Leif Brenne, Erik Hansen Vatvedt, Solfrid Aarum, Gunvor Olufsen, Ingrid Eriksen, Gerd Johansen, Jorunn Hasle og Helge Kampenes. Tredje rekke (på trappa): Astrid Lunde, Bjørg Wold, Josef Glenne og Ole Bergerud. Bak: Arne Hansen, Annar Hasle, Gerd Haugen og Margareth Wold.

Foto: Øistein Bøe

regi av Global Aid Norway. Vi ser av regnskapet for i fjor at det gikk 9.000 kroner til fadderbarna. I tillegg ga man 5.000 kroner i særskilt gave til Global Aid Norway.

– Stiftelsen jobber blant de fattigste av de fattige i India. Gjennom Global Aid gis det utdanning og framtidshåp til barn i Koltatas slum, poengterer Ole Bergerud.

Børres Reparasjon & Service

***Alt i pumper og
hydraulikk.***

TLF: 92 64 30 34

Asmund Brenne:

Historien om Thorvaldtårnet

I den siste tida er det kommet opp flere nye utsiktstårn i Sarpsborg.

Det 30 meter høye tårnet ved Olavshallen på Borgarsyssel museum er utstyrt med trapper og heis. I Sarpsborgmarka, på Appelsintoppen står et 19 meter høyt tårn, og er noe enklere utstyrt. Så har vi Solbergstårnet i Skjeberg som ble reist noen år tidligere.

Da jeg vokste opp, dvs i 30-åra var det også et utsiktstårn i Varteig, «Thorvaldtårnet» som vi guttene kalte det. Tårnet var bygget i 1934 av Thorvald Bergerud (9.6.1892-29.6.1976) på hans egen eiendom, gnr. 3007, bnr. 4 Lunborg. Det ble reist på en vestvendt ås ut mot jordene på Småberg. Tårnet var bygd som en plattning i toppen av tre kraftige furuer, med en ekstra stolpe, slik at det hadde fire bein.

Nyte utsikten

Atkomsten var en enkel stige av treverk. Thorvald hadde sikkert bygget det for å nyte utsikten på stille godværsdager. Det forhindret

ikke at vi guttene også klatret opp og nøy utsikten mot Buråsen i Øvre Tune i vest og Glomma som fløt stille sørover mot Sarpefossen.

På klare dager i september kunne en se enkelte av de største bygningene i Sarpsborg sentrum, brannstasjonen, kirken, og røyken fra Borregaardspipa som fortalte om vinddraget akkurat den dagen.

Alle ting har en begynnelse og slutt, det være seg Babels tårn eller Thorvaldtårnet, som var falt ned lenge før Thorvald sjøl gikk bort en sommerdag i 1976.

Lunborg der Thorvald Bergerud bodde. Boligen ble i 2016 skilt ut fra bruket, og eies i dag av Ann Kristin Sælid. Foto: Asmund Brenne.

Kontakt oss:

E-post:

reid-sko@online.no

Hovednummer:

957 86 800

Besøks- og postadresse:

Bodalsv 60

1743 KLAVESTADHAUGEN

Joar Tranøy:

Barndom og oppvekst rundt forrige århundre

Carl Olsen Tangen var født i 1888, og reiste fra Varteig som 16-åring. I årene 1907-1909 jobbet han på Rjukan. Der ble han jernbaneslusk, ungsosialist og syndikalist.

Carl dro fra Varteig i 1904, og kom sjelden tilbake til sine føde- og oppvekststeder. Hans helse ble svekket mot slutten av 1930-årene, og han døde i 1947 – bare 59 år gammel.

I 1941 skrev han ned sine barndomsminner i et upublisert hefte, «Ynglingens dage», der han forteller om et hjemmekoselig miljø med tette sosiale bånd, arbeidet på småbruket, lek og skolegang. Samtidig beskriver han sosial historie sett nedenfra med vekt på sosiale forskjeller i bondesamfunnet.

Carl Olsen Tangen var en uttalt syndikalist, en politisk radikaler innenfor arbeiderbevegelsen som ivret for direkte aksjoner utenom det tradisjonelle parlamentariske systemet.

Familien og bruket

Carl (Karl i dåpsprotokollen) Olsen Tangen ble født 5. mai i 1888 på Torptangen i Os, ikke langt fra kommunegrensa mot Varteig.

Carls far Ole Larsen var sjømann (født i 1859). Han kjøpte småbruket Tangen av Anton Torphytten i 1887. Familien bodde på Berger i Varteig (se gårdsomtale i Inga 2017).

*Carl Olsen Tangen med beretninger fra Varteig rundt forrige århundreskifte.
Foto: Ukjent.*

Carls mor Karoline Johansdatter (født i 1862) fødte syv barn.

Den eldste het Ludvig, født i 1886. Nest eldst var Carl. Hans fem yngre søsken ble alle født i Rakkestad: Klara Olava (født 1891), Johannes (1894), Olaf (1895), Magna (1897) og Arnt (1899).

Artikkelforfatteren

Joar Tranøy (64) er historiker, kriminolog, psykolog og forsker. Han har skrevet ti fagbøker og over 100 fagartikler om temaer innenfor psykologien, psykisk helse, barnevern, sosialhistorie og kriminologi.

I 2016 utga han boka "Slusk Og Syndikalister" (Maana Forlag). I samråd med forfatteren er artikkelen redigert og supplert av Øistein Bøe.

Stua på Skrika under Båserud, der Carl Olsen Tangen vokste opp. Stua lå omtrent der bedehuset Betel senere ble bygd. Bygningen ble revet i 1937 og satt opp på Monsehytta ved Høgaas, og fikk navnet Granum.

Tegner: Johannes Jensen Østby. Eier: Rakkestad Lokalsamling.

Karrige kår

Carl vokste opp i karrige kår på det som i herredsregisteret het Båserud-åsen, men som til daglig ble benevnt Skrika.

Bruket var på knapt tre mål jord. Ifølge Carl var driften så begrenset at den «neppe kunne fø en sau». Det var karrige kår:

«Høyet som de små grasstufsene frembrakte var heller ikke mer enn et lite hestelass på året og kanskje knapt nok det. Noen poteter og litt korn ble vel avlet, men da man ikke eide dyr på bruket, ble det fattigslig stell med gjødselen også.»

Familiens hus besto av kjøkken, dagligstue, skafferi, garderobe og «soveværelse for hele familien».

Fattige og rike

Carl forteller i sine beretninger om forskjellen mellom fattig og rik. Det gjaldt til og med i ombæringen av posten. To ganger i uka var det postombæring fra Rakkestad stasjon og til Brekke.

På ruta var postmannen innom hver storgård med et par aviser og iblant et brev eller flere.

Men husmannsstuene og småbrukene gikk han forbi. Den eventuelle posten til de fattige leverte postombæreren på skolehuset, hvor barna fikk hente den etter skoledagen.

Hjemme på Skrika abonnerte faren på «Børnetidende», et blad som «inneholdt sentimentale, halvt religiøse fortellinger, som mor leste høyt for oss. Jeg husker særlig en spennende fortsettelsesroman, som het «Georg, den lille gullgraver». Det var en beretning fra Brasilia, omkring amazonfloden og var spekket av spenning og eventyr».

I husstanden var ingen av barna store nok til å gå på skolen den gangen. Derfor var det naboenta Hilda Skrika som tok med seg posten, og Carl hadde jobben med å hente «Børnetidende» hjemme hos henne.

«Jeg talte timene og minuttene når Hilda skulle være hjemme fra skolen, og jeg tror jeg hver torsdag var før henne hjemme på Skrika.»

«Ved de tider da jeg begyndte på skolen, ble Hilda konfirmert, og straks etter reiste hun ut. Siden har jeg ikke sett eller hørt noe til henne. Gud vet

om hun lever eller hvor hun ferdes i verden.»

Arbeidet på gården

Slåmaskin var ukjent i grenda der Carl ble født: «Det var ljàen som fikk gjøre tjenesten, og den gikk mest utover muskelkraften i armer og ben. Jeg var visst ikke gamle karen første gang jeg fikk være med å breie ut høyet. Emma var en slags tjenestepike hjemme, men hun fikk nok ofte utføre tungt mannsarbeide, tenker jeg. Far fór til sjøs de årene og var ofte ute på langreis. Han var engang ute i to lange år i ett strekk, og da fikk kvinnfolka utføre alt gardsarbeid, pluss passingen av oss småbarna.»

Først da Carl begynte på skolen fikk han se slåmaskin:» *Det var ute i tykke bygden på de større gårdene med videre og slettere jorder og enger. Hjemme hos oss tror jeg ikke vi hadde slåmaskin før krigens tid (1914) eller der omkring(...)* Heller ikke treskemaskin bruktes hjemme i mine første barneår. Kornet ble tresket med pleielen. Det var helst gamle Simen Vekter som utførte den donten. Og han eide et ypperlig handlag til å snu nekene og banke ut av dem det gyldne korngull.»

En slåttonsberetning

I sine beretninger beretter Carl Olsen Tangen om slåttonna hjemme på Skrika:

“Antakelig var jeg vel fire år den gangen. Utfør en bakke ut mot bekken som skiller mitt hjemsted fra Varteigbygda gikk gamle Thorer og Anton og slog med hver sin ljà. Thorer slengte torvet så langt armene rakk og tok svære skårer. Anton gikk det saktere og mer ujevnt for. Baketter kom mor og Emma med rivene og breiet ut det skårne høy slett over marka, en for hver skåre.”

“Det er ikke meget jeg husker av Emma. Hun kaldtes Askengrena og var av taterslekt. Hvor hun siden er havnet har jeg ikke den blekeste anelse om.”

Ifølge folketellingen for 1885 for Sarpsborg var Emma Krestine Askengren født i 1880 i Varteig. Hun var datter av en enke som i 1885 bodde i Dronningens gade 219. Emma hadde en eldre søster Alma Karoline som var født i Sverige 1872.

Bytur til Sarpsborg

En bytur til Sarpsborg var for en 6-åring en begivenhet som satte sine spor. Carl forteller: *«En av de tidligste barndomserindringer, som har satt et meget dypt inntrykk i mitt sind, daterer seg fra sommeren 1894. Jeg var godt og vel seks år gammel og skulle oppleve den største begivenhet i mitt liv, inntil den dag. Mor reiste til Sarpsborg og jeg fikk følge med.»*

En ny verden åpnet seg for 6-åringen: *«Bare reisen etter elven med dampskibet «Krabben» var jo en opplevelse av nesten ubeskrivelig rekkevidde. Og så alt det nye og merkelige som jeg fikk se.»*

«Byen med dens uendelighet av huser, gater, fabrikker med kjempehøye skorstener, og så det gildeste av alt sammen: butikkene med de store, åpne utstillingsvinduer, vendt ut mot gata. Jeg hadde vanskelig for å rive meg løs fra betraktningen av alle vakre lekesaker, de deilige kaker og kringler i bakervinduene og alle de andre interessante tingene.»

«Bare tjenestefolk»

Men det var egentlig ikke alt det nye som satte et varig inntrykk i Carls erindring. Derimot en samtale ombord på «Krabben» som han helt ufrivillig

kom til å lytte på.

Tett inntil skorstenen satt et par koner i ivrig samtale om rent dagligdagse opplevelser.

Den ene kona hadde noen dager i forveien laget klotvelling, og satt gryta på gulvet mens hun selv gikk i fjøset for å stille dyrene.

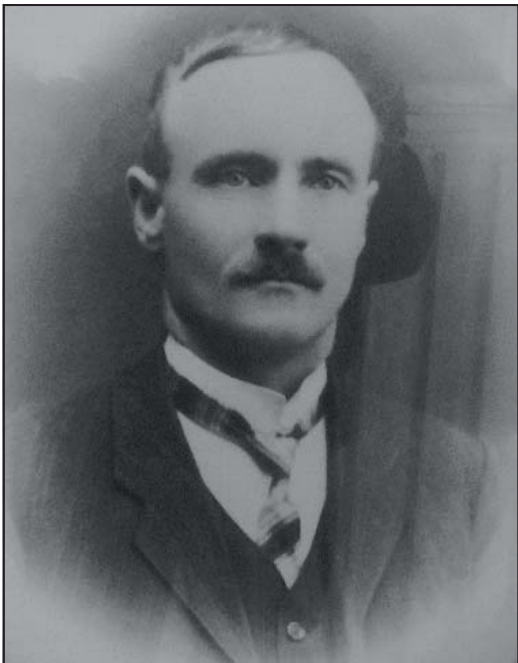
«Og mens jæ var ute i fjøse et slag så hadde forsøje guttongen sætt seg på grytekanten og gjort sine fornødenheter, som dom sier. Du må tru jæ ble forfæra da jæ kom inn og fækk se det.»

«Du måtte væl tømme ut hele greia da væl», undret den andre.

«Nei er du gælen? Jæ kunne væl ente ødelegge Guds gaver slik hæller og tømme ut hele vellinggryta?»

«Men det kunne væl engen eta tå det svineri heller», mente den andre

«Jo, du forstår det var kokt bare for tjenestefolka. Jæ og kælen og ongene hædde da heldigvis annen mat ve da. Men jeg måtte fiske opp lorten da vet du og koke opp under gryta igjen. Det var ingen av tjenerne som merka noe».

Sverget en stille ed

Dette var samtalen mellom de voksne kvinnfolka. Og de snakket som om det skulle være en ganske ordinær ting.

På meg, den enfoldige guttungen, gjorde fortellingen derimot et dypt inntrykk. Dette «bare tjenestefolka» fikk meg til å sverge en stille ed på at tjenestegutt på landet, det ville jeg i hvert fall aldri bli. Jeg likte god mat, men ikke klotvelling kokt på ren menneskeskitt.»

Opplevelsen på «Krabben» skulle nok være medvirkende til hans politiske ståsted senere i livet, der han ble en radikaler.

Gikk på fire skoler

Fra Carl begynte i første klasse i 1895 og til han gikk ut av sjuende klasse våren 1902 hadde han vært elev ved fire ulike skoler: Skantebygden, Kopperud, Ovaskogs (Kokkim) og Brekke i Osbygden.

I sine erindringer betrakter han sin skolegang som at «kunnskapene ble det såre lite bevendt med». Det skyldtes to årsaker: «For det første var jeg inget skolelys, og dernest var folkeskolens plan der ute på landsbygda ytterst snever og dens lærere altfor gammel-dagse og upraktiske til å lære noen ting nyttig fra seg, selv om de hadde noe å lære fra seg.»

Bestemor på Morthaugen

Carl begynte på Kopperud skole i Os i mai 1895. Bestefar Lars Morthaugen døde 30. oktober i 1897, og det ble bestemt at Carl skulle flytte til Øvre Morthaugen og «hjelpe bestemor Karen og onkel Anton med det letteste gårdarbeidet».

*Peder Gresset var lærer i Varteig fra 1896 til 1921. Foto: Ukjent.
Eier: Varteig Historielags Fotosamling.*

På den måten kom han til Varteig, og ble elev ved Kokkim-skolen Ovaskogs. Lærer på Kokkim var Peder Gresset. «Nordlending, for øvrig en snill lærer som lekte med barna og knyttet dem varmt og inderlig til seg.»

Etter en tid flyttet Carl hjem til Tangen igjen, og nå skulle han gå på skole i Vestre Os, på Brekke.

Utstøtt fra himmerik

«Min eldste bror, Ludvig hadde allerede begynt på Brekke under den berømte strenge klokker Johannesen. Å flyttes fra Gresset til Johannesen var som å bli utstøtt fra himmerik til Helvetes forgård. Jeg kan ikke tenke meg noen som egnet seg mindre til å omgås og lære barn enn den gamle rødskjeggete krybbebiteren av en klokker.

Han kunne passe som løytnant i et prøysisk regimente, men slett ikke som lærer og oppdrager av barn. Gudene vet hvor mange linealer han slo i stykker over hodet mitt, bare fordi jeg ikke kunne synge.»

Rangforskjellen var stor i bondesamfunnet og syntes best på skolen.

Broren var på Kongsrud

Carl Olsen Tangens eldre bror Ludvig bodde i hele sitt voksen-liv i Varteig. Ludvig Olsen var født på gnr 3016, bnr 12 Myrås 26. september i 1886. Oppveksten fikk han altså på Torptangen i Os.

Ludvig forble ungkar, og var i tjeneste på gnr 3013, bnr 1 og 4 Kongsrud i ikke mindre enn 40 år, fordelt på to perioder og under tre forskjellige eiere. I sannhet en trofast sliter.

Ludvig Olsen tjente på Kongsrud først i nitten år under onkelen Peder Larsen (Per Kongsrud). Da Peder døde i 1932, flyttet Ludvig til Kokkimskolen og bodde der i noen år. Fra rundt 1940 var han imidlertid tilbake i bryggerhuset på Kongsrud. Da var en annen onkel, Anton Larsen, eier. Ludvig fortsatte i sin tjeneste på gården da søskenbarnet Bjarne Lunde overtok to år senere.

Ludvig Kongsrud døde i 1960.

Fattigunger fra plassene var oftere utsatt for forskjellsbehandling på skolen. De ble hardere straffet av læreren for uro og forsømmelser.

Barn fra de store gårdene fikk stort sett mer hjelp og undervisning fra læreren.

Ble konfirmert i Varteig

Carl ble konfirmert i 1902 i Varteig. Da bodde han nemlig på prestegården, hos sin onkel Peder Larsen som forpaktet gården. Peder var født i 1861 på Bøhaugen

Det var få som gikk for presten i 1902: «*Foruten meg var det en til fra Os. Det var Astrid Buer. Hun var gårdsmandsdatter. Far hennes var blitt uvenner med prost Ingier i Rakkestad. Så slaktet han en kalv og kjørt iveri med den til Varteig prestegård. Følgen ble at Astrid skulle konfirmeres i Varteig. Større solidaritet var det ikke mellom prestene.*»

Carl forteller blant annet om klokker og lærer Johannesen: «Det var ikke akkurat etter Johannesens ønske, hvorfor han unnlot å føre meg opp på fortegnelsen over de barn som

Ludvig Olsen

Peder Larsen var onkelen til Carl O. Tangen, og ga ham både arbeid og husly på prestegården. Dette bildet av Larsen er tatt omkring 1900, med tre av hans hester mens han forpaktet prestegården. I 1909 overtok han gnr 3013, bnr 1 og 4 Kongsrud. Foto: Ukjent. Eier: Varteig Historielags Fotosamling.

skulle utskrives fra skolen. Nå var det heldigvis slik at far heller ikke var vennlig stemt ovenfor klokkeren, hvorfor han snakket med sin bror Per, som forpaktet Varteig prestegård, samt sogneprest Gill i Varteig. Det ble da ordnet slik at jeg skulle få bo hos onkel Per og konfirmeres i Varteig. Dog på en betingelse, og den var at jeg måtte ta skolen et par tre måneder på Brunnsby.

Et barn av sin tid

«Således kom jeg inn på den fjerde skolen. (...) Det kan ikke nektes at det ble litt anstrengende når en ved sia av gårdsarbeidet hadde både skolen og presten. Bibelhistorien og salmeboka måtte pløyas kraftig igjennom. Her hadde jeg klokker Enger, en høy staslig og streng herre til lærer, med brune mustasjer og flippskjegg under haka. Han opptrådte alvorlig og høytidelig., men var ellers ganske rettferdig i sin bedømmelse av barnas karakter. Ellers var han et barn av sin tid og den skoleorden.»

Carl bodde to år på Varteig prestegård, der han deltok i gårdsarbeidet hos onkelen.

I to slyngelår

Hans kamerat navnebroren Karl bodde en halv times vei fra prestegården. Carls kamerat var «*perlevenn*» i «*to slyngelår*»(1902-1903).

I beretningen «*På frierfot*» fra 1903, året før Carl flyttet for godt fra Varteig, forteller han:

«I likhet med de fleste andre nykonfirmerte grønnskolinger hadde vi ofte en og annen rakkerstrek for oss. (...) En gang blev vi forelsket i hver vår jente. Og denne hemmelighet kunne ingen av oss i lengden ha for sig selv. Vi betrodde hverandre i all blyghet hva vi hadde på hjertet. Men ingen av oss våget å si det til den som vel egentlig skulle ha krav på å vite der om det skulle blitt noen orden og klarhet i affærene. Og dessverre så det heller ikke ut som noen av oss hadde større gledelige forhåpninger i vente.

Ingeborg så svært lite til den kant jeg gikk og Minda så like lite efter Karl.»

Spøkelser og trolldom

Guttene ble enige om å utføre en heltegjerning for å få jentene til å

synes om dem. «Vi skulle kle oss ut som spøkelse og vettskremme hverandres utkårede, og så skulle helten komme tilstede, vise sitt mot og sin tapperhet overfor spøkelset og derefter følge den tilkommende hjem. Kanskje også fri til henne underveis, så hun i sin kvinnelige svakhet kunne få en sterk beskytter mot spøkelser og trolldom.

Alle mennesker i bygden trodde jo på spøkelser, og like ved kirkegården gikk det ord om at det spøkte iblant.»

For å gjøre en lang historie kort: Forsøket til de to kameratene mislyktes. Jentene avslørte de spøkelseskleddte beilerne. Dessuten var begge jentene opptatt av andre gutter.

Forlater Varteig

Carl Olsen Tangen forlot Varteig knapt 16 år gammel, våren 1904. Han flyttet til familien Holen i Borge. Sommeren og høsten 1904 arbeidet Carl på Moum teglverk (nedlagt i 1905). Hos familien Holen på Torpeberget i Borge delte han loftværelse med tre arbeidskamerater. To av kameratene var fra Varteig: Ole Bergerud og Aksel Lunde. «*Bergerud og Lunde reiste hjem som regel hver annen helg mens jeg selv besøkte mine foreldre bare tre eller fire ganger på sommeren.*»

Radikalt miljø

Etter at Carl flyttet fra Varteig,

jobbet han i noen år ved teglverk og sagbruk i Nedre Glomma-regionen før han fikk arbeid ved Hydros anlegg på Rjukan. I perioden 1907-1909 jobbet han som jernbaneslusk på strekningen Rjukan - Notodden. Anleggsmiljøet var radikalt og Carl Olsen Tangen ble revolusjonær sosialist.

Etter flere jobber som anleggsarbeider (slusk) i perioden 1909 -1913 fortsatte Tangen sitt politiske engasjement i Kristiania Ungsosialistiske klub i 1913. Han ble formann i Kristiania Stein-, Jord- og Sementarbeideres forening fra 25. januar i 1914, men måtte slutte på grunn av at han var ettersøkt for militærnekting.

Rømte til Sverige

Han rømte til Sverige og ble medlem av den syndikalistiske organisasjonen Sveriges Arbetares Centralorganisasjon. Tangen ble også formann i Göteborgs lokale samorganisasjon og var aktiv i fredsbevegelsen.

Tangen kom tilbake til Kristiania i 1918 og meldte seg inn i Norsk Syndikalistisk Federation (NSF). Han ble redaktør i avisa «Alarm». Tangens politiske arbeid var ikke begrenset til klassekamp. Han var svært aktiv i internasjonalt solidaritetsarbeid, borgerrettighetskamp og kritiker av norsk rettsvesen.

Han ble flere ganger fengslet for militærnekting.

Dette er syndikalisme

Syndikalisme er opprinnelig den franske betegnelse på fagforeningsbevegelse. Man skjeler mellom revolusjonær og reformistisk syndikalisme. Den første går ut fra at en økonomisk og sosial revolusjon ikke kan gjennomføres ved politiske midler, og er derfor antiparlamentarisk. Syndikalismen står anarkismen nær i sin understrekning av frihet fra tvang gjennom avskaffelse av statens maktapparat.

Visse sider av syndikalismen fikk stor betydning i norsk arbeiderbevegelse gjennom Fagopposisjonen av 1911. Syndikalismens betoning av direkte utenom-parlamentarisk makt har øvd innflytelse både på kommunismen og på den italienske fascismen.

(Kilde: snl.no)

Fornærmet Hitler, Gøring og Goebbels

I desember 1940 ble han dømt til ett års ubetinget fengsel for å ha fornærmet Hitler, Gøring og Goebbels i en artikkel i avisa «Alarm» i 1939. Han sonet dommen på Botsfengslet.

26. oktober 1942 ble Carl pågrepet og fengslet for illegal virksomhet. Han satt i Møllergata fram til 3. desember, og ble deretter overført til Grini fangeleir (Grinifange nr. 5638). Carl ble løslatt fra Grini 9. november 1944. Totalt var han fange under okkupasjonstiden i to og et halvt år.

Gift to ganger

Carl O. Tangen var gift to ganger. Først i 1917 med Helga, som han traff mens han var i Sverige. Hun døde av tæring (tuberkulose) i 1927. Så omkring 1930 giftet han seg igjen med Jenny Wilhelmin Støber (15.05.1885-29.01.1960), også hun svensk. Jenny hadde vært gift før, og hadde fire barn i ekteskapet med Lorentz (Lauritz) Jakobsen.

Carl fikk selv ingen barn. Han var bosatt i Sarpsborggata 12 på Bjølsen i Oslo fra rundt 1920 til 1929, og resten av livet i Christian Michelsens gate 32 på Carl Berner.

Carl O. Tangen døde 26. november 1947. Siste gang han besøkte slekten i Varteig var sommeren 1946.

Eidsberg Sparebank

Med omtanke for mennesker og verdier - siden 1848

Øistein Bøe:

Topp-alpinisten med oldefar fra Knatterudfjellet

Vi får tro at Olaf hadde mye moro med snø og vinteraktiviteter da han vokste opp på Knatterudfjellet rundt forrige århundreskifte. Men at han skulle få et oldebarn som er en av verdens beste alpinister var neppe noe han så for seg. Aksel Lund Svindal har nemlig solid Varteig-blod i sine årer.

Arnt Olaf Johansen så dagens lys på gnr 3032, bnr 16 Knatterudfjellet 19. april i 1893. Foreldre var Maren Andrine Andersdatter og Johan Andersen. Her vokste gutten opp som nummer tre i en søskenflokk på fire.

Veien fra Olaf, han brukte bare det ene fornavnet, på Knatterudfjellet til Aksel i alpinksirkuset går gjennom Olafs datter Marit og dattersønnen Bjørn. Sistnevnte er far til Aksel Lund Svindal.

Brattere fjell

Skal vi lage et billig poeng av linken mellom Varteig-gården og alpinløypa, kan vi jo si at Aksel Lund Svindal nok mestrer brattere fjellsider enn hva

Aksel Lund Svindals oldefar Olaf Johansen vokste opp i Varteig. Bildet er fra et legitimasjonskort fra andre verdenskrig. Bildets eier: Bjørn Svindal.

gårdsnavnet Knatterudfjellet indikerer.

Lekte Olaf seg i bakkene hjemme på gården i Varteig for et drøyt århundre siden, var nok det veldig beskjedent i forhold til oldebarnet Aksel når han stuper utfor i 160 kilometer i timen. Vi er overbevist om at oldefar fra Knatterudfjellet hadde vært mektig stolt av 35-åringen, som så sent som under OL i sørkoreanske Pyeongchang i februar i år tok utfor-gull. For øvrig

Actionbilde av Aksel Lund Svindal. Oldefaren hans vokste opp på Knatterudfjellet. Bildets eier: Bjørn Svindal.

som den første nordmannen gjennom tidene som har klart å ta olympisk gull i den grenen.

Første selveierne

Vi går tilbake til Olafs foreldre, Aksel Lund Svindals tippoldeforeldre. Maren Andrine og Johan Andersen ble eiere av 3032/16 Knatterudfjellet i 1888.

En skylddeling ble foretatt 17. juli dette året, og gården ble utskilt fra 3032/8 Knatterud. Først ved denne skylddelingen ble Knatterudfjellet selveierbruk. Bosetting og drift hadde det imidlertid vært der helt tilbake til 1600-tallet.

Maren Andrine var født 30. november i 1861 på Gautestad, som datter av Johanne Maria Sørensdatter og Anders Thorsen. Ved folketellingen i 1865 er foreldrene forpaktere på «Rudskoug», og Maren har en storesøster (Gunnild) på ti år og en lillebror (Sevrin) på ett år.

Johan og hans søsken

Aksel Lund Svindals tippoldefar Johan kom til verden på 3032/8 Knatterud 9. april i 1850. Foreldrene hans var Juliane Hansdatter (1816-1872) og Anders Eilertsen (1806-1882). Juliane og Anders hadde i tillegg barna Karen Andrine (født i 1840), Emilie

Marie (1842), Herman (1843 -dør i 1845), Herman (født i 1847), Ole (1852) og Kristian (1856). Anders hadde for øvrig sønnen Mathis (født i 1837) fra før han giftet seg.

Døtrene Karen Andrine ble gift med Lars Olsen på Thoreby, og Emilie Marie med Ole Hansen på Vestre Spydevold.

Ole og Herman overtok foreldregården Knatterud i fellesskap, men senere ble Herman eneeier. Kristian kjøpte 3032/4 Knatterudbroen, mens Johan og kona Maren Andrine altså ble selveiere på Knatterudfjellet, utskilt fra foreldrenes gård. (Se gårds-presentasjonene i Inga for 2001.)

Tre barn på Knatterudfjellet

Maren Andrine Andersdatter Gautestad og Johan Andersen Knatterud giftet seg i Rakkestad 8. april i 1889. De nygifte bodde hos Maren Andrines foreldre på Gautestad da datteren Jenny ble født 22. mai samme året.

Deretter etablerte de seg på Knatterudfjellet, der barneflokken vokste med ytterligere tre barn:

Anders 11. august i 1890

Arnt Olaf 19. april i 1893

Ole Severin 12. juli i 1897.

Ved folketellingen i 1900 drev familien et allsidig jordbruk på Knatterud-

Kjentfolk med Varteig-røtter

Vår tanke er å gi deg én kjendis med solide Varteig-røtter i hvert Inga-hefte i årene framover. Gode Varteig-gener utvikles og trives nemlig også utenfor bygdas grenser, og det er spennende å registrere kjentfolk med Varteig-blod.

Vi har hatt følgende artikler:

2012: Tarjei og Johannes Thingnes Bø, med oldefar fra Basken.

2013: Magne Furuholmen, med farmor fra Brusevold og farfar fra Nordre Furuholmen

2014: Gunnar Staalesen, med mormor fra Klemsdal.

2015: Jahn Teigen, med tippoldefar fra Nordre Furuholmen

2016: Runar Borge med mor fra Kultorp

2017: Simen Brenne med far fra Småbergveien.

I år har turen kommet til Aksel Lund Svindal, med oldefar fra Knatterudfjellet.

Bilde av gnr 3032, bnr 16 Knatterudfjellet der Arnt Olaf Johansen så dagens lys i 1893. Dette bildet er trolig fra 1930-tallet. Bildets eier: Arild Nilsen

fjellet. Foruten ekteparet med fire barn, bodde også Maren Andrines mor Johanne Sørensdatter der. Hun var enke, født i 1830, og betegnes som «Inderst» og «Kaarkone».

Faren døde

Tragedien rammet imidlertid familien da Johan Andersen døde av lungebetennelse hjemme på Knatterudfjellet 18. oktober i 1901. Tilbake satt Maren Andrine med gård og fire barn mellom fire og tolv år.

Hun fortsatte imidlertid å ha gården fram til 1905, da hun solgte den. I stedet kjøpte hun gnr 62, bnr 3 Tolsfby østre i Rakkestad. Kontrakt ble skrevet 12. juli, og hun betalte 21.000 kroner

for gården. Denne Tolsfby-gården ligger sør for riksvei 22 (Haldenveien).

Maren Andrine satt med gårdsbruket i Rakkestad i ti år, og det var i denne perioden hun og barna tok slektsnavnet Tolsfby. Hele familien etablerte seg deretter i Oslo-området, og i muntlige beretninger etter Maren Andrine heter det at det var penger fra gårdssalget i Rakkestad som gjorde det mulig å kjøpe en bygård i hovedstaden.

Flyttet til Strømmen

Aksel Lund Svindals oldefar Olaf betegnes ved folketellingen i 1910 som «militær skoleelev». Da var han 17 år, og den tidligere Varteig-gutten bodde i artillerikassernen på «festningens

Aksel Lund Svindals meritter

Aksel Lund Svindal har så langt i alpin-karrieren innkassert fire OL-medaljer og åtte VM-medaljer. Han har i tillegg vunnet totalcupen to ganger, i 2007 og 2009. Antall enkeltseire i verdenscupen nærmer seg 40.

Han har OL-gull i utfor fra Pyeongchang i år, og samme valør i super-G fra Vancouver i 2010. Der tok han også utfor-sølv og storslalåm-bronse.

I VM har han to gull i utfor, to gull i superkombinasjonen og et gull i storslalåm, i tillegg til sølv i kombinasjonen og to bronse i super-G.

Av utmerkelser har han blant annet fått Skieur d'Or, Aftenpostens gullmedalje, Sportsjournalistenes statuett og Folkets Pris.

område» i Kristiania. Broren Anders på 20 bodde ikke langt unna. Han var også skoleelev, bosatt i Myntgaten 2.

Senere flyttet Olaf til Romerike, der han jobbet ved Strømmens Værksted, områdets største arbeidsplass, der Strømmen Storsenter ligger i dag. Det var også på Strømmen han traff kona, Inga Sofie Olsen. Hun var tre og et halvt år yngre enn Olaf, født på Lillestrøm 12. desember i 1896. Inga Sofies foreldre var Lina Sofie og Martin Olsen, hun fra Fet, han opprinnelig fra Rygge.

Inga og Olaf giftet seg i Fet kirke 10. juni i 1922. De bosatte seg i Rælingen, og 25. september i 1924 fikk de datteren Marit Lillian. Senere etablerte de seg på Strømmen, der de bygde seg hus.

Søskenflokket fra Knatterudfjellet

Olaf Tolsby døde allerede 28. nov i 1942, mens kona Inga Sofie døde 17. mars i 1977. De ligger gravlagt på Stalsberghagen gravlund i Skedsmo.

Olafs søsken fra Knatterudfjellet

Svindal drev et bakeri på Fetsund til ut på 1970-tallet. Deretter jobbet han ved Emaljeverket (nå: Norema).

Aksel og broren Simen på farmor Marit og farfar Rolf Svindals fang. Bildets eier: Bjørn Svindal.

etablerte seg for øvrig også i Oslo-området. Søsteren Jenny bosatte seg i Skedsmo. Hun var ugift og døde 14. mai i 1972. I likhet med bror Olaf og svigerinne Marit, er også Jenny begravd på Stalsberghagen. Der ligger også søsknenes mor Maren Andrine begravd. Hun døde 18. februar i 1950. Da hadde hun vært enke i 48 år.

Det er en begrenset etterslekt etter familien på Knatterudfjellet. Jenny og Ole var barnløse, Olaf fikk altså en datter og Anders fikk to døtre.

Aksel Lund Svindals familie

Fra Olaf på Knatterudfjellet er veien fram til alpinstjerna Aksel Lund Svindal slik:

- Datteren Marit Lillian Tolsby (25.9.1924-17.6.2010) giftet seg med Rolf Einar Svindal (9.1.1917-29.9.2014).

Marit og Rolf Svindal, Aksels farmor og farfar, fikk 26. september i 1949 sønnen Bjørn Olaf. Tidlig på 1950-tallet tok den lille familien over Marits barndomshjem på Strømmen.

Bosatt i Østerrike

Aksel Lund Svindal meldte flytting til Østerrike foran sesongen 2007/2008. Han er bosatt i Innsbruck, der han har bygd seg hus.

Til VG i fjor mer enn antydte han imidlertid at han begynte å bli klar for Norge igjen. – Jeg er jo nordmann, sa han til avisa.

- Bjørn Svindal og kona Ina Lund (født 21.5.1956 i Bergen - død 25.10.1991) fikk tre sønner. Aksel er eldst, født 26. desember i 1982. To og et halvt år senere kom Simen, født 23. mars i 1985. I 1991 var Ina gravid med deres tredje barn. Hun døde imidlertid i barselseng, og lille Inar døde halvannet år gammel som følge av skadene han pådro seg i fødselen.

Sammen med en kollega driver Bjørn Svindal et revisjonsselskap med over 30 ansatte. Svindal er bosatt på Kjeller.

Det måtte bli alpint

Det var nesten nødt til å bli alpint for Aksel Lund Svindal og broren Simen. Far Bjørn var selv aktiv bare fram til han var 16 år, men har vært trener i en årrekke. Moren Ina var blant Norges beste kvinnelige slalåmkjørere i sin tid, var et par år på landslaget, og konkurrerte internasjonalt.

Selv fikk Aksel og Simen lov til å prøve forskjellige idretter, men endte begge opp med å bli alpinister. Det

Han var tidlig i farta, Aksel Lund Svindal. Her som 4-åring på Geilo. Bildets eier: Bjørn Svindal.

Marit var siste kilden

Det er 113 år siden oldefar Olaf flyttet fra Knatterudfjellet, og det er derfor ikke rart at familiens kunnskap om Varteig er svært begrenset.

Aksel Lund Svindals farmor Marit var den siste kilden til informasjon om bakgrunnen fra Østfold. – Hun fortalte litt, blant annet at salget av gården i Rakkestad sikret dem økonomi til å kjøpe bygården i Oslo og etablere seg der, forteller Aksels far Bjørn Svindal. Farmor Marit døde i 2010.

ble skigymnas på Oppdal, og begge brødrene hadde gode resultater i alpinbakken.

Alpinsporten er imidlertid ikke uten farer. Det fikk Simen erfare som 17-åring. Under trening på Oppdal gjorde han et rundkast, og pådro seg sju brudd i ryggen. Det gikk riktignok bedre enn man kunne frykte, men det ble en brå slutt på en mulig toppkarriere.

Skader har også Aksel pådratt seg i rikelig mon. Verst gikk det under Hahnenkammrennene i Kitzbühel i januar 2016. Rett etter Hausbergkanten fløy han flere meter opp i lufta før han traff nettet. Både korsbåndet og menisken røk, og alle trodde vel at karrieren var over.

Kom tilbake

Aksel Lund Svindal kjempet seg imidlertid tilbake i verdenstoppen, til tross for en ny kneoperasjon tidlig i 2017. Alpinisten som var avskrevet etter det stygge fallet, sto på toppen av seierspallen under de olympiske lekene i Pyeongchang i februar i år, da han vant utfor-gullet. Kjetil Jansrud sørget for dobbelt norsk.

Det var usikkert om 2018-OL ble avslutningen på karrieren for Aksel Lund Svindal, men i april kom beskjeden om at han tar en sesong til.

Alpinstjerna er alt annet enn smertefri når han konkurrerer, men det gjelder «å vinne over sin egen hjerne» når det trengs. – Kroppen venner seg til litt ubehag, sier han.

Det er ikke godt Varteig-blod i ham for ingen ting.

Kilder:
Kirkebøker, skjøter, folketellinger etc.
Wenche Marie Nydahl, Fetsund
Rolf Eriksen, Sarpsborg.

Aksel Lund Svindal er en av verdens fremste alpinister, og med solid Varteig-blod i årene.

Foto: En.olympic.cn

Trodde hun alltid skulle være der

– Jeg skulle ønske jeg husket mer av mamma. Hvordan hun var, ting hun sa. Jeg trodde hun alltid skulle være der, men plutselig en dag var hun borte, sa Aksel Lund Svindal til magasinet HENNE for noen år tilbake.

Han var bare åtte år da moren døde under fødsel. Hun fikk fostervannsemboli, en livstruende sykdom som fører til at blodsirkulasjonen bryter sammen.

Babyen levde i halvannet år, før også han døde av hjerteinfarkt.

Medaljegrossister med felles aner fra Varteig

I Inga 2012 presenterte vi skiskytterbrødrene Tarjei og Johannes Thingnes Bø, med oldefar fra Basken. I år tar vi slektsgangen fra Aksel Lund Svindal tilbake til hans oldefar fra Knatterudfjellet. Ekstra morsomt er det at det er slektsgang mellom de tre toppidrettsutøverne.

Takket være Wenche Marie Nydahl fra Fetsund og Rolf Eriksen fra Sarpsborg, har vi fått en oversikt som viser slektskapet mellom medaljegrossistene. Direkte tett familiebånd kan man knapt si det er, men Aksel Lund Svindal er åttemenning til skiskytternes far Klemet Bø.

Ekstra morsomt er det at idrettsprofilene Johannes og Aksel tok OL-gull samme dagen under de olympiske lekene i Pyeongchang i år. Torsdag 15. februar gikk nemlig

Johannes Thingnes Bø til topps på normaldistansen for skiskytterne, mens Aksel Lund Svindal vant utforrennet.

Johannes har totalt tre medaljer fra OL og ni fra VM, mens Aksel har fire OL-medaljer og åtte VM-medaljer.

På neste side kan du følge slektsgangen for begge fra felles utgangspunkt øverst.

*Johanne Hendriksdatter Pilhaug/Schie i Rakkestad/Lindemark
Født omkring 1689 på Pilhaug i Rakkestad. Død 15. november 1767 på Knatterud*

Rasmus Hansen Lindemark/Knatterud Født 1734 på Lindemark Død 27. mai 1788 på Lindemark	Anne Marie Jensdatter Lindemark/Bøe Store Født 1738 på Lindemark
Maria Rasmusdatter Lindemark/Galteryggen Født 1774 på Lindemark Død 8. februar 1835 på Galteryggen	Eilert Larsen Bøe/Knatterud Gårdbruker på Knatterud. Født 1770 på Bøe.
Christoffer Larsen Galteryggen/Spydevold østre/Nipeholmen Leilending på Spydevold. Drev teglverk på Nipeholmen. Født 13. april 1810 på Galteryggen. Død 11. desember 1892 på Nipeholmen	Anders Eilertsen Knatterud Gårdbruker på Knatterud. Født 1806 på Knatterud Død 1882 på Knatterud
Oliver Christoffersen Spydevold/Knatterud Gårdbruker på Knatterud Født 16. oktober 1840 Død 12. februar 1893	Johan Andersen Knatterud Gårdbruker på Knatterudfjellet Født 9. april 1850 på Knatterud Død 18. oktober 1901 på Knatterudfjellet
Anna <u>Margrethe</u> Oliversondatter Knatterud/ Basken Født 22. oktober 1866 på Knatterud Død 7. april 1896 på Basken	Arnt Olaf Johansen Tølsby Født 19. april 1893 på Knatterudfjellet. Død 22. november 1942 i Skedsmo
Johan Henry Basken Født 30. september 1895 på Valle, Rolvsøy. Død 31. januar 1973.	Marit Lillian Tølsby Født 25. september 1925 på Strøm, Rælingen. Død 17. juni 2010 i Skedsmo
Margaret Basken Født 25. desember 1921 i Vestre Aker Død omkring 2006	Bjørn Olaf Svindal Født 26. september 1949
Klemet Bø Gårdbruker og bygningsarbeider. Født 9. mai 1957 på Bø i Stryn	Aksel Lund Svindal Alpinist. Født 26. desember 1982 i Lørenskog
Johannes Thingnes Bø/Tarjei Bø Skiskyttere. Johannes født 16. mai 1993 på Bø i Stryn. Tarjei født 29. juli 1988 på Bø i Stryn.	

**Velkommen til
våre 3 Vitusapotek
i Sarpsborg!**

vitusapotek+

Vitusapotek Borg

Klokkergårdveien 31,
1711 Sarpsborg
Tlf: 69 12 75 80
Fax: 69 12 75 81
E-post: borg@vitusapotek.no

Åpningstider:
man-fre 10-20, lør 010-18

Vitusapotek Sarpsborg

St. Mariegade 96/98,
1706 Sarpsborg
Tlf: 69 12 00 12
Fax: 69 12 00 13
E-post: sarpsborg@vitusapotek.no

Åpningstider:
man-fre 09-17, lør 10-15

Vitusapotek Grålum

Bjørnstadveien 2,
1712 Grålum
Tlf: 69 87 87 98
Fax: 69 87 87 99
E-post: gralum@vitusapotek.no

Åpningstider:
man-fre 09-18, lør 10-15

Else Rød

Malerfirmaet til Berglifamilien

Else Rød, f. Bergli forteller her historien om malerfirmaet som faren, Einar, og brødrene drev i over tredve år. Selv om de fleste jobbene ble utført i Varteig og omegn, hadde firmaet også oppdrag andre steder i Norge. Det var brødrene Einar og Olaf som var drivkreftene i firmaet, men flere familiemedlemmer deltok i malerjobbene i kortere eller lengre perioder.

Malerfirmaet "Brdr. Bergli" ble startet etter andre verdenskrig. Eierne var Einar og Olaf Bergli. De første årene ble det malt stort sett på sommerstid. Om vinteren jobbet de i skogen for skogeiere i Varteig. Einar var også med og barket tømmer om våren, og han var i mange år medlem i "Skog og Land".

Det var mange brødre i familien, og flere av dem, som Lorents, Harald og Kristian, arbeidet i firmaet fra tid til annen. Lorents jobbet også på sagbruk, og det ble sagt at han var en svært flink sagmester. Kristian reiste en del som predikant, og Harald lagde fjærmadrasser. Han hadde verksted i kjelleren på Bergli. Den yngste broren, Johan, flyttet til Mo i Rana og stiftet familie der. Den eldste broren, Arne, var predikant.

Olaf (t.v.) og Einar Bergli drev malerfirma i mer enn 30 år. De første årene hadde de oppdrag blant annet i Telemark, og var hjemme bare en helg i måneden. Alle bildene i artikkelen tilhører Else Rød

Langt hjemmefra

Det var ikke alltid det var nok å gjøre nær hjemmet, så det ble også noe reisevirksomhet for malerne. Firmaet malte bl.a. på Hurdal folkehøyskole. De hadde også oppdrag i Telemark, bl.a. på Dalen Hotell og i Vinje.

Når de var "ute", var det ikke snakk om ukependling. De var ikke hjemme mer enn en helg i måneden, og knapt nok det. Dette var på 1950-tallet, og det var ikke bare lett å komme seg fram og tilbake. Det var en entreprenør som hentet dem. Han hadde en del husbygging i Telemark og leide malere til arbeidet der. Når de først var der borte, skaffet de seg også andre jobber. Det gikk noen år på det viset.

"Skog og Land"

Norsk Skog- og Landarbeiderforbund ble opprettet i 1927. Det skulle ivareta interessene til skogs- og flørningsarbeidere, arbeidere i landbruk og gartnerier og andre arbeidere på bygdene. Forbundet var tilsluttet LO. I 1988 gikk det inn i Fellesforbundet. Det hadde da 7200 medlemmer. (Store norske leksikon).

Kort familiehistorie.

Hans Olsen (1792-1862) var gift med Marthe Andersdatter (1801-1893). Han kjøpte bruket Ødegaard (gnr 3044, bnr 2) i 1832. De fikk to barn: Ole Hansen (1833-) og Anne Julie Hansdr. (1835- 1920).

Sønnen Ole overtok Ødegård nordre i 1870 etter moren, men både moren, Marthe, og søsteren, Anne, fortsatte å bo på bruket. Anne fikk i 1864 sønnen Herman Kristiansen. Familien bodde fortsatt på nordre Ødegård i 1875.

Ved folketellinga i 1900 bor Herman (1864-1944) på Langenga. Han er da gift med Harda Larsen (1876-1919) fra Fredrikstad. De bor sammen med Anne Julie og hennes fostersønn, Bjarne Johannessen (1894-). Vi vet at Herman like etter bygde en liten stue på Bergli, og hele familien flyttet dit. Herman, som tok Bergli som slektsnavn, jobbet på Haga Hoell.

Herman og Harda fikk barna: Arne (1899-), Lorents (1901-1989), Harald (1903-), Einar (1905-1984), Martha (1907-1970), Kristian (1910-1997), Olaf (1912-1975), Ruth (1914-), Johan (1917-), Elise (1919-).

Einar Bergli ble gift med Gullborg Nordli (1925-2010). De fikk barna: Oddvar f. 1948, Egil f. 1949, Else f. 1950, Ivar f. 1952, Solbjørg f. 1958.

Oppdrag i nærmiljøet

På slutten av 50-tallet var det slutt med å ligge utpå. Etter det arbeidet de bare her i distriktet. Brødrene hadde ikke all verdens framkomstmuligheter. De gikk eller syklet når de skulle på

jobb. En mann fortalte at på en malerjobb på Bergsland husker han at Einar kom gående gjennom skogen med ryggsekk og stigen på skuldra.

I 1957 ble det kjøpt inn mopeder. Da ble det litt lettere å komme til arbeidsplassene. I 1963 tok Olaf førerkort, og det ble kjøpt bil, så alt ble lettere med hensyn til å få med seg det de trengte av utstyr.

Maling

Til utendørs maling lagde de malingen selv med linolje og pulver. Det er mulig at dette ble gjort hovedsakelig til låvebygg. Ellers ble det kjøpt inn hvit grunnmaling som ble farget med brekkfarge. Jeg husker at det ble malt mange striper for å sjekke at det ble "riktig" farge. Firmaet hadde lager i et rom i kjelleren på huset vårt på Bergli. Jeg tror det var en betydelig lettelse da de begynte å handle inn ferdig maling fra fargehandler.

Einar Bergli på jobb. Han drev videre etter at broren døde, og tok småjobber til han var i slutten av 70-årene.

Ivar, Einar og Kristian Bergli fotografert under maleroppdrag på Klemsdal hvor de malte våningshuset. Ivar er Einars sønn.

Inngang til arbeidslivet

Enkelte unggutter i familien fikk sitt første møte med arbeidslivet i firmaet. Det var brødrene Thor og Einar Vatvedt, som var sønnene til Ruth, og Einars sønner, Oddvar og Ivar. Arbeidet var ikke så godt betalt, så ungguttene fant seg andre jobber etter hvert. En kort periode var også Finn Vatvedt og Leif Bergli med og malte.

Jakta var viktig

Brødrene Bergli hadde mye arbeid både for Skjeberg og for Varteig kommune. Det var prestegårder, kirker og skoler som trengte oppussing. Spesielt skolene måtte tas på sommeren, så ferien ble som regel den siste uka før skolen startet. Det var sjelden de hadde mer enn en uke ferie om sommeren. Jakt- og fiskeinteressen var stor, så på høsten var det ofte jakt om morgenen før de gikk på jobb.

Regnskapsfører

Helt på slutten av 50-tallet (eller begynnelsen av 60-tallet) ble det krav om at alle firmaer skulle ha godkjent regnskapsfører. Brødrene hadde ikke nevneverdig skolegang, så da tok Gullborg, kona til Einar, kurs i regnskap via brevskole. Jeg husker hun var veldig spent hver gang hun fikk svar på innsendte oppgaver. Gullborg klarte eksamensoppgavene med glans og førte regnskapene for firmaet så lenge de drev.

Olaf døde i 1975, bare 63 år gammel. Einar var da nær pensjonsalderen, men han tok på seg småjobber helt til det siste, Han døde i 1984, nesten 79 år gammel.

Gullborg Bergli tok kurs i regnskap via brevskole, og ble regnskapsfører for Bergli-brødrene.

Asmund Brenne:

På slåttejobb i Numedal sommeren 1947

Sommeren 1947 var Asmund Brenne og kameraten Martin Bergerud slåttehjelp på to gårder i Veggli i Rollag. Det ble en minnerik sommer, og i fjor – nøyaktig 70 år etter – var Asmund tilbake i Veggli for å friske opp gamle minner.

Først må jeg fortelle hvordan dette ble til:

Einar Bergerud på Strømnes, en kjent og respektert kar i Varteig var i sin ungdom, like etter krigen, reisende emmisær i øvre Buskerud krets av Indremisjonsselskapet. Der ble han kjent med blant andre noen småbønder i Veggli. På vårparten i 1947 fikk han forespørsel om å skaffe to unggutter til slåttejobb noen uker i juli.

Tente på ideen

Einars yngre bror, Martin, og jeg tente på ideen. Jeg var 18 år og Martin fire år eldre. Vi kjente hverandre godt som naboer og fra «Strømnesgjengen».

Vi pakket våre ryggsekker og dro i vei med toget, først til Oslo, deretter med Sørlandsbanen til Kongsberg. Derfra med Numedalsbanen som gikk mellom Kongsberg og Rødberg. Det var et dieseldrevet togsett, stappfullt med turister og lokale bygdefolk.

Vi passerte stasjonene Svene, Lampeland, Flesberg og Rollag. Da toget stanset på Veggli gikk vi som avtalt av for å møte våre nye arbeidsgivere. Hvis en oppsøker Numedal i dag vil en finne at banen er nedlagt. Det vokser småfuru og bjørkekratt mellom rustne jernbaneskinner og halvratne slippert. Men en del av banen, strekningen Flesberg til Kongsberg er rustet opp for å frakte tømmer og flis fra terminalen ved Flesberg sag. Dessuten er det nå utleie av gamle dressiner ved Veggli stasjon som kan brukes på strekningen til Rødberg.

«Har dom glypt?»

På Veggli stasjon møtte vi en ung kar. Han hadde fått i oppdrag å følge oss til Ødegård, en liten gård som ligger mellom riksveien og jernbanen. Det var her Martin skulle jobbe. Vi guttene fra Varteig hadde en lang reise bak oss og satte pris på et godt måltid med mat.

Etterhvert dukket også vertskapet mitt opp; Helge og Anne Myklestu på Søre Fjose.

Ragnhild (Lalla) og Asmund Brenne tilbake på Søre Fjose, 70 år etter at Asmund var slåttehjelp her. På bildet er han sammen med dagens eier av gården, Nils Kåre Bergan. I bakgrunnen bryggerhuset, der man inntok måltidene.
Foto: Gunhild Bratberg

Søre Fjose ligger vakkert til i Veggli. Her ser vi våningshuset, tvilling-stabburene, bryggerhuset og driftsbygningen. Bildets eier: Nils Kåre Bergan

Jeg var forberedt på at de hadde ei annerledes dialekt enn det jeg var vant med, men da Anne spurte vertskapet på Ødegård; «har dom glypt», skjønnte jeg ikke hva hun mente. Først lenge etterpå skjønnte jeg hun spurte om vi hadde spist.

Velholdt gård

Martin ble igjen på Ødegård og jeg fulgte mitt vertskap til Fjose gård. Vi gikk først et lite stykke langs riksveien, ved Risteigen gård og pensjonat tok vi av på en smal gårdsvei. Den gikk først gjennom et lite skogholt, deretter oppover et åpent bakkelandskap. Øverst i landskapet lå Søre Fjose gård, velholdte bygninger rundt et grasbevakst gårdstun. Kveldssola sendte sine siste stråler over landskapet. Her skulle jeg holde til i fire uker.

Det var to like stabbur på tunet, bygget av solid tømmer. Det ene var innredet som sengekammer i første etasje. Det ble mitt soverom disse lyse og varme sommernettene. Den rommelige hvitmalte hovedbygningen sto tom sommerstid. Det lille røde bryggerhuset nederst på tunet ble brukt til opphold og

matstell sommerstid. En slik ordning kjente jeg til hjemmefra.

Blande høy i låven

Den første jobben jeg fikk gikk ut på å blande gammelt og nytt høy i låven. Tunet var slått og graset tørket og kjørt inn. Fjøset sto tomt, renvasket og kalket. Melkekuene var leid bort til ei seter nord i bygda for sommeren. Kun ei ku med kalv var tilbake, og de tilbrakte nettene i sommerfjøset borte i skogkanten.

Slåtten på enga utførte bonden sjøl, med en enhesters slåmaskin, forspent gårdens fjording. Men det var en bratt skråning bak stabburene som måtte slås med ljå. Først fikk jeg jobben med å dra slipesteinen når ljåene skulle slipes. Videre fikk jeg prøve meg med sjølve ljå-slåtten. «Du er ganske flink til å slå, men å sette opp ljåen kan du ikke». Det var en replikk som falt ved kveldsmaten samme dag.

Gårdeierne Anna og Helge Myklestu fotografert i finstua på Søre Fjose på 1950-tallet. Bildets eier: Nils Kåre Bergan

Asmund Brenne foran ett av stabburene på gården. – Innenfor døra her sov jeg da jeg var slåttehjelp på gården i 1947, sier han.

Foto: Ragnhild Brenne

Savnet sleperiva

Det meste av høyet ble tørket på bakken, med vending og såting. Et engstykke lå litt skyggefullt til ved skogkanten. Der satte vi opp ei hesje. Det var en driftsform jeg var vant til. Men jeg savnet sleperiva. Et slikt redskap fantes ikke på gården.

Traktor med redskap fantes heller ikke. Alt gårdsarbeidet ble utført med hest. Men det var det samme som jeg kjente til hjemmefra. Helge brukte lite kunstgjødsel, så skårene var ganske tynne. Slåttonna gikk raskt og greit unna. Det regnet ikke en eneste dag i juli det året,

To setrer

Til gården hørte et betydelig utmarksareal og to setrer. Heime-setra Repset lå nærmest gården i skogbandet. Langsetre lå i et seterlag i Myrefjell. Jeg fikk være med begge steder. Først på heimsetra, hvor vi spredde ut gjødsel som lå igjen fra tidligere drift. Løvskog og gran har sikkert tatt over setervollen nå.

Forden som Willy Westgård eide, og som han og Martin Lunde brukte da de besøkte slåttekarene i Veggli. Bildets eier: Ingrid Westgård

Det var flere timers marsj til Langsetre, hvor fjordingen bar kløv. Vi kom fram til ei nesten nybygd seterbu utpå ettermiddagen. Setervollene ble ikke slått lenger. Ved kveldsmåltidet den dagen fortalte Anne og Helge om tidligere tiders driftsform og seterdrift. Det var flere folk på gårdene da. Så snart det ble grønt og frodig på eng og setervoll ble hele besetningen tatt med til heimsetra. Etter to-tre uker flyttet de til Langsetre for å være der til starten av september. Så var det noen dager på Heimsetra før de flyttet hjem til gården.

Samme karen som møtte oss på Veggli tok oss med på fisketur langsetter Lågen en kveld. Det ble ingen stor opplevelse når det gjaldt fiskefangst, men det var trivelig allikevel.

Besøk fra Varteig

Martin og jeg syntes vi hadde reist langt utpå. Vi brukte jo hele dagen på reisen. Men en ettermiddag dukket det opp to andre vartinger. Det var Martin Lunde og Willy Westgård. De var på sommertur med Willys Ford, og hadde funnet veien til Veggli. Som bilturister flest hadde de med seg telt og alt nødvendig turutstyr.

Vi to vartinger som var her på slåttejobb tok oss fri en dag og ble med på tur oppover dalen, til Nore og Rødberg, som er endestasjon for Numedalsbanen. Det ligger to store kraftstasjoner, Nore I og Nore II. De utnytter vannfallet fra Tunhovdfjorden. Ved Rødberg tok Willy av på en fylkesvei som gikk over Tunhovddammen. Det er en høy betongdam med en smal vei på toppen av demningen, uten møteplasser, og bare plass til Forden.

Willy og Martin dro videre etter at vi alle fire var med på et møte på Veggli bedehus på søndagskvelden.

Slåttekarene fra Varteig hadde enda noen dagers jobb før vi reiste hjem.

Artikkelforfatteren

Asmund Brenne er født på Vestgård 1. august i 1929, med foreldre Elise og Kristian Brenne. Han var nest eldst i en barneflokk på seks.

Asmund giftet seg i 1958 med Ragnhild Oland, og tok i 1962 over foreldregården gnr 3005, bnr 1 of 5 Vestgård.

Tilbake 70 år etter

Sommeren 2017 var jeg tilbake en tur i Numedal, sammen med Lalla. Det var akkurat 70 år etter mitt første møte med Søre Fjose. Det var lett å kjenne seg igjen, de samme velholdte bygningene rundt det graslagte tunet. Adkomstveien er ny og tilpasset vår tids biltrafikk.

Gårdens nåværende eiere tok velvillig mot oss med kaffe og påfølgende omvisning på tunet.

Den dyrka jorda på eiendommen er fortsatt i drift med grasproduksjon, men det er ingen dyr på bruket. Gården fungerer som boplass for eierne.

I bygdeboka kan vi lese følgende om Søre Fjose; «dyrka mark 46 dekar, produktiv skog 1200 dekar, anna utmark 700 dekar». Videre er det en lang og inngående beskrivelse av gårdens eiere og deres familie helt fra 1681. Gårdens eier i dag er Nils Kåre Bergan som tok over i 1992.

HØGHEIM Forsamlingslokale til utleie

Furuholmveien 12

Trivelige lokaler
Kan deles i to mindre saler +
lekerom/oppholdsrom

Fin beliggenhet og uteområde
Stor parkeringsplass

Fullt utstyrt til 90 personer
Gode kjøkkenfasiliteter

Interessert? Ta kontakt:
Wenche og Per Brattset
Tlf 92684849 / 90753371

Varteig i avisene 1918

Etter å ha lest Varteigstoff i de hundre år gamle avisene, valgte jeg å presentere deler av stoffet som tre selvstendige artikler. Bedehussaken, Lensmannssaken og 200-årsminnet for Oluf Davidsen Ulvetangen, finner du annet sted i dette heftet. Resten av avisstoffet som forteller om dagliglivets hendelser og kommunale møter, kommer i denne artikkelen. Her kan du lese om herredsstyresaker, om låvebrann og vitenskapelig undersøkelse av bygda.

Skomakerskole og fri tannlege.

Varteig skolestyre hadde sitt første møte 17. januar. Første sak var konstituering av styret: Formann Kirkesanger P. Gresset, nestformann pastor L. Schubler, kretsformann i Østaskogs krets: Anton Kingsrød, i Ovaskogs krets: Lars Bøe og for Neaskogs krets: M. Hasle.

Så vedtok man skoleruta med bare fire uker sommerferie. Men i tillegg skulle det være to uker ferie vår og høst. Det var for at man skulle kunne benytte barna mest mulig i onnetidene. Ja, det var endog forslag om at de eldste elevene burde få mer fri i onnetidene, men det ble ikke vedtatt.

Departementet hadde sendt et rundskriv om fortsettelsesskole, men denne saken ble utsatt. Den saken som vakte mest debatt, var forslaget om å innføre fri tannpleie for alle skolebarn og skomakerskole for de største guttene. Resultatet ble at man skulle få en tannlege til å besøke alle skolene to ganger i året. Han skulle holde foredrag om tannpleie, samt undersøke barnas tenner og gi beskjed til de som trengte særskilt behandling.

Kristian Vestgaard som ble ansatt som skomakerlærer. Han var også veivokter i Varteig. Han var engasjert i kommunalpolitikken og representerte Venstre i herredstyret fra 1919. Her er han fotografert i 1905 hos fotograf Karlsson i Sarpsborg. Eier av bildet: Varteig Historielags Fotosamling

Skomakerskolen ble enstemmig vedtatt for gutter over 11 år. Den skulle vare åtte dager à 3 timer i hver krets. Det skulle kjøpes inn ett sett verktøy, og plugg, tråd og lapper skulle være gratis, men halvsåler måtte det betales for.

I neste møte ble Anton Kingsrød og Hilmar Berg valgt til å forhandle med tannlegene i Sarpsborg, og Kristian Vestgaard ble ansatt som skomakerlærer. Til lokaler for skomakerskolen skulle man benytte den gamle skolebygningen Østaskogs, 2. etasje i Kommunelokalet og et bryggerhus hos Mathis Kokkim.

Varteig Historielags Fotosamling

*Grytebrua var stadig gjenstand for debatt: Hvem skulle stå for vedlikeholdet, Furuholmen eller kommunen? Brua som var et betydelig byggverk for sin tid, ble bekostet av ordfører Christen Furuholmen og vedtatt bygget i 1864.
Eier av bildet: Varteig Historielags Fotosamling*

Dyrtidstillegg, skatt og veibygging.

I løpet av 1918 hadde Varteig herredsstyret 9 møter, som alle ble utførlig referert i avisa Glommen.

30. januar ble det behandlet så mange saker at referatet var fordelt på tre avisutgaver. Lengst tid tok nok diskusjonen rundt lensmann Næss sin søknad om å få flytte kontoret til Sarpsborg (Les mer om dette i egen artikkel på side 57).

Herredsstyret besluttet enstemmig å betale restbeløpet på litt over 1.000 kr til Arthur Matisen for kjøp av Rognerudskogen. Total kjøpesum ved auksjonen høsten 1917 var kr 5.762. Halvparten av kjøpet var finansiert ved salg av tømmer.

Neste sak var ny behandling av forslaget om å bevilge penger til Grytebroen. Det kom flere forslag om hvor man kunne kjøpe tømmer til "strø", men da det ikke forelå noen beregning av totalkostnadene, foreslo Ole Larsen Småberg at saken burde utsettes til det var laget et skikkelig kostnadsoverslag med tidspunkter for oppstart av arbeidet. Saken ble derfor enda en gang utsatt.

Klemsdalbroen ble også brakt på bane. Her forelå det en beregning fra

amtsingeniøren over broens størrelse og konstruksjon, og et anbud fra O. Nilsen på kr 500,-, med en tilføyelse om at en evt. utvidelse ville medføre ytterligere kr 100,-. Anbudet ble enstemmig vedtatt.

Jordmor Inga Ødegaard hadde søkt om dyrtidstillegg på kr 150, og det ble innvilget uten diskusjon.

Så var det tid for å behandle skolestyrets forslag om fri tannpleie for elevene. De fleste mente dette var en god ting, men flere var engstelig for kostnadene det kunne medføre, så skolestyrets forslag om bare å gi delvis fri pleie, ble vedtatt enstemmig.

Så vedtok man å søke om lån på 5.000 kr fra Det Osterhaugske legat og Bygdemagasinforbundet til innkjøp av såkorn og settepoteter.

Sosialdepartementet hadde sendt ut et skriv om regulering av husleie. Ordføreren opplyste at dette var lite aktuelt for Varteig. Det samme gjaldt et skriv fra Norsk forening for bolig-reformer. Så disse ble bare tatt til etterretning.

Til skogbrannmestere for perioden 1918-1920 ble valgt Olav Klemsdal, Marius Hasle og Anders Bø. Ordføreren minte om at i følge reglementet skal

alle skogbranner meldes til amtet gjennom formannskapet. Brannen sommeren 1917 var ikke blitt meldt inn, og han antok at det skyldtes at bestemmelsen ikke var godt nok kjent. Det ble derfor bestemt at det skulle sendes et eksemplar av reglene til hver mann.

Ordføreren foreslo også at man burde assurere Rognerudskogen og Vestskogen (Brenne). Det viste seg at Vestskogen var forsikret for kr 6.000. Så ble saken avsluttet uten at man bestemte noe om Rognerudskogen.

I neste møte behandlet herredstyret en rekke saker om skatterestanser, og det ble foretatt valg på representanter til styret i Varteig Bygdelag og på medlemmer til provianteringsrådet.

Et maskinlag bestående av Ludvig Spydevold, Jensen Sikkeland og Johannes Kolstad ble innvilget et lån på kr 1.800 til innkjøp av elektromotor som skulle drive treskemaskiner.

Skuddpremie på kråker og økt dyrking

Kråker var øyensynlig en plage for hundre år siden, for skuddpremien på kråke ble forhøyet fra 30 til 40 øre, og man kunne også få 20 øre for hvert kråkeegg som ble ødelagt.

En annen jaktrelatert sak som kom opp i herredsstyret, var en henstilling fra Norske kvinders dyrebekyttelsesforening om "at henstille til statsmagtene om at avskaffe saksindretninger ved fangst av rovdyr." Her valgte herredsstyre å ikke uttale seg om saken.

(Bruk av fotsaks i dyrefangst ble ikke forbudt i Norge før i 1932.)

Ingen ville velges inn i næringsnemda

Saken om valg og godtgjøring av medlemmer til en næringsnemd førte til mange og lange innlegg. Bakgrun-

nen var en lang skrivelse fra amtsnemden med inntrengende oppfordringer til å ta fatt på arbeidet med å øke dyrkingen av jord og derigjennom få mer mat. Amtet anbefalte at nemda burde ha fem til ti medlemmer, og at det burde ansettes en forretningsfører som sammen med formannen burde lønnes godt, helst med årslønn, samt at medlemmene også fikk godtgjøring. Selv om det var lovt at staten skulle bidra med $\frac{3}{4}$ av lønnen, var herredsstyrets medlemmer også her redd for kostnadene. Et annet problem var at flere av medlemmene ba seg fritatt for å velges til formann for næringsnemda, da dette medførte mye arbeid som ville gå ut over andre oppgaver de hadde.

Resultatet ble at det ikke skulle ansettes noen regnskapsfører, at formannen skulle få kr 500 i lønn og at medlemmene skulle få kr 10 for hver dag de brukte på denne jobben. Lindemark ble, til tross for sin bønn om å bli fritatt, gjenvalgt som formann.

Budsjettøkning på over 30%

Budsjett for 1918-19 skapte stor debatt. Forslaget om å øke ligningsverdien av eiendommene, og derigjennom få økte inntekter, for så å kunne nedbetale kommunal gjeld, fikk stor motstand. Julius Bergby sa bl.a. at flere arbeidere ved Ise Brug valgte å bosette seg på Skjeberg-sida for å få lavere skatt. Skolestyrets forslag om å sette av 5.000 kr til framtidige skolebygg, ble også strøket. Budsjettet ble til slutt enstemmig vedtatt med følgende poster:

Fattigvæsenet 6.313 kr,

Kirken 531,29 kr,

Skolen 6.254 kr

Kommunen 16.169,71 kr.

Samlet sum ble 27.871 kr, noe som var en økning på ca 1/3 fra fjorårets budsjett.

”Gamle praktkjerringer og store minder”

7. februar står det et lite stykke der tvillingsøstrene Lovise Brusevalldalen og Berte Marie Kingsrød blir gratulert med 75 årsdagen. I følge innsenderen har de to damene mye til felles: Begge har vært gift og har fått bare ett barn, en sønn og begge er ”rørige” tross alderen. Om Lovise står det: *”Hun er munter og har en hukommelse som er sjelden. Hun er en av de faa gamle praktkjerringer som vor tid dessverre fostrer saa altfor faa av. Brillen er noget hun aldrig har hat bruk for, og naar hun gaar, er det god fart.”* Stykket avsluttes med at hun og søsteren ønskes en lys og god livsaften.

En annen som fikk hederlig omtale i avisa, var forhenværende bankkasserer Heden. Han fylte 63 år i april, og ble i den forbindelse tildelt mye oppmerksomhet ved fellesmiddagen som Tune krets venstreforening arrangerte før programmet. Formann lensmann Strømsæther roste Heden for hans offervilje og innsats for å fremme Venstres sak. Heden kom i sin takketale inn på at han hadde hatt et stort åndelig utbytte av sitt politiske arbeid, og han avsluttet med: *”Naar jeg nu sitter her nesten blind og*

arbeidsudygtig, vilde jeg vel neppe kunne leve om jeg ikke hadde de store minder fra de mange bevægede og rike aandelige brytningstider i vort land og de bekjendtskaper jeg har blant de ledende mænd.”

Kirketjener Olaus Bergerud fylte 80 år i august og ble omtalt i to innlegg. Han fikk dessuten overrakt et gullur med gullbelagt kjede for sine 40-50 års arbeid som kirketjener.

”Det tyndes i rækkerne”

Like etter påske stod det minneord om gårdbruker Nils Mathisen Bergbyberget som døde påskeaften nær 82 år gammel. I minneordet fortelles det at Nils først hjalp foreldrene hjemme på gården, men at han, fordi det var lite å tjene på jordbruksvarene og mange yngre søsken hjemme, tok seg jobber andre steder. Først jobbet han i 18 år som pramroer ved Ise, så var han i seks år ”drager” på østsiden i Sannesund. I 1875 giftet han seg med Oline Andersen Sikkeland, og de fikk i alt 12 barn. Så overtok Nils farsgården og drev den mens han jobbet som smed ved siden av. Vi vet at to av sønnene til Nils, Julius og Ole, også ble smeder. Den yngste sønnen, Marius, overtok gården. Ole Hansen

Gravstedet til Nils Mathisen Bergbyberget som det sto minneord om i avisen. Han var født i 1836 og døde 30. mars 1918. Eier av bildet: Varteig Historielags Fotosamling

Bergby, som har skrevet minneordet, avslutter med: *”Som granne vil jeg faa lov til at karakterisere avdøde som en hjælpsom, snild og god nabo, og lignende uttalelser lød ogsaa saadan fra min fars og bestefars tid”.*

I august kommer en notis om at Varteigs eldste mann, Torkild Andersen Ødegård, har avgått ved døden, 96 år gammel. Andersen var fra Jelsnes, men flyttet på eldre dager til sin sønn Anton Moene. Han hadde hatt mange politiske verv i Tune og hadde en årrekke vært direktør for Tune og Rolvsøy Sparebank. Andersen var også sterkt religiøs interessert og hadde utfoldet en betydelig virksomhet som predikant.

Fire år med krig førte til knapphet på mat og økte priser

Gjennom avisinnlegg og annonser, herredsstyrets saksliste og forordninger fra amtet og staten får vi et godt inntrykk av hvordan krigsårene virket inn på dagliglivet. Herredsstyret behandlet i løpet av krigsårene flere ganger forslag for å øke matproduksjonen. I januar presenterer Glommen resultatene fra en ”forraadstilling” som har vært foretatt i alle kommuner pr. 31. desember 1917:

”I Varteig: Antall husstande i alt 239 med tilstedeværende personer 1203.

Beholdninger: Mel og kornvarer 277 kg pr. indvaaner, sukker 5487 kg, og kaffe 486 kg, kraftfor i alt 13,670 kg, poteter skikket til menneskeføde 263,867 kg, kun skikket til dyreføde 71,775 kg.”

Det er ingen kommentar om hvorvidt beholdningen er tilstrekkelig eller for liten. Man må vel ellers tro at på landsbygda, slik som i Varteig, var matforsyningen langt bedre enn i byene. Derimot ser vi at Provianteringsrådet hadde foreslått at de som hadde vært ute for å telle varebeholdningen, skulle få 2 kr hver, beregnerne skulle få 1 kr hver. Det hadde i alt vært 20 tellere og fire beregnere i følge sakspapirene. Etter litt diskusjon utsatte herredsstyret saken for at det skulle hentes inn flere opplysninger om arbeidsmengden.

Bør det bygges potetkjellere, og hvor stor blir utgiften?

Herredsstyret behandlet også en sak der Provianteringsraadet hadde foreslått at kommunen burde bygge tre provisoriske potetkjellere som kunne ta i mot overskuddsavlinger. De fleste representantene talte mot dette forslaget og hevdet at det var mer enn nok potetkjellere i kommunen. Hvis det skulle bli behov for lagringsplass, fikk man sikkert leid plass. Dessuten

*Ole Hansen Bergby, her med hingsten Dag i 1941, advarte mot å fore griser med sild og sildemel.
Eier av bildet: Varteig Historielags Fotoalbum*

var flere av talerne bekymret for kostnadene ved å bygge egne kjellere. Men representanten Gresset pekte på at hvis det ble god potetavling, ville det bli vanskelig å få leid lagringsplass i bygda, og en kunne da risikere at potetene ble sendt ut av bygda. Da ble man likevel enige om å nedsette en komite til å utarbeide et konkret forslag til neste møte.

Det brenner på Spydevold østre igjen

Heller ikke 1918 gikk uten en stor brann i Varteig. Fredag 27. september kunne Glommen melde at det dagen før ved halv tre tida hadde begynt å brenne i låven hos Anders Larsen Spydevold. Bonden selv og folkene hans hadde vært ute på jordet og

skåret korn, og innen de rakk hjem, hadde brannen spredd seg med rasende fart i det tørre høyet, slik at hele låvebygningen var overtent.

Denne låven var helt ny, da det bare var to år siden forrige brann på gården. Den gangen gikk både bygningen og hele besetningen med. Selv om både bygningen og løsøret var forsikret, var forsikringssummen så lav at brannen ville medføre betydelig tap. Heldigvis var det bare to griser som brant inne.

Avisa kan melde at man ikke vet hvordan brannen startet. Tjenestegutten hadde hvilt middag i låven. Men han bedyret at han ikke hadde røkt der inne eller hatt med seg fyrstikker. Det var en fem år gammel gutt som meldte fra om brannen.

Føljetong, barnespalte med moralsk innhold og ukas andakt

Når man sitter og blar i hundre år gamle aviser, er det interessant å se hva slags stoff som går igjen. Glommen har hver fredag en andakt på første side. Det er som oftest en av distriktets prester som har skrevet "gudsordet". Ellers er førstesida stort sett fylt opp av utenriksnyheter. Men nederst på sida går det en føljetong. Hele våren og litt ut på sommeren 1918 kan vi lese kandidat Rolf Muus' historisk, romantiske skildring av Inga fra Varteig og hennes liv og samtid.

På andre og deler av tredje side kommer lokalstoffet, så f.eks referat fra herredsstyremøter, samt små notiser om dyr og hendelser rundt om i landet. Her finner vi også inserater (leserbrev.)

En kuriositet, i hvert fall sett fra vår tid, er annonsen: Venter du brev? Her ramses opp brev adressert til folk i distriktet der det ikke har vært mulig å finne mottakeren.

På tredje side finner vi bekjentgjøring av forlovelser og giftemål. I tillegg finner vi dødsannonse her, og det er vemodig å se at mange av disse dreier seg om barn opp til 10-12 års alder. Her kan vel årsaken finnes både i spanskesyken, tuberkulose og faktisk ikke så få drukningsulykker.

Annonser og bekjentgjørelser for møter begynner på tredje side og dekker også siste sida i avisa.

En gang i uka er det en gjenganger: Barnas spalte, der onkel Peter er en gjennomgangsf figur som forteller om dyrking av poteter og andre ting barna burde kunne. Her er det også tegninger.

En annonse fra Kinematografene sommeren 1918 viser at Centralteateret (passende nok) viste filmen: "Under nedgangens tegn- et sociologisk nationaldrama i prolog og 7 akter" som handlet om Amerikas krigføring, mens Verdens-teateret viste: "Røverbruden- filmfarse i 5 akter."

”Sildefor gjør melka for besk og salt”

Ole Hansen Bergby advarer i et leserinnlegg folk mot å fore drektige purker med sild. Det var bygdas landmandslag som hadde skaffet billig dyrefor i form av sild og sildemel. Det var tenkt brukt både til kyr og griser, men det viste seg at kyrne likte foret mindre godt, mens grisene derimot slukte det.

Etter en tid begynte det å dø flere grisunger i hvert kull. Bergby nevner to kull der det i det ene kullet døde 13 grisunger og i det andre 10. Dette skyldtes, i følge Bergby, at sildeforet hadde gjort melka både for salt og besk til at de nyfødte grisungene tålte den. Han nevner også at tidligere dyrlege Holmsen hadde nevnt noe om dette en gang.

Til avslutning skriver han at innlegget er ment som en advarsel og gir et godt råd til alle som har drektige grisepurker: *”Efter min mening bør foring med sild og sildemel slutte 10-12 dage før grisingen”*.

”Til min store forskrækelse hørte jeg en fif-fin los”

Ole Hansen Bergby har også et annet leserinnlegg der han tar opp problemet med at noen ikke overholder båndtvang for hundene sine. Han skriver: *”Det er nylig fra landbruksdepartementet omsendt et cirkulære om endring i jagtloven, slik at hare og fugl skal være fredet til 15. september, topskytteriet skal ophøre og haren skal være fredet fra 1. mars”*.

Han skriver videre at han til sin store forskrækelse hadde hørt en fin los på Skjærtorsdag som fortsatte til langt på natt, og at det å ikke overholde jaktbestemmelsene, kunne føre til at det ble dårligere med vilt. Han har også et par setninger som viser at han er ganske sikker på både hvem som eide hunden som hadde los, og hvem han hører løsner skudd i fredningstida.

Hva skal by og fylke hete?

En sak som sikkert også engasjerte vartingene, var Odelstingets vedtak av 13. juli om at amt nå skulle kalles fylke, og at *Smaalene amt* burde bytte navn til *Austfold fylke*. Samtidig kom det også forslag på nye navn for byene i fylket; *Fredrikshald* ble foreslått om-døpt til *Halden*, og *Fredrikstad* burde i følge et forslag hete *Glomsos*. I en artikkel i Glommen fremmes forslaget om at *Sarpsborg* heretter bør hete *Borg*. Forfatteren mener at dette navnet bedre ivaretar byens historie, og at navnet *Borg* er både kraftigere og mer klangfullt enn *Sarpsborg*, spesielt siden bynavnet uttales *”Sjasborr”*, noe som skurrer i ørene.

Vi vet jo at dette siste forslaget ikke førte fram, byens navn er fortsatt *Sarpsborg* – og dagligdags uttale er like ”skurrende”. Men hvordan gikk det med forslaget om *Austfold* (som *Glommen* syntes var et bra navn). Vi siterer fra Wikipedia: *”Da Stortinget skulle fornye ordningen og innføre fylker, ble det voldsom diskusjon om navnet. På lokalt plan var det overveldende*

Stortingsvalget

Stortingsvalget 1918 foregikk 21.oktober med eventuelt omvalg 11.november. Dette var det siste stortingsvalget i Norge som ble avholdt ved flertallsvalg i enmannskretser, fra og med valget i 1921 ble forholdstallsvalg innført. I forhold til forrige valg ble antallet stortingsrepresentanter økt med tre til 126. Dette var også det første valget hvor Bondepartiet fikk representanter inn på Stortinget. I 1918 var det 1,2 millioner stemmeberettigede, men bare snaut 60% deltok.

oppslutning for Smaalenene, men sterke krefter på Stortinget mente Austfold måtte være det rette. Nå heter det ikke aust på østfolddialekt, det heter øst. Debatten gikk høyt, og det endte med at i 1918 vedtok Lagtinget Østfold med én stemmes overvekt.”

”Skjælbanken ved Skrellane”

Sommeren 1918 sto en notis om at: *”Varteig skal videnskapelig undersøkes.”* Det var professor Bjørlykke som skulle ta seg av jordsmonnet, mens konservator Øyen og overlærer Nummedal skulle se på det arkeologiske. *”Herrene ledsages under befaringen av vartingen, gaardfullmægtig paa Aas landbrukshøiskole, Olav Spydevold, som arbeider med Varteigs historie.”* (Les mer om Spydevolds arbeid med bygdeboka i Inga 2011).

5. august har Glommen en kort artikkel skrevet av P.A. Øyen – konservator ved Kristianias universitets paleontologiske museum. Der framhever Øyen bl.a. et område ved Knatterud: *”Denne skjælbanke ved Skrellane viste sig av særlig interesse ikke bare ved sin rikdom paa forskjellige skjællrester, men ogsaa derved at den indeholdt enkelte, tiltrods for den ret betydelige høide over havet, ganske karakteristiske dyrearter som for eksempel særegne skaller av Cordium Edule (Hjerteskjell).”*

Funnene var så interessante at Øyen skrev en egen avhandling med tittelen *”Skjælbanken ved Skrellane”* der han skriver mye om en gruppe skjell som han har gitt navnet *”kniplingsskellets gruppe”*. Ellers skriver Øyen varmt om Spydevolds store arbeid med å samle bygdas historie, og han oppfordrer alle gamle i bygda til å sende Spydevold opplysninger.

Tid for valgkamp og løfter

1918 var valgår, og dette går igjen

både i avisartikler og leserinnlegg. I slutten av september ble det holdt et stort folkemøte i Varteig. Det var Tune krets (som Varteig tilhørte) av Venstres første møte i valgkampen. Venstres kandidat til valget var Hr. Strømsæther, og han var første taler. Strømsæther minte om at i forrige valgkamp hadde Høyre advart mot at Venstres forslag til nye konsesjonslover ville *”lægge landet øde, lægge en klam haand over vort næringsliv, ophæve eiendomsretten o.s.v., men nu hører vi intet derom. Naar Venstres reformer føres ut i livet, viser de sig at svare til sin hensigt og ingen vil unnvære dem.”* Strømsæther sa videre at Venstres store sak ved dette valget var *”Arbeidsudbyttets retfærdige fordeling ved at arbeiderne sikres del i overskuddet.”* Til sist begrunnet han Venstres forslag om obligatoriske husmorskoler. Krigen med knapphet på varer hadde vist betydningen av at maten ble utnyttet på best mulig måte, og han avsluttet med følgende salve: *”Mangt et lykkelig samliv mellom egtefolk er spolert ved at husmøren ikke magtet sin opgave.”*

Neste taler var varamannskandidaten, gårdbruker P. Hj. Finnestad som tok for seg bevilgningene til forsvaret. Så fortsatte han med et varmt forsvar for forslagene om å øke avkastningene fra landbruket. Noe av problemet var, etter Finnestads mening, at ungdommen ikke lenger ville jobbe i jordbruket fordi fabrikkarbeid var bedre betalt.

Valgresultatet for Varteig viser at Venstres kandidat, Strømsæther, fikk 193 stemmer, Høyres kandidat, K.E. Jahren, fikk 56 stemmer og Sosialistene ved Moskau fikk 40 stemmer. Frammøteprosenten var 88 %, og Varteig var først ferdig med optellingen.

Friske tak i bedehussak fra Ovaskaus

Et bedehussalg for 100 år siden førte til at bølgene gikk høye i Ovaskaus. En håndfull personer hadde kjøpt en bolig ved Tangen for å nytte den som bedehus. Det var strid mens bedehuset var i bruk, og det ble langt verre da det ble solgt.

Huset ble kjøpt fordi en person fra Oslo hadde uttrykt misnøye med nesten all forkynnelse i bygda og mente at de måtte skaffe et eget bedehus.

Etter kort tid ble huset solgt, og da dukket det snart opp leserinnlegg i avisa Glommen der innsenderen i første omgang etterlyste hvordan pengene fra salget var blitt brukt, og i neste omgang kom innlegg som beskyldte navngitte personer for uheldige holdninger.

Uttrykte misnøye

De første inseratene kom i desember 1917. Dessverre mangler det noen nummer av Glommen høsten 1917, så det aller første leserbrevet er ikke funnet. Innlegg nr 2 kom 12. desember. Der svarer Georg Johansen Nordengen og Anders Arnesen Hesthagen på et anonymt innlegg som etterlyser opplysninger om salget av Betania, som bedehuset ble kalt.

I innlegget kommer det fram at Gothart Kokkim, tidligere varting som bodde i Kristiania (Oslo), hadde uttrykt misnøye med den kristelige virksomheten som ble drevet i Ovaskaus, og det var hans forslag at man skulle gå sammen å kjøpe et hus som kunne brukes til møtevirksomhet. Samtidig var det et hus ved Tangen som var avertert for salg, så da ble det fart i planene. Denne Kokkim hadde også tilbudt seg å være med på å finansiere kjøpet, ja, han kunne sågar kjøpe huset alene, hadde han sagt. I tillegg ville han bistå med forkynnelse slik at det kunne bli et intensivt kristenarbeid.

Flere trakk seg

Men, som innsenderne skriver, *"Huset ble kjøpt og møterne begyndte, men pengene hans kom aldrig."* Så oppsto det enda et problem; folk begynte å snakke om Kokkim og "hans forhold", og forlangte at de andre i menigheten skulle bringe klarhet i disse forhold. Hva disse "forhold" besto i, er det ikke mulig å se ut fra avisinnleggene, men det resulterte i hvert fall i at flere trakk seg fra menigheten, og en dag kom det brev fra Kokkim at han trakk seg fra hele prosjektet.

Det ble da vanskelig å klare *"de økonomiske byrder vedk. huset. Og dertil hadde vi hat saa meget uleilighet, at tanken om at sælge det meldte sig."* De fire "brødrene" som sto igjen, var foran nevnte Georg Johansen Nordengen og Anders Arnesen Hesthagen samt Arnt Gressløs og Erik Lunde. De prøvde først å få kretsen til å overta huset for samme pris som de hadde gitt, men det var det ingen interesse for. Så gikk de til den tidligere eieren og spurte om han ville kjøpe huset tilbake, men han var heller ikke interessert. Det ble også forsøkt med en innsamlig for å kunne beholde bedehuset, men det kom ikke inn ett øre. I det første innlegget hadde nemlig innsenderen påstått at det var samlet inn penger som ikke var blitt gjort rede for.

Holder ikke pungen igjen

Johansen og Arnesen skriver at huset ble solgt med en fortjeneste på 1050,- kr, altså langt mindre enn det

Boligen Betania (Lillebo) som i en kortere periode ble brukt som bedehus. Dette bildet er tatt på slutten av 1930-tallet, der fotografen har stått ved Fauli på Kongsrud-siden av Gryteevje. Bildets eier: Østfold fylkes billedarkiv.

som var påstått i det første innlegget. I dette innlegget hadde det også stått at "brødrene" hadde fått huset billig fordi det skulle brukes til bedehus. Denne påstanden blir også tilbakebevist, da prisen på huset var satt før det ble aktuelt å bruke det til bedehus.

Til kravet om å redegjøre for hva de har gjort med pengene de tjente på salget, svarer de: *"Det kunde aldrig falde os ind (at gjøre det). Det er ingen som kan bevise at vi holder pungen igjen naar det gjælder Guds rikes sak."* De fortsetter med at de ikke finner det riktig å "reklamere" i avisene for slike gaver. De avslutter med å be folk avgjøre om denne S. som angriper dem, er rette mann til å forlange offentlighet om andres økonomiske saker.

"Kristelig øiemed"

17.12.1917 står det en liten notis som forteller at: *"Nævnte Kokkim ringte os fra Kristiania i formiddag og betegnet inseratet som ikke korrekt fra først til sist og varslet at svar skulde komme en av de første dager"*. I svaret som kom i avisa fire dager senere, skriver Kokkim at han for det første aldri har deltatt i noe møte i det omtalte bedehuset. Han har heller ikke lovet dem noen bestemt pengesum. Videre skriver han at det er han selv som har trukket seg fra menigheten,

ikke at noen har bedt han om det. Så henviser han til en redegjørelse fra to menn som etter hans utsagn har undersøkt saken.

De to er lærer Kr. M. Nøstdal og bedehusforstander Carl Fr. Hagren som betegner G. Kokkims befatning med bedehuset som "ulastelig", og at innlegget i Glommen var helt feilaktig ut fra det kjennskap de hadde til saken både fra Kokkim og en av "brødrene". De sikter da til at Erik Lunde har gitt en uttalelse i favør av Kokkim.

De har også fått opplyst at de fire "brødrene" hadde delt fortjenesten likt i mellom seg, og håper de *"både av juridisk og moralsk grund vil anvende beløpet i et fortsat kristelig øiemed."*

10.1.1918 kom det et innlegg undertegnet S. som etterlyser en redegjørelse som alle kan være fornøyd med: *"Georg Johansen og Anders Arnesen sier at det ikke kunde falde dem ind at redegjøre for hvorledes de anvendte de paa bedehuset tjente penger. Dette kan jeg ikke begripe. Kan det være noget iveien at la folk vite at de gav fortjenesten paa bedehuset til Herrens sak enten det saa var til hedningemisjonen eller anden velgjørenhet."*

S. fortsetter med å oppfordre Johansen og Arnesen til å fortelle åpent og ærlig hva de har gjort med pengene. Så nevner han at hvis de har brukt pengene på seg selv, bør de fortelle det også. Han avslutter med *"For brødre*

maa ikke kives paa veien”.

Ludvig Schubler som var vikarprest i Varteig fra 1916-1918 skrev få dager etter et innlegg der han opplyste om at han ikke var den S. som hadde skrevet inseratet.

”Vilde være prest”

19.01 kommer det et innlegg fra Ole Hansen Grythe som har en teori om hvorfor det ble uenighet blant ”brødrene”. *”Jeg vil ikke tale om Gud, skjønt det var meningen det skulle vært et bedehus. Men saa blev det stop for G. Kokkim fik det ikke som han vilde. Tanken hans var at han vilde være prest i dette hus, men vi syntes det var unødvendig i Varteig i en saa liten bygd, for vi har hat saa mange bra prester i Varteig, og har det den dag i dag. Og da ble G. Kokkim fornærmet og han vilde gaa ut. Og det var ingen imot. Hr. Kokkim kunde ikke tale for tomme vægge og det samme var tilfælde med de andre brødre, og saa stanset bedehuset av seg selv.”*

Videre nevner Grythe at han ikke har noe i mot de som har døpt seg der, bare de døver sine barn, og skriver at det får være en sak mellom dem og Gud, men han liker det ikke.

”Tale om saken”

Hansen Grythe mener at det er Kokkim som vil vite hva ”brødrene” har gjort med fortjenesten ved salget av huset. Han skriver også at etter hans mening burde Kokkim fått en femtedel av fortjenesten fordi det var han som først ville kjøpe et hus. Kokkim brukte mye tid og krefter på å overtale andre til å være med: *”Jeg saa Kokkim gå til Georg Nordengen flere gange og fik tilslut overtalt ham til at være med.”*

Så avslutter Grythe med å invitere alle ”brødrene” hjem til seg slik at de kan tale om saken istedenfor å skrive i Glommen.

Angrep på redaktøren

Lærer Peder Gresset satte seg ned og skrev et innlegg samme dag som Ole Hansen Grythes innlegg sto på trykk. I innlegget går Gresset til angrep på redaktør Hvidsten fordi han har *”aapnet sit blads spalter for det anonyme angrep paa dem som i sin tid kjøpte et privat hus og benyttet det til bedehus, indtil de igjen saa seg nødt til at sælge det.”* Gresset mener at hvis redaktøren hadde hatt bare litt kjennskap til både de som blir angrepet og angriperen, er han sikker på at Hvidsten ikke ville ha tatt inn slike innlegg.

Redaktør Hvidstens svar følger rett etter Gressets innlegg. *”Hr. Gresset har ret i at vi ikke kjendte det forhold som blev kritisert eller personene paa enten den ene eller anden side i denne diskusjonen. Men naar vi tok det første stykket ind i bladet, saa var det fordi der stod flere navngitte personer bak og fordi det dokumentertes at det gang efter gang var skrevet privat til vedkommende uten at der var git svar, selv ikke da der tilsist ble sagt fra, at hvis svar ikke inden en bestemt dato, blev saken gjort til gjenstand for offentlig drøftelse. Denne frist var for lengst overskrædet da vi fik saken.”*

”Svært kjed derav”

04.02. kommer et innlegg fra G. Kokkim som er svar på Gresset sitt innlegg. Kokkim skriver bl.a. at han er sikker på at Gresset ikke ville forsvart de ”brødrene” som solgte huset, hvis han hadde hatt nærmere kjennskap til de skriftlige og muntlige avtaler som har vært rundt huset. Han nevner også et privat brev han har fått fra Gresset der Gresset skriver at han var *”harm da jeg skrev stykket, derfor blev det annerledes end det burde være, jeg erkjender det og er svært kjed derav.”* Kokkim roser Gresset for hans ærlige

tale, og sier at han tilgir ham for tidligere utsagn i saken. Han fortsetter med å gi ros til to av brødrene som både skriftlig og muntlig har sagt at de vil gi sin del av pengene til "Guds sak".

En vond sak

I ettertid er vel tanken at dette må ha vært en vond sak for de impliserte, og det har neppe hjulpet på situasjonen at det gjennom avisa har kommet flere påstander som både blir motsagt og motbevist. Så det som

altså var et tiltak for å skape bedre og mer kristelige forhold i kretsen, endte dessverre med mistenksomhet og dårligere forhold.

Når det gjelder huset som i bedehustiden ble kalt "Betania", ble det solgt til Marius Simensen Lunde for 3000,-kr. Etter det fikk det også navnet "Majenstua" etter Marie som var kona til Marius. Navnet Lillebo står også i papirene. I dag har huset adresse Furuholmveien 184.

HAGE • SKOG • LANDBRUK

SENTER
LANDBRUKSVERKSTED A.S

TELEFON: 69 16 33 02

Alt i maskiner til hage og skog

Med 50 år i tjeneste for vartinger og alle andre

Freddy Mathisen as

MASKINENTREPRENØR

☎ 95775477 - 90856772

SARPSBORG

Solveig Rød

Da lensmannen flyttet ut av bygda

Forskjeller i Sarpen og Glommens dekning av lokale stridssaker

I 1918 var det særlig 2 saker som engasjerte vartinger, og som førte til flere leserbrev til avisene. Disse to sakene fikk navnet Bedehussaken og lensmannssaken. I avisa Glommen var det i hvert fall 6 innlegg om Bedehussaken. Det interessante er at mens denne saken verserte i Venstreavisa over flere uker, finnes det ingen omtale eller innlegg i Høyreavisa, Sarpen, om denne saken. Men når det gjelder den andre saken som skapte mye snakk og meninger i bygda, er bildet nesten helt omvendt. I Sarpen var det flere kritiske innlegg til herredsstyrets vedtak. I Glommen, er det, så vidt jeg kan se, bare ett innlegg, og det forsvarer lensmann Næss og hans flytting av kontoret. Om dette kan forklares med at Næss var Venstre-mann, får leseren selv avgjøre.

Søknad om å få flytte lensmannskontoret

30. januar søkte lensmann Anders Næss om herredsstyrets samtykke til at han inntil videre flytter til Sarpsborg og har kontor der, samt at han forplikter seg til å ha kontordag på kommunelokalet. Næss var selv tilstede på møtet der herredsstyret behandlet søknaden. Han opplyste at etter at han for ca 1½ år siden hadde åpnet kontor i Sarpsborg, var det en unntagelse at noen fra Ovaskogs eller Neaskogs

(hvor ca 2/3 av innbyggerne var bosatt) kom til hans kontor på Ise. Derimot kom de til Sarpsborg, da "dette var mer bekvemt". Det samme hadde også vært tilfelle for en del av Østakogs befolkning, hevdet Næss.

Lensmannen redegjorde så for at det for ham var vanskelig å ha kontor på begge stedene da lensmannsjobben hadde tiltatt mye de siste årene. Hvis han ikke fikk anledning til å ha kontoret i Sarpsborg, ville han bli nødt til å frasi seg stillingen. Næss framholdt også at inntektene fra lensmannsstillingen ikke sto i forhold til arbeidet og privat avkastning. Dessuten mente han at et kontor i Sarpsborg ville være det beste for den alt overveiende del av befolkningen i Varteig.

Herredsstyret følte seg nærmest tvunget til å si ja til søknaden

Ordfører Jacob Nygaard (V) uttalte at det for bygda var lite positivt at lensmannen flyttet, men han måtte være enig i at for de fleste var det enklere å komme til kontoret i byen. Videre sa ordføreren at hvis det var slik å forstå at Næss ville si opp stillingen sin hvis

Anders Næss,
lensmann i
Varteig fra
1911 til 1919.

han ikke fikk ha kontor i Sarpsborg, så hadde ikke herredsstyret noe valg. *”For ingen her vilde miste Næss som lensmand. Han har gjort og kan gjøre saa meget for bygden og optrær saa human og greit at man sætter den største pris paa ham og hans arbeide.”*

De av medlemmene som uttalte seg i saken, var enige med ordføreren i at når valget sto mellom å innvilge søknaden eller miste Næss, så måtte søknaden innvilges. Og det ble den også.

Automobiler og jernbanen gjør kommunikasjonen lettere

Avisa føyer også til et avsnitt om at amtmannen har innvilget søknaden med bakgrunn i Varteigs geografiske beliggenhet med sin lange strekning mot Glomma. Den nye veien som bygges, vil også gjøre det lettere å komme til Sarpsborg, og det at flere og flere gårder får telefon, vil gjøre kontakten mindre avhengig av nærkontor. Et siste argument for innvilgelse var: *”I vor tid da man ved hjælp av automobiler kan være tilstede paa kort varsel om noget særlig indtræffer, og hvor man har jernbaneforbindelse, vil forbindelsen altid være let.”*

Men alle var ikke enig med herredstyret

Etter at herredsstyret i februar hadde gitt lensmann Næss tillatelse til å ha kontor i Sarpsborg, er det ikke noe mer å lese om denne saken i Glommen. I Sarpen derimot kommer det utover sommeren og fram mot jul flere leserinnlegg om saken. 7. juni kom et innlegg som tok opp både det uhensiktsmessige ved at lensmannen hadde flyttet ut av bygda, og som videre stilte spørsmål ved måten herredsstyret hadde behandlet saken på. Lensmann Næss svarte på dette innlegget med å forsvare og forklare flyttingen, mens herredsstyret forholdt seg tause.

Underskriftskampanje

Så er det ikke noe å lese om saken før i desember. Da kommer det et innlegg undertegnet ”Ærbødig Varting” som opplyser om at en underskriftsliste mot flyttingen er undertegnet av 169 personer. Listen ble sammen med et protestskriv, oversendt Amtmannskontoret. Videre står det: *”Det blir naa den nyutnævnte amtmand som faar avgjørelsen i sin haand, idet man tror at denne ikke uden videre kan henlægge*

Victoria Hotell ved Lilleorget i Sarpsborg 1917. Lensmann Næss kjøpte bygningen og ville drive kontoret sitt derfra. Da hotellet ble lagt ned, skiftet stedet navn til Bøndernes Hus Eier av bildet: Sarpsborg kommunale fotosamling

en protest, der har faat saa stor tilslutning inden bygden." Lensmannens utsagn om at svært få oppsøkte ham på hans hjemmekontor på Ise, mens mange kom til bykontoret hans, blir motsagt. Innsenderen skriver at mye av årsaken til dette, var at det var vanskelig å treffe Næss hjemme på Vestvoll, og at flere benyttet torvdagen i byen til å ta kontakt fordi de visste at Næss alltid var der. Etter flyttingen hadde det også vært så som så med frammøte på den månedlige kontordagen på Kommunelokalet, i følge Næss. Det sier innsenderen ikke er et holdbart argument; for det første hadde det bare vært tre kontordager i Varteig da lensmannen svarte på det første innlegget, og for det andre vet innsenderen at det i hvert fall var tre personer som hadde prøvd å treffe lensmannen på en av disse kontordagene, men han var ikke tilstede. Og den "ærbødige vartingen" avslutter

med: "Man faar derfor haabe at Varteig som tidligere igjen faar sin lensmand innen bygden."

Er protestene et forsøk på å hevne seg på Næss?

Nå kommer også ordføreren på banen. (Om dette er Nygaard eller Larsen Smaaberg – som vikarierte høsten 1918, står det ikke noe om). Seks dager senere står det et kort innlegg som lyder som følger: "Ad. lensmandsaken. Hertil skal bemerkes at jeg formoder det ikke er denne sak det gjælder, men alene et forsøk paa ad denne vei at komme lensmanden tillive, fordi han har hævdet ret og retfærdighet i bygden." Dessuten henstiller ordføreren til at om det skal være mer skriving i avisa, så må man undertegne med navn.

Kneblingsforsøk?

To dager deretter kommer et nytt

Lensmannens private erverv

Anders Næss drev både med kjøp og salg av eiendommer, drev som trelasthandler, og han sto også bak en del byggevirkosomhet i Sarpsborg. Det sies at et helt område fikk tilnavnet "Næss-byen". Antagelig lå dette i området ved Grotterød som Næss kjøpte. Fra en liten artikkel i Sarpen 6. april 1918 vet vi at Næss også kjøpte Victoria hotell da den tidligere eieren, O. Guthormsen, la ned driften etter 25 års virke. Kjøpesummen var 100.000 kr, og bygget skulle brukes til kontor- og forretningslokaler. Hotell Victoria lå ved Lilletorvet, og ble etter kjøpet døpt om til Bøndernes hus. I Glommen hadde Næss flere annonser for eiendomsfirmaet sitt der han hadde eiendommer både i byen og i nabokommunene til salgs.

Les mer om Anders Næss i Inga 1994.

Faksimile som viser at lensmann Næss var aktiv som eiendomsmegler

Færharve Hestehakker Høiriver Slaamaskiner og Selvbindere
 anbef. les fra lager.
Brød: Gudheim, St. Mariugt. 87. T. lfofo 487.

By- og landeleiendomme
 tilsalgs ved lensmand Næss, tilf. 813 Sandnessnes eiendomsbyrå, Sarpsborg

I Borge 2.	St. Mariugt. 5.
I Bakkestad 7.	Oskeugt. 5.
I Glommen 1.	Fæderugt. 1.
I Vatteig 4.	Engst. 1.
I Skjoberg 4.	Pellygt. 2.
I Fjølberg 2.	Vollugt. 2.
I Osnes 1.	Kirkugt. 1.
I Dalsnes 2.	Kalsugt. 1.
I Hafslunden 1.	Heierugt. 1.
I Dale, Skjoberg, 2.	Sannesugt. 1.
I Rolfsen 1.	Glangugt. 1.
I Tusa 2.	3 villær ved Halseid.
I Lilleby 1.	

Mange kjøpere høvet ingen skgift for salgsvær.

Til salgs.
 Solid gaard med bryggerhus, 9 maal tomt, 10 min. fra Gullund.

Th Næss
 Telen 393.

innlegg fra en som kaller seg "Ogsaa en varting". Han kaller ordførerens henstilling om å skrive under fullt navn, for et kneblingsforsøk, og mener at det må stå folk fritt å undertegne med det de vil, for *"Det er ikke saa mange som har et saa klingende navn at undertegne seg med som ordfører."* Han gjentar også en tidligere påstand om at det skal ha blitt sagt at det kunne refereres fra alle herredsstyresakene, men at det ikke skulle skrives om lensmannssaken. (Det er nok ikke riktig, for i Glommen står også denne saken fylldig referert). Dessuten tar "også en varting" opp ordførerens påstand om at det er motvilje mot lensmannen som ligger bak protestene. *"Det er ikke riktig",* skriver han. *"Det er herredsstyrets begrunnelse for vedtaket folk vil opplyses om".*

Det settes spørsmålstejn ved om alt Næss har gjort for bygda, er av det gode i det lange løp

Den "Ærbødige Vartingen" har også et nytt innlegg der han tar opp både det at Næss har gitt flere tusen til Bygdelaget, (Næss ga en gave på 5000 kr i april), og det at et av argumentene

for at lensmannen fikk flytte, var at inntektene fra lensmannsstillingen var så lave at han måtte ha annen virksomhet i tillegg. Og han skriver: *"Enten det er indtægten av lensmandsbestillingen eller indtægten av Deres andre erhverv, saa har dog lensmanden i Varteig arbeidet sig op en god økonomisk stilling."* Innsenderen fortsetter også med en kommentar til det som har vært sagt om at Næss har vist stor interesse for bygda og nedlagt et stort arbeide for Varteig. *"Det kan man nok delvis være enig i. Om det har været heldig for bygden altsammen, er en anden ting, men det faar tiden vise."*

Hvordan endte lensmannssaken?

Det er ikke lett å si noe om hvordan Næss reagerte på alle innlegg og påstander, men det vi vet, er at det i mars året etter kom en notis om at han hadde sagt opp lensmannsstillingen. Da hadde han vært lensmann i Varteig fra 1911. O.S. Brenne ble da konstituert i jobben fram til den nye lensmannen, Asmund Klungseth, tiltrådte i juli 1919. Ved avskjedsfesten som ble holdt for Næss, fikk han et gullur med lenke i gave.

Regnskap i skyen med Poweroffice GO

- **Forretningsregnskap**
- **Landbruksregnskap**
- **Budsjettering**
- **Lønn**
- **Skattespørsmål**
- **Årsoppgjør**

Skjebergveien 200, 1743 Klavestadhaugen
Telefon 69 10 26 60   www.directa.no

Da Oluf ledet svenskene på villspor

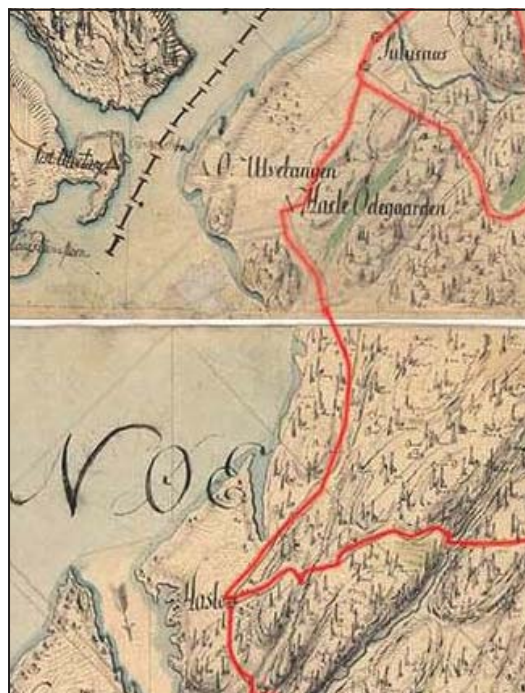
Bautaen ved Klemsdal har stått tett ved veien i snart nitti år, og de fleste legger vel knapt merke til den lenger. Men hva er historien bak dette minnesmerket, og hvem var Oluf Davidsen Ulvetangen? Kanskje du kan få noen svar i denne artikkelen som bl.a.bygger på et avisinnlegg Olav Spydevold skrev for hundre år siden. Spydevold støttet seg da til en militær-rapport fra det svenske arkivet. Rapporten var opprinnelig skrevet på tysk.

Måtte han bøte med livet?

Den 26. november(se ramme om tidsregning) 2018 er det 300 år siden den svenske oberst Stenflycht invaderte Varteig og tvang en bonde fra Hasle til

å være veiviser. Den svenske rytteravdelingen som besto av både svensker og polakker, dro fra Hafslund over Hafslundsøya for raskest mulig å komme til Varteig kirke. På den tiden var det dårlig med veier, bare stier gjennom skog og utmark, og kartene som svenskene hadde, var dårlige. De kunne være både unøyaktige og inneholde feil.

Det var heller ikke bro over Nipa. Stenflycht sørget da for at det ble felt tømmer og bygd en flåte ved hjelp av "furagestrikker" slik at troppen kunne ta seg over elva. Da de ut på dagen kom i land ved Hasle, møtte de på Oluf Davidsen Ulvetangen og tok han til fange. Han ble beordret til å vise rytterne raskeste veien til Varteig kirke. Den svenske troppen skal, i følge rapporten, ha bestått av nærmere 90 hester og menn.

Utsnitt av kart fra 1775 hvor Ulvetangen er plassert på Hasleødegårdens grunn, omtrent der hvor kraftlinjene idag krysser Glomma.

Den store nordiske krig (fra Wikipedia)

var en serie med kriger som ble ført i Nord- og Øst-Europa fra 1700 til 1721 mellom på den ene siden Sverige og på den andre en stor og skiftende koalisjon bestående av Sachsen-Polen, Danmark-Norge (1700 og 1709-1720) og Russland, samt fra 1715 også Preussen og Hannover. Krigen begynte med et koordinert angrep på Sverige fra koalisjonen i 1700, og ble avsluttet ved freden i Nystad i 1721. Norge ble krigsteater i 1716 og 1718, da svenskekongen, Karl XII, invaderte landet. Sverige mistet sin stormaktsstilling som følge av krigen, mens Russland etablerte seg som en europeisk stormakt og den dominerende makt i Østersjøområdet

Vartingene nølte med å flytte dyr og folk

Amtmann Werenskiold hadde 14. november sendt ut bud om at bøndene måtte sørge for å få fraktet dyr og verdigjenstander over Glomma slik at svenskene ikke fikk tak i forsyninger. Men bøndene ventet i det lengste med å etterkomme påbudet. Det var derfor viktig at svenskene ikke klarte å ta seg så raskt fram at ikke etternølerne klarte å flykte med folk og dyr.

Dette visste Oluf Davidsen Ulvetangen, og han bestemte seg da for å lede svenskene østover gjennom skogen mot Ise istedenfor den bare 5 km korte strekningen i delvis åpent landskap langs elva fram til kirken. På den måten rakk man å sende bud rundt i bygda om at fienden var på frammarsj.

Nattlig marsj gjennom skog og kratt

Davidsen og svenskene kom, etter en slitsom marsj gjennom skogen, delvis i mørke, fram til Bergbygårdene tidlig på morgenen den 27. november. I den svenske rapporten står det at soldater og hester da var så utslitte at de måtte hvile til ut på formiddagen før de kunne dra videre. Det er neppe trolig at svenskene satte opp en leir til å hvile i. De tok seg nok heller inn i

husene på Bergbygårdene for å få litt mat og få ly for kulda.

Marsjen fortsatte etter noen timer, men fortsatt viste Ulvetangen vei østover til de kom til Sikkeland. Da dreide han litt vestover slik at de nådde fram til Brusevold. Så gikk ferden østover igjen slik at de endte opp ved Klemsdal, der de igjen gikk nord-vestover og for annen gang kom forbi Brusevoldgårdene. Da forsto obersten at de var blitt lurt og at veiviseren hadde ledet dem vill.

Ble han straffet med døden ?

Den militære rapporten sier ikke noe mer om Oluf Davidsen Ulvetangen og hans skjebne, så vi vet ikke sikkert at han ble drept. Varteigs eldste kirkebok er fra 1720 og der finnes ingen opp-tegnelse om Ulvetangens dødsdag, altså er han mest sannsynlig død før 1720. Men det kan jo ikke utelukkes at han fikk en naturlig død i slutten av 1718 eller i 1719. Det er imidlertid rimelig å anta at en slik handling ut fra datidens "regler" ville medført enten skyting eller henging som straff. Oberst Stenflycht tok nok ikke lett på Ulvetangens "forræderi".

Det vi vet helt sikkert, er at troppene tok en annen mann til fange ved Klemsdal. Det var en skomaker som

Oberst Stenflycht

Johan Stenflycht, som var født i Østergötland i 1682, het egentlig Segersten og var en villstyring og eventyrer. I 1706 drepte han i "vanvare" en kamerat og ble landsforvist. Han tok da navnet Stenflycht. I flere år levde han et omflakkende liv og tok tjeneste i hæren i mange europeiske land. I Russland ble han oberst og sjef for "De Djestnerske Dragoner".

Selv om han ble tatt til fange i et slag, klarte han å rømme til Polen. I Sachsen ble det satt en pris på 50 tusen riksdaler på hans hode, men Stenflycht slapp unna. I 1718 møtte han Karl den XII, og de ble gode venner. Obersten gikk da i svensk tjeneste igjen. Etter at den store nordiske krig var slutt i 1721, gikk han i tjeneste i Hollstein, og der motarbeidet han svenske interesser slik at han for andre gang ble landsforvist fra Sverige. Senere ble denne landsforvisningen opphevd, og Stenflycht dro tilbake til Sverige, dog uten at han fikk tjenestegjøre i den svenske hæren. Han døde i Småland i 1758, 76 år gammel.

prøvde å føre dyra sine vekk. Disse dyra tok også svenskene. Så etter mer enn ett døgn forsinkelse, nådde endelig ryttertroppen fram til Varteig kirke, Dagen etter fortsatte de til Eidsberg kirke der de ble forent med andre svenske soldatavdelinger. Men da Karl den XII ble drept ved Fredriksten i Halden noen dager senere, ble hele det svenske felttoget avblåst, og troppene dro tilbake til Sverige.

Hvem var Oluf Davidsen Ulvetangen?

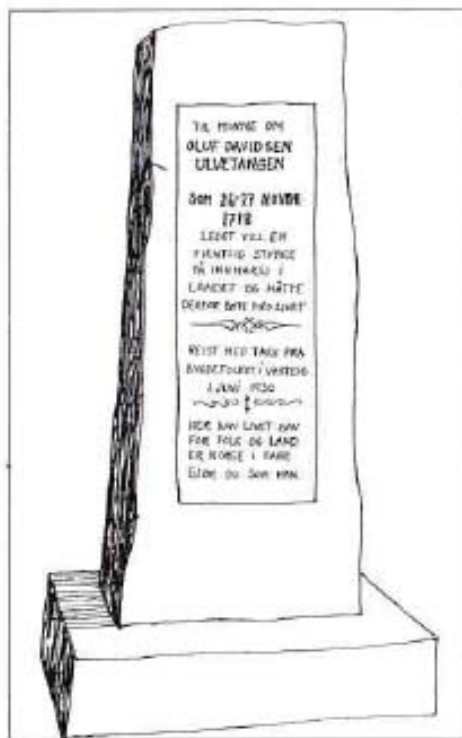
Ja, det vet vi ikke så mye sikkert om. Den første folketellinga vi har tilgang til, kom ikke før i 1801, så verken folketellinger eller kirkebøker kan gi sikre svar. Navnet tilsier at han var sønn av en David. I følge Olav Spydevold var han broren til Hans Davidsen som giftet seg med datteren til eieren av Hasle, Rasmus Restedt, og dermed ble eier av gården. Denne Hans skal ha vært en rik og fornem mann som bl.a. moret seg med å kaste sølvdalere på vannet så de skjente bortover. Siden Oluf også kalles Ulvetangen, tyder det på at han bodde på husmannsplassen Ulvetangen, som hørte til under Hasle.

Ulvetangen lå på et lite nes nede ved Glomma i nærheten av Hasleødegård. Tvers over elva, på Tunesida, lå det også en plass som het Ulvetangen. Navnet har plassene antagelig fått fordi det var her ulvene pleide å krysse over Glomma på isen. Plassen Ulvetangen ble senere slått sammen med

Hasleødegård og har ikke vært bebodd de siste to hundre årene.

En bauta til minne om han som "livet gav for folk og land"

Olav Spydevold og Varteig Bygdelag var drivkreftene bak tanken om å reise en minnestein over Oluf Davidsen Ulvetangen. Spydevold lanserte tanken allerede i 1918, men det skulle gå 12 år før bautasten kunne avdukes.

Tegning av minnestøtten for Oluf Davidsen Ulvetangen som ble avduket 1. juli 1930.

Tegning av Anne Sofie Bergerud

Forskjellig tidsregning

På begynnelsen av 1700-tallet hadde Sverige og Danmark-Norge forskjellig kalender. I Danmark-Norge ble den gregorianske kalender (som vi fortsatt bruker) innført i 1700, mens Sverige fulgte den julianske kalenderen helt fram til 1733. Det betydde at svenskene lå 10-13 dager etter vår tidsregning. Så når det i svenske rapporter står at framrykkingen gjennom Varteig startet 15. november, betyr det sannsynligvis at det hele skjedde 26. eller 27. november 1718 slik det står på minnestøtta.

Det skjedde søndag 1. juli 1930. Da var byggedagen lagt til Klemsdal. Planen var at bautasten skulle avdukes 17. mai 1930, men arbeidet med stenen tok lengre tid enn beregnet, så markeringen måtte utsettes.

Stenen, som er 90 cm bred og 240 cm høy, er av granitt. Råemnet ble hentet fra Berby i Idd, og en sten-

hugger derfra, som het Solbakken, formet den til. Selve inskripsjonen ble gjort av Hans Gabestad.

Avdukingsdagen startet med gudstjeneste og musikk av "Klang" fra Ise. Det var flere taler, så var det sang av Ise Sangkor. De militære myndighetene deltok også i arrangementet, og en del vartinger i uniformer kom til hest.

ISEBUSSEN

TRYGG OG TRIVELIG TRANSPORT

Frode Bredholt, Ise

tlf. 916 50 063.

Gundersen Eiendom as

Helgebyveien 27

1734 Hafslundsøy

Tlf. 915 80 844 - 69 14 97 42

Solveig Rød

Sikkeland Vestre

Sikkeland vestre var en gård som fra 1870-tallet hadde mange eierskifter før nåværende eierfamilie overtok i 1938. Nedenfor har Solveig Rød en kort gjennomgang av tidligere eiere av gården. I neste artikkel skriver Ragnar Johnsen om den tiden hans familie har drevet gården.

Fem generasjoner på gården

Fra midten av 1700-tallet og fram til 1917 var Sikkeland vestre i samme families eie i 5 generasjoner. Anders Hovelsen bygslet gården fram til sønnen Mathis Andersen overtok bygselen. Hans enke ble selveier i 1824.

Johannes Johansen (1782-1870) fra Rakkestad, gift med Anne Mathisdatter Sikkeland (1790-1824), kjøpte gården 1824 av sin svigermor, Helene Mathisdatter Askersby.

I 1859 overtok deres sønn, Anders Johannesen (1827-1907). Han var gift med Emilie Olsdatter Gabestad (1827-1889). De fikk 6 barn som levde opp:

- Johan Ludvik (1850-1916). Han ble gift med Andrine Andersdatter Lindemark (1847-1928). De overtok Klemsdal da svogeren Johannes Andersen døde.
- Inger Marie (1852-1946). Hun var gift to ganger. Først med Johannes Andersen Klemsdal (1842-1878),

og så med Ole Christiansen (1836-1920).

- Karen Elise (1853-1920). Hun giftet seg med Hans Tøger Ellingsen (1852-1926) og bodde på Haven (Bergbyhaugen).
- Maren Oline (1855-1930), gift med Nils Mathisen Bergby (Berget).
- Kristian (1857-1923), gift med enken Inger Pedersdatter Hasle (gift Berg).
- Pauline (1862-1956). Hun ble gift med Edvard Andersen (1866-1926). De kjøpte Bergby (Fossenga).

I 1870 ble Sikkeland vestre solgt på auksjon til Johan Mathisen, men da han utvandret til Amerika i 1881, kjøpte Kristian Andersen gården tilbake.

70 år med hyppige eierskifter

Kristian A. Sikkeland eide gården fram til 1917 da den ble solgt til Johannes Kolstad.

1924: Skjøte fra Johannes Kolstad til Angell Olsen, kjøpesum kr 76.500,-
1930: Skjøte fra Angell Olsen til Ludvig J. Skalle, kjøpesum kr 45.000,-
1931: Skjøte fra Ludvig J. Skalle til Johan Albin Johnsen og hustru Gerda for kr 40.000,-. De kom fra Sverige.

1934: Skjøte fra enken Gerda Johnsen til Fredrik A. Kase for kr 35.000,-

1937: Skjøte fra Fredrik A. Kase til Aasmund Gabestad for kr 55.000,- inklusive løsøre.

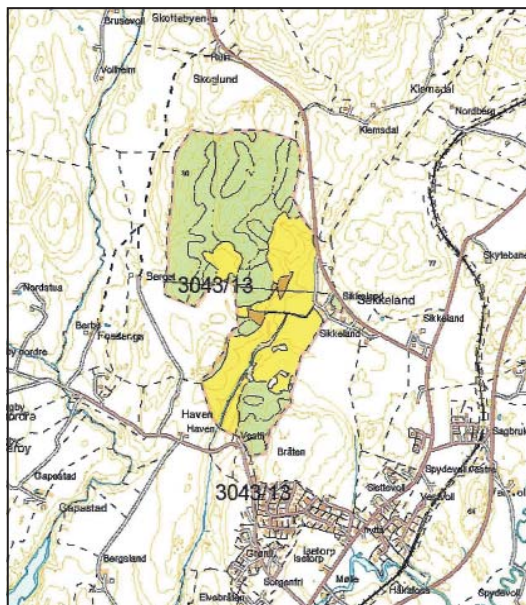
Anders Johannesen (1827-1907) var 4. generasjon på Sikkeland vestre. Han eide gården fra 1859 til 1870. Anders ble ofte kalt "Rakstingen" fordi hans far kom fra Rakkestad.

Ragnar Johnsen

Sikkeland Vestre, gnr 3043, bnr 1, 8, 13 og 14

(og skogteigen Østskogen, gnr 3032, bnr 22)

Kart som viser Sikkeland gnr 3043, bnr 1, 8, 13, 14, den vestligste av Sikkeland-gårdene.

I tillegg hører også skogeiendommen Østskogen som ligger nord for Knatterud og grenser inn til Knatterudmosen i sør-øst, til gården. Areal 190 dekar
Gårdens totalareal er 850 dekar, hvorav 220 da innmark og 630 da skog og impediment.

Sikkeland byttet eiere flere ganger på 1920- og 30-tallet før vår familie, dvs. vår far John Johnsen, født 1910, kom til Sikkeland i årsskiftet 1937/38. Han var bondegutt, men ikke odelsgutt, fra Glemminge gård ved Råbekken i Glemmen. Han ble uteksaminert som agronom på Kalnes i 1934. Der ble han kjent med Åsmund Gabestad, som

senere kjøpte Sikkeland vestre. En dag i 1937 ringte Åsmund far, som sa det var ledig en gård på Ise.

Kjøpesummen var kr 56.000, herav 8.500 for løsøre. Dette var anselig sum den gangen. Far fikk lånegaranti fra sin far, John Johnsen, som var ordfører og senere kontorsjef (i dagens terminologi rådmann) i Glemmen kommune. Uten det hadde vel ikke kjøpet vært mulig. Det var harde tider, og de første åra lånte far innimellom mindre beløp av sin far.

Bidragstyter til skole og kirke

Gården var belastet med tinglyste forpliktelser, bl.a. til lektoratet i Christiania 1 2/3 tunge eller 4 daler 2 ort 16 skilling og til Råde kirke med 2 skind.

John Johnsen (1910-1983) kjøpte Vestre Sikkeland i 1938. Han giftet seg i 1938 med Lilly Aker (1915-1997). Bildene av de to er fra henholdsvis 1965 og 1940. Alle bildene i denne artikkelen tilhører forfatteren.

Gårdsbilde fra ca 1980. Dagens Belsbyvei ses bak til høyre. Smia til venstre.

Mors ankomst

Tøft var det også å være alene på denne nokså tungdrevne eiendommen. Far fikk et godt råd fra sin far: «du får få opp ho Lilly», sa han. De var kjærester og giftet seg 30.juli 1938. Samme dato flyttet hun inn på Sikkeland. Lilly, født 1915, var også fra Glemmen, nærmere bestemt Høyfjell, der hun vokste opp med sin mor Alvilde og to søsken Lars og Hansine.

Mormor var enke etter Hans Ernst Aker, som hadde vært stallmester på Kalnes jordbruksskole. Da han døde, måtte familien flytte derfra. Det ble et godt, men strevsomt liv på Høyfjell der mormor livnærte seg av å koke i selskaper, dyrke bær og grønnsaker m.m. og fraktet dette på sin sykkel til torget i Fredrikstad.

Som den eldste i søskenflokket lærte mor seg å arbeide og ta i et tak. Det kom vel med da hun ble bondekone (det hadde vært mer korrekt å si bonde) på Sikkeland. Med husmorutdannelse fra Risum (1936) behersket hun alt som måtte gjøres innomhus og en masse ellers på gården. Egentlig gjorde hun alt bortsett fra skogsarbeid,

vedklyving, gjerding og kjøring med hest og traktor. Far var heldig som fikk seg et «gropa kvinnfolk».

Bryggerhus

Mors start på Sikkeland var innflytting for sommeren i Bryggerhuset. Der var det(og er) et kammers og et lite kjøkken med fiolinkomfyr, bryggerpanne til kleskoking og stor bakerovn, som mors svigermor lærte henne å bruke. Brødene ble av beste klasse og ble også solgt på torget i Sarpsborg i mange år fram mot 1980-tallet.

Det var ikke innlagt vann og utslagsvask, så vann inn og ut måtte bæres i bøtter. I varmen ble det masse fluer – avstanden til fjøset var kort – Tomtens fluefangere var gode å ha. Mor skriver i sin «bryggerhusberetning» at charmen ved å bo i bryggerhuset var at det var så luftig og så lite å holde rent. Og så ble det gode muligheter for å male og vedlikeholde inne i hovedhuset, der familien for øvrig tilbragte natta.

Siste året i bryggerhuset var 1955. Hovedhuset ble da restaurert og vi bodde i bryggerhuset til inni jula. Det var en meget kald opplevelse.

Barna Anne-Kristine f. 1946 og Ragnar f. 1944 bak mor Lilly ca 1995.

Det året var det stort å feire jula i et nyrestaurert hus. Som vanlig var gårdskar Karl Johan Andreassen med på feiringa. Han hadde rom i 2. etasje i bryggerhuset.

Han hadde alltid flotte gaver til oss barna, og ble alltid gladere og blidere utover på kvelden...

Krigen

Mine foreldre var dyktig til å skaffe seg bra tjenestefolk, både til inne- og utearbeid. Det var til særlig god hjelp da mor ble gravid med Kåre, som ble født 7. juni 1940 (død 1994).

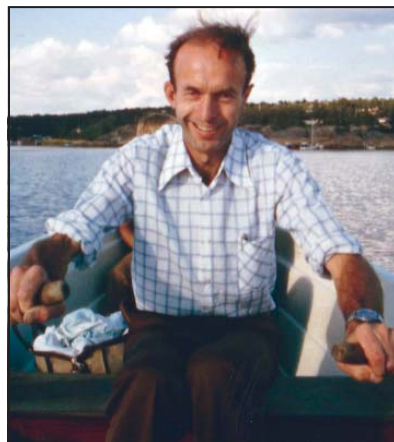
Far ble innkalt til militærtjeneste da Nazi-Tyskland angrep Norge 9. april 1940. Det var mønstring og utdeling av våpen ved den Gule brua på Hafslund mens tyske krigsfly strøk over. Flere av geværene manglet sluttstykke... Han ble sendt til Fossum ved Askim der tyskerne angrep med en stor styrke. Han fortalte at kulene suste rundt hodet på ham, men ble aldri skadet. Etter et par dagers kamp mot verdens mektigste militærmakt,

tyske Wehrmacht, dro de dårlig utrustede norske soldatene seg mot Ørje og kom seg i sikkerhet over til Sverige. Han kom tilbake til Sikkeland i juni til en nyfødt sønn og ventende våronn. Denne tiden må ha vært veldig tung for min mor. Men det

hjalp godt å få hjelp av mormor, søster Hansine og broder Lars. I tillegg hadde de en gårdskar fra Glemmen som het Hilmer og som bodde på gården.

Regnskaper

Far førte i en rekke år nøyaktige regnskaper både privat og i forbindelse med gården. Eksempler kunne være tobakk og fyrstikker kr 1,03 (1938), reise rutebil kr 1,40 (1938), kjøp av ku fra Kristian Sikkeland kr 400,- (1938), solgt melk april 1939 18,25 øre pr. l, juni 1939 solgt havre 18,5 øre pr. kg, bensin 0,35 pr. l (1940), bedekking av ku kr 1,- (1940)

Storebror Kåre Johnsen (1940-1994).

Å dømme etter fars regnskaper ble det litt lettere å være bonde under krigen. Bondens varer var etterspurte, og folk kom fra nær og fjern for å kjøpe flesk, poteter, ved osv.

Særlig bra var det å ha en søster, Randi og svoger Trygve (Heie), som drev kolonialhandel i Skjeberg stasjonsby. De hadde det meste av basisvarer til dagliglivet og byttet med varer fra gården.

Varene fra onkel Trygve og tante Randi ble lagret i finstua, som kun ble oppvarmet når det var selskap. Det var dengangens kjøleskap. Det egentlige kjøleskapet kom i 1954.

Godtgjørelse til tjenestefolkene

En vanlig daglønn i tiden rundt krigsutbruddet var 10 kroner. Gårdskaren Karl Johan Andreassen hadde en månedslønn på 300 kroner på 50-tallet.

Lensmann i Varteig

Da krigen var slutt i 1945 ble lensmann Opstadmo for en tid fjernet fra sin stilling. Det skyldtes at han som lensmenn flest måtte gå inn i Nasjonal Samling for å beholde sin stilling. Far hadde uansett bare pene ord å si om Opstadmo og de ble gode «bussær» i de ca 3 årene far hadde stillingen som lensmann i Varteig. I feriene deretter fortsette han å vikarere for Opstadmo. Vi leverte en del ved til ham. Transporten skjedde med gråtass og tilhenger, og sjåføren kunne være meg, 10 – 12 år gammel. Lov og orden var ikke alltid like nøye, sjøl ikke for lovens håndhever.

Et annet eksempel i samme gate var da Johan Sæter, som var gårdskar

på Sikkeland, og som hadde kjæreste i Ullerøy. Uten førerkort fikk han i 1947/48 ca 18 år gammel låne Varteig-lensmannens Renault til en tur til kjæresten. Johan og bilen kom tilbake like hele.

Noe av lensmannens jobb var å ordne opp i småkollisjoner og grøftekjøringer og arrestere folk, ofte beruset, som oppførte seg dårlig. De kunne bli satt i håndjern og kjørt til arresten i Sarpsborg.

Som barn var dette meget spennende å få innsikt i.

Andre offentlige verv

Far likte seg godt ute blant folk og fikk etter hvert en rekke offentlige tillitsverv. Han satt bl.a. en periode i Varteig herredstyre og var i en årrekke formann i ligningsnemnda og i forliksrådet.

Den første bilen

1947 var et stort år. Da fikk nemlig familien sin første bil, en Renault Juvaquatre med 23 hk. Den kostet kr 7.000.

Det var selvfølgelig praktisk både til

Å ha papirene i orden fikk Lilly Johnsen erfare da hun ble utsatt for kontroll på toget.

Våningshuset på Vestre Sikkeland fotografert i 2015.

tyngre våronnarbeid. Det var en stor lettelse. Den egne traktoren, en

gårdens behov og for å frakte familien med etter hvert tre barn, Kåre født 1940, Ragnar 1944 og Anne-Kristine 1946. Ikke minst ble det mulig å reise på badeturer om sommeren, ofte sammen med den livlige familien Heie i Skjeberg. Turene gikk ofte til Høy-sand, men også til bl.a. Lökholmen i Strömstad. Litt travelt var det, for kuene måtte melkes og slippes på beite først. Ofte skjet kuene i veien, som da gikk gjennom gården. Og da var det å skynde seg å måke vekk møkka før de få bilene som kom, fikk den under skjermene.

Hest og traktor

På det meste var det 6 hester på gården. De hadde en stri jobb med både pløying, harving, såing m.m. samt arbeid i skogen. Og så ble de brukt til å hylpe poteter, og måtte da gå rett. Ikke alltid like lett, og det kunne nok falle noen mindre pene ord. Frakt av melk til Ise meieri skjedde med flatvogn og i samarbeid med de to (?) andre Sikkeland-gårdene.

I åra før vi fikk egen traktor hendte det at fars eldste bror, Lauritz, som hadde en David Brown, kom fra Glemmen opp til Sikkeland og gjorde

Ferguson TEA 20 (en gråtass, nesten selvfølgelig) kom i 1951 og var på 26 hk. Det var store greier. Den ble hentet en mørk kveld i en jernbanevogn på Ise stasjon sammen med flere andre bønder i samme ærend. Skal si det var mange blide bønder der. «I mørket er alle katter grå», ble det sagt. Så sant så sant. Traktoren overtok med et slag nesten alt hestearbeid bortsett fra såing og arbeid i skogen. Blant bondebarna, dvs. guttene, var det vanlig at vi begynte å kjøre da vi var ca 7 år, for da rakk vi ned til pedalene. Sikkerhet? Hvem snakket om det den gangen? Og så var det en slags manndomsprøve blant guttene å løfte bakhjulet på traktoren opp med ryggen vendt mot hjulet. Ikke helt lett, traktoren veide tross alt 1130 kilo.

Ganske fort ble det bare én hest igjen i stallen. Den hadde det veldig stusselig, iallfall om vinteren. Det var lenge før dyrevelferdskravet kom om at hester ikke fikk leve alene. Den ensomme hesten forsvant fra gården i, jeg tror det var i 1957.

Kjønnsroller

Et slikt begrep som kjønnsrolle, som i dag hører med til dagligtalen,

eksisterte ikke den gangen. Arbeidsfordelingen ble bestemt av nedarvede tradisjoner. Det ble aldri stilt noen spørsmål om dette. Det var rett og slett slik det var. Rent konkret på Sikkeland var det slik at mor som tidligere nevnt gjorde stort sett alt. I onnene var hun med på alt tungt arbeid; fram til en halvtime før middag. Da var det inn og lage middag til en sulten familie og kanskje noen tjenestefolk. God og sunn mat ble servert, og det eneste mannfolka gjorde var å putte maten i munnen og kanskje lese litt avis – Sarpsborg Arbeiderblad og Nationen. Etter middagen var det middagslur en drøy halvtime for de som trengte det, men aldri for mor. Det meste hun strakk seg til var en «høneblund» på 5 minutter sittende på kjøkkenstolen inntil hun våknet opp og tok oppvasken. Deretter var det full rulle ute på jordene. Å slappe av var et uttrykk som ikke fantes i mors vokabular. Hun kunne fnyse når vi barna snakket om det.

Barnearbeid

Å jobbe var noe vi barna ble vant med så snart vi kunne brukes til noe nyttig. Et eksempel kunne være å luke kålrot. Med den stive lera på Sikkeland kunne det være slitsomt, f.eks. å hvile knea på harde jordklumper. Betalinga var pr. meter eller rand. Det kunne være mange og lange renner. Ikke akkurat sommerens mest populære virksomhet.

Far likte ikke løv i skogen, allerminst osp. En sommer ble søsteren min og jeg satt til å ringbarke osp. Det skjedde i sevjetiden, så det var lett å få av barken. Betalinga var 5 øre pr. tre.

Barnearbeid *var* det, men begrepet var nærmest ikke oppfunnet, så ingen snakket om det. Ikke hadde vi vondt av det heller, snarere tvert imot; vi lærte oss at ingenting kom av seg sjøl

og at alle måtte bidra. Det har vi hatt stor nytte av senere i livet.

Melkehåndteringa

På Sikkeland hadde vi vanligvis ca 12 kuer. Om sommeren var det en utfordring å holde melka kjølig til den skulle leveres. Et godt middel var isblokker. Det skar vi ut med håndsag på Isesjø. Med is som kunne være opp til 1 meter tykk, var det tungt arbeid å sage og få blokkene opp på hestesleden. Frakten rundt et par kilometer gikk greit i pent terreng og på vinterglatte veier. Hjemme ble blokkene plassert i en stor haug med sagflis. Blokkene holdt seg lenge og smeltet ikke ned før langt ut på sommeren. Biter av isen ble plassert i melkekummen der melkespanna var.

Etter at Ise meieri ikke lenger tok i mot melk, ble melka fraktet med lastebil til Sarpsborg meieri. Olaf Bråthen, og etter hvert sønnene, var melkekjørere'n. Han ikke bare frakta melk, men også historier og nyheter fra bygda omkring. Han var en slags lokal «facebook» med den forskjellen at han var **ekte** sosial. Innimellom var Jørgen Sikkeland, som var kommisjonær for Nationen, med på melkeruta når han etter noen pjoftere bortover på gårdene kunne bli litt rund i beina. Da ble melkeruta enda mer sosial.

Barnelek

Vår tid var før badeland og tusenfryd og kjøpeleker. Det meste måtte vi finne på sjøl; hjemme.

Populære leker var å vippe på pinne, sista, hoppe paradiset og kaste på stikka, som oftest på bygdeveien gjennom gården. Det var den gangen bygdeveien var en sosial arena. Fredelig og godt. Kristian (Sikkeland) på nabogården og jeg kunne ha litt moro når Anton Kingsrød kom med hest og vogn, og vi syntes det gikk litt

Dugnad på den gamle smia, ca 1995.

Fra venstre Carl Peter Løken som er gift med Anne-Kristine i midten. John Arne Løken til høyre er deres eldste sønn.

sakte (vi hadde nok da vendt oss til gråtassenes veldige fart) og kunne rope til ham «skitt i motor'n».

Vår gård og Sikkeland midtre var nærmest en felles lekeplass, og ofte lekte vi sammen med barna på nabogården, Kristian, Arne og litt også med Bjørg, som var en del yngre enn oss.

Om vinteren var det som regel både kaldt og godt med snø. Det ble derfor en god del skøytegang på gårdsdammen på nabogården, og også på Isesjø og Nipa. Og selvfølgelig skigåing i de herlige turområdene oppi skauen te'n Oddmund (Sikkeland). Og så hadde vi skibakke i Gunnarbakken et par hundre meter vest for gården. Der kunne vi hoppe både 10 og 12 meter. Der var det også hoppkonkurranser da vi gikk på Klemsdalskolen.

Gårdsdammen og vannforsyningen

Inntil 1954 fikk vi vannet fra en åpen brønn som lå rett øst for våningshuset. Det var håndpumpe inne på kjøkkenet. Vannet var ikke av beste sort, men jeg kan ikke huske at noen ble syke. Før våronna la far trehjula til såmaskinen i dammen slik at de skulle trutne så ikke jernringene falt av. Det fungerte bra.

I 1954 ble det i forbindelse med en omfattende restaurering av huset grunnboret etter vann. Det ble mye, men hardt vann. Trykkpumpe og tank hørte med, og det ble slutt på håndpumpinga inne i huset. Huset var for øvrig opprinnelig et sveitserhus med flotte utskjæringer m.m. Det var bygd i 1890 av byggmester Holter, som bygde tilsvarende hus både på Klemsdal og Fossenga.

Med moderne vannforsyning gikk det greit å «sløse» litt med vannet og bade i sinkbalje på kjøkkengulvet. Men sløsinga var ikke verre enn at vi barna fikk bade på tur i samme vannet.

Berging av grøden

I mine første «våkne» år var det hestetrukket selvbinder som gjaldt. For å tørke nekene ble det satt opp røk på jordet. Deretter innkjøring med hest og høyvogn inn på låven opp en bratt låvebru. Det hendte at hesten måtte ha en liten pust i bakken. Da var det tungt å komme i gang igjen, men med gode hester gikk det alltid bra. Treskinga skjedde inne på låven med el-drevet treskeverk, for øvrig i sameie med den nærmeste Sikkelandgården

og Knatterud. Mor skar opp nekene og matet treskeverket og far og innleid treskehjelp, bl.a. Arve Brusevoldalen, tok seg av kornsekkene, vekt fra 70 – 90 kg, og bar dem opp i 2. etasje i stabburet, som stod rett nedenfor huset. Hva veltrente rygger klarte den gangen!... Vi barna raket agner. For å svelge ned støvet fikk vi innimellom en bit kokesjokolade. Hele låven ble grå av støv. Støvmaske eller øreklokker var det ingen som snakket om. Hva Arbeidstilsynet hadde sagt i dag, kan en bare fantasere om. I parentes bemerket: I dag skal arbeidet være helseFREMMEDE!

Etter noen år med gråtass og selv-binder kom skurtreskeren, en 5-fots Aktiv, til gården. Det var i 1960. Far eller jeg satt bak rattet på gråtassen og fra 1963 MF 35'n (fortsatt i bruk!) og mor knøt sekker. Sekkene ble kjørt inn om kvelden enten med silosvans eller henger – da måtte de løftes $\frac{3}{4}$ meter opp fra bakken. Ryggene var sterke den gangen (?). Vi tresket også på Klemsdal.

Skogsdriften

Til gården hører det 630 da skog inkl. impediment og med en årlig tilvekst på rundt 200 kbm. Far hugde det meste sjøl, både ved til eget bruk og salg og slip og tømmer. Arbeidet måtte skje mellom fjøstidene slik at mengden begrenset seg som regel til et sted mellom 50 og 100 kbm. Først på 1950-tallet leide han en kar, oftest Ole Borge på Stubberud, med motorsag til å felle trærne. Kvistingen skjedde selvfølgelig med øks. Det aller tyngste arbeidet var kanskje barkingen av frossen furu om vinteren. Vår gårdskar gjennom flere år på 50-tallet, Karl Johan Andreassen, utførte en del av denne tunge jobben. Han kunne være litt hard på flaska, men aldri på jobb bortsett fra en gang da han barket

Faksimile fra SA som forteller at det ikke er spøk å ha ansvaret for dyr.

frossen furu. Det var kanskje en måte å holde ut på. Og så var han gjerne ekstra glad da han feiret jul sammen med oss. Han hadde alltid fine gaver, så for oss ungene satte han litt spiss på julaften.

Nye eiere

Far døde i 1983, og da overtok jeg og min daværende kone Françoise gården. Vi restaurerte huset og isolerte det skikkelig. Og så bygde vi en moderne korn tørke. Mor ble sliten i skulderne av all kornskuffingen – slik ville ikke jeg at min kone skulle få det.

Gårdsdriften ble kombinert med jobb utenfor bruket. Jeg var utdannet siviløkonom og handelslærer med fransk som hovedfag fra Norges Handelshøyskole i Bergen og jobbet på Mysen videregående fram til 2005 da jeg ble fylkeshovedverneombud i Østfold fylkeskommune. Françoise, som var født i Frankrike, utdannet seg til bibliotekar på Bibliotekhøgskolen og jobbet som bibliotekar på Hafslundsøy og Grålum helt til hun gikk av med pensjon. Siden flyttet hun tilbake til Frankrike.

Oddveig Nilsen og Solveig Rød

Gabrielhytten og Slettevold, gnr 3042, bnr 4 og 5

I dag er det bare ett bruk som fortsatt har navnet Gabrielhytten. Det har bnr 5. Den eldste Gabrielhytten byttet tidlig på 1900-tallet navn til Slettevold, men beholdt bnr 4. Bnr 5 ble i siste halvdel av 1900-tallet delt og har derfor nå 2 eiere. Oddveig Nilsen har skrevet om den eldste historien, og Solveig Rød har skrevet om Slettevold gnr 3042, bnr 4.

Den eldste historien

Gabrielhytta var opprinnelig en husmannsplass. Den ble formodentlig ryddet av Gabriel Christoffersen (1735-1809). Han var sønn av Chistoffer Olsen og Berthe Johannesdatter som nevnes som husmannsfolk under Sikkeland i 1762. Gabriel bodde på Gabrielhytta fra 1770-årene og utover.

I 1801 var Gabriel husmann med jord på en "plads under Sækeland" som det står i folketellingen. Han var gift med Maria Helgesdatter (1744-1804). De hadde barna Gulbrand (f. september 1772), Helvig (f. oktober 1777), Ole (f. oktober 1779), Marie (f. april 1782) og Christoffer (f. januar 1785).

I 1804 bodde visst nok Gabriel og familien på øvre Iseplass.

Ole Olsen (død i juni 1833), fra Ise, fikk skjøte på Gabrielhytta i 1812 av Jens Evensen og Syver Johannesen fra østre Sikkeland. Gabrielhytta fikk

da gnr 3042, bnr 4. Ole hadde giftet seg med Olean Haagensdatter Spydevold (f. 1777) i 1797. De hadde blant annet sønnene Erik (f. 1803), Johannes (f. 1806) og Mathis (f. 1810). Etter at Olean døde 30. april 1820, giftet Ole seg med svigerinnen Anne Haagensdatter (f. 1782). De fikk sønnen Anders i 1824.

Bruket blir delt i to

Johannes og Mathis overtok Gabrielhytta etter farens død i 1834. Bruket ble deretter delt i to.

Mathis overtok den nordre halvdel av Gabrielhytten. Men han døde på Gabrielhytten allerede to år seinere, den 15. april 1836, som ungkar.

Broren Erik hadde giftet seg den 7. juli 1822 med Maria Gulbrandsdatter (f. november 1797 i Skjeberg). Etter å ha vært leietakere på Dybedahl under Bergby en tid og fått datteren Olean (f.

Helt til venstre ses bolighuset på Gabrielhytten, gnr 3042, bnr 5. Helt til høyre i bildet ses gårdstunet på Slettevold, gnr 3021, bnr 4. Bildet er tatt midt på 1950-tallet. Eier av bildet: Varteig Historielags Fotoalbum

1825), flyttet de til Sarpsborg. Der fikk de sønnen Hans (f. 1828) og datteren Helene Maria (f. 1832). Etter Mathis' død i 1836 overtok de Gabrielhytta, bnr 4. Fem år senere døde Erik. I 1842 giftet Maria seg med enkemannen Erik Arnesen på Teppa og flyttet dit med barna. Dermed ble Erik Arnesen eier av bnr 4, inntil eiendommen ble overdratt til Marias sønn Hans Eriksen. Hans solgte til møller Syver Sørensen i 1853 og bosatte seg med sin familie på Teppa. Deretter ble Hans Fredriksen eier i 1862.

Beboere på bnr 4.

I 1865 bodde en husmannsfamilie på Gabrielhytta bnr 4. Det var Kristian Olsen (f. 31. januar 1830 på Engebråten, død 12. juli 1908 på Skoftebyløggen) og kona Ellen Marie Kristoffersdatter (f. 1838 i Varteig). Han var husmann uten jord og sagbruksarbeider. De hadde en sønn, Ole Anton Kristiansen (f. 1865 på Gabrielhytta). Familien hadde også et fosterbarn. Det var den morløse, ti år gamle Tale Andrea Svennungsdatter fra Hasledalen. Hun arbeidet som barnepike.

25. november 1873 døde Ellen Marie, og Kristian ble enkemann. To år senere bodde han fortsatt på Gabrielhytta. Han var da selveier og bordbærer. Ti år gamle Ole Anton bodde hos faren, og de hadde en ugift tjenestepike, Karen Elisabeth Kristoffersdatter (f. 1843 i Varteig). Kristians far, enkemannen Ole Korneliussen (1794-november 1881), var i losji hos sønnen. Han ble forsørget av fattigvesenet.

I 1876 giftet Kristian seg med tjenestepiken, Karen Elisabeth Kristoffersdatter fra Nipa. Hun døde allerede 24. april 1877 av skarlagensfeber.

Enkemann Kristian Olsen bodde i 1900 som jordbruksarbeider på

Thoreby. Han døde den 12. juli 1908 på Skoftebyløggen.

Plassen blir lagt under Sikkeland

Lars Jensen Sikkeland kjøpte plassen og eide den både i 1887 og 1903, men han bodde ikke selv på plassen. Den ble leid bort i 1898 til Anthon Andersen (f. 1844 i Varteig). Han var byggmester ved husbygging og brobygging. Hans kone var Anne Olsdatter (f. 1846 i Varteig). Deres barn var Inger Olava (f. 1874 i Skjeberg) som tjente noen kroner som dagarbeiderske i landbruk og husstell, Anders (f. 1876 i Skjeberg), Thea (f. 1880 i Skjeberg), Ole (f. 1882 i Skjeberg) og August Oskar (f. 1887 i Varteig).

I 1900 leide en annen familie på Gabrielhytta, bnr 4. Det var Anthon Kristiansen (f. 1854 i Rakkestad). Han var dagarbeider ved jordbruk og skomaker. Hans kone var Jensine Hansdatter (f. 1859 i Rakkestad). De hadde barna Karen Johanne (f. 1881 i Fredrikstad), Anna (1886 i Rakkestad), Ole (1888 i Rakkestad), Jenny (1890 i Rakkestad), Dorthea (1892 i Rakkestad), Gunborg Karoline (1897 i Rakkestad) og Margit Elise (1900 i Varteig).

Ti år senere bodde mekaniker og jordbruker Olaf Marinius Kristiansen (f. 24. juni 1880 på Snekkerbråten i Skjeberg) og kona Johanne Johannesdatter (f. 1887 i Glemmen) på plassen. De hadde en datter, Martha, som var født i Varteig den 24. mai 1909. En tjenestepike hadde de også. Det var 28 år gamle Anna Kristiansen fra Fredrikshald. Olaf brukte etternavnet Haakafos etter at hans familie hadde bodd på Haakafos på Ise siden før 1890.

Kilder:

O. Spydevold Varteig – en liten bygds historie, s. 547-548
Folketellinger og kirkebøker

SLETTEVOLD gnr 3042, bnr 4, Sikkelandveien 90

Gården blir igjen selveid og bytter navn

Kristian Andersen Sikkeland (1857-1923) kjøpte bnr 4 i 1917. Han hadde tidligere eid Sikkeland vestre, gnr 3043, bnr 1 (se annet sted i heftet). Han giftet seg i 1910 med Inger Marie Berg f. Mathiesen (1862-1925). Hun var enke og hadde to barn, Kristian f. 1899 og Christine Berg f. 1897. Så lenge Kristian A. Sikkeland bodde på Slettevold, livnærte han seg som trelasthandler. Det var han som i 1917 ga beskjed om at gårdens navn var endret fra Gabrielhytten til Slettevold.

Da K.A. Sikkeland døde, overtok hans enke Inger Marie Sikkeland gården. Etter hennes død arvet sønnen Kristian Berg (1899-1943) Slettevold. Han var gift med Signe Bergsland f. 1907.

De hadde fem barn:
Inger (1926-1928). Hun druknet.
Solveig f. 1928, Jan f. 1930. Inger f. 1933 og Eva f. 1936.

*Familien Bråthen fotografert på Terjes konfirmasjonsdag i 1954. Foran sitter Inga, Reidun, Lillian og Olav. Bak står Åge, Terje og Ragnar.
Eier av bildet: Terje Olav Bråthen*

Familien Bråthen overtar gården.

Kristian Berg ble drept i en bilulykke 1943, og enken, Signe Berg, overtok gården. Hun eide den fram til 1944 da hun solgte til Olav Bråthen. Kjøpesummen var kr 20.800,-. Olav Erling Bråthen (1908- 1991) var fra gården Borgebråthen i Råde kommune. Han giftet seg med Inga Karoline Lunde (1909-2002) fra Varteig i 1939. Før de kjøpte Slettevold, forpaktet de noen år Vestvold som ble eid av Ingas tante og onkel, Inga og Anders Næss. De fikk fem barn: Terje Olav f. 1940, Reidun og Ragnar f. 1942, Lillian f. 1944 og Åge f. 1946.

På Slettevold hadde de gris, høner og kaniner. Olav Bråthen drev i mange år transport i tillegg til gårdsdriften.

Olav Bråthen var travinteressert og trente bl.a hester for Kristian Sørby og Sofus Heier. Han eide selv også et par travere som gjorde det godt i lokale løp.

I 1975 overtok Terje gården fra foreldrene som forbeholdt seg livsvarig borett. Han eier fortsatt gården, men leier bort huset. Verksted og garasjer

brukes av hans firma, Terje Bråthen Tømmertransport. Firmaet har fast kjøring på slipp til Karlstad.

Tidlig TV

Familien Bråthen hadde tidlig TV, og jeg husker at under OL i Squaw Valley i 1960 åpnet de stua si slik at "hele nabolaget" kunne få med seg "Kupper'ns" gulløp.

Terje Bråthen (til høyre) har lesset lastebilen full med tømmer. Broren, Ragnar (til venstre) sørger for full tank fra egen pumpe.

I de årene familien Bråthen har eid Slettevold, er det fradelt i alt ni boligtomter. I 1949 ble det tinglyst en kontrakt mellom Olav Bråthen og brødrene Syversen der de sistnevnte fikk plass til anlegg og drift av bensinstasjon. Resultatet ble at det ble satt opp to pumper med Fina-bensin og diesel. Disse var hovedsakelig til privat bruk, men de første årene ble det også solgt litt til bønder i omegnen. I 1954 solgte Olav Bråthen en parsell, Byberg, til Bjarne Berby, og han startet bensinstasjon og bilverksted der.

Melkeruta og annen varetransport

Olav Bråthen kjørte i mange år melkerute. Dette startet han med da Ise Leverandørforening besluttet å levere melka til Sarpsborg Aktiemeieri istedenfor til Toftner på Ise Meieri. Dette startet 1. januar 1947. Bråthen startet ved Belsbygårdene og tok hele Østaskogs. De første årene ble melkespanna kjørt til Sarpsborg

Aktiemeieri som lå på hjørnet Pellygata – Glengsgata. Da det nye Østfoldmeieriet sto ferdig på Hafslund, ble melka levert der.

Etter noen år fikk de også jobben med å hente melk i Skjebergdalen. Da kjørte de over Sæteråsen og fram til Rokkeveien. Dette var den første ruta om dagen. Når melka var levert på Hafslundmeieriet, tok de med melk tilbake til butikkene på Ise. Det hendte også at de tok med medisiner og andre varer for folk langs melkeruta, Så kjørte de Ise-Bergbykroken. Sommerstid, når det var varmt, måtte melka hentes også på søndager. Det var Terje som kjørte de fleste helgene, mens Ragnar kjørte ellers i uka fra han fikk sertifikat. Før sønnene ble gamle nok til å få sertifikat, kjørte Thorleif

Olav Bråthen lempet melkespanna på lastebilen. Bildet er tatt ved Sarpsborg Aktiemeieri antakelig i 1952. Da hadde han gått til innkjøp av en Dodge lastebil. Eier av bildet: Terje Olav Bråthen

Skofteby melkerute. Bråthen og sønnene kjørte melkerutene helt til det ble vanlig med tanker på gårdene, ut på 1960-tallet.

Den første melkebilen var en Reo Spedbaker, senere hadde Bråthen flere lastebiler av typen Dodge. Firmaet hadde også en Volvo diesel-bil, og den siste lastebilen var en Ford Trader diesel.

Olav Bråthen var tilsluttet Transportsentralen og hadde mange transportoppdrag utenom melkekjøringa. Bl.a. hadde de en "boks" til å sette på lastepanet slik at de kunne kjøre dyretransport. Det ble bl.a. turer til travbaner både i Norge og i Sverige.

Firmaet hadde hele tiden to lastebiler, den ene gikk i melkeruta, Den andre ble brukt til tømmertransport på vinteren. Firmaet hadde også fast kjøring av sprit fra Borregaard til Karlstad. Det var Kristian Larsen som kjørte denne ruta i mange år. Arve Andersen var også ansatt som sjåfør noen år.

I helgene var det turer med håndballjentene når de skulle spille bortekamper.

Da det ble slutt på melkekjøringa, fikk Bråthen fast avtale med Vegvesenet om å male striper langs veiene. Så da ble det tømmertransport på vinteren og veimerking på sommeren.

Gabrielhytten, gnr 3042, bnr 5 har i dag adresse Sikkelandveien 81. Huset er bygd på i bredden og er nå dobbelt så stort som tidligere.

GABRIELHYTTEN, gnr 3042, bnr 5, Sikkelandveien 81

Plassens nyere historie

Johannes Olsen (1806-1878) ble eier av den søndre delen fra 1834. Etter at Johannes døde, overtok enken, Karen Christiansdatter (1820-1903) plassen. Hun solgte i 1902 en parsell på ett mål til Ise Ungdomslag som bygde lokalet Varden på tomta. Senere eiere har fradelt flere tomter øst for Sikkelandveien.

I 1909 fikk Anton Elvebråthen (1847-1911) auksjonsskjøte på eiendommen for 2050,- kr. Han var gift med Andrea Bolette Johannesen (1855-1924) som var datter av den tidligere eieren Johannes Olsen. De hadde barna: Olaf

Anna Elvebråthen som eide Gabrielhytta fra 1924 til 1954. Eier av bildet: Tor Heier

f. 1887 – døde 6 måneder gammel, Edvard (1888- 1911) og Anna (1890-1965). Ved morens død fikk datteren

*Familien Heier:
Bak står Kari (1938-2012),
Evy f. 1946 og Turid f. 1942.
Foran sitter Per (1940-2014),
Klara (1914-1992), Sofus
(1913-1978) og Tor f. 1944.
Eier av bildet: Tor Heier*

Anna Elvebråthen grunnbokshjemmel på Gabrielhytten. Hun var ugift, men hadde inntekter ved å leie ut 2. etasje i hovedhuset og jorda. I 1954 solgte hun eiendommen til Sofus Heier (1913-1978). Han hadde da allerede leid jorda noen år.

Familien Heier tar over og plassen blir delt

Sofus Heier var gift med Klara Haganes (1914-1992) datter av Oline og Kajus Haganes. De fikk barna: Kari (1938-2012), Per (1940-2014), Turid f. 1942, Tor f. 1944 og Evy f. 1946.

Våningshuset med have ble i 1967 skilt ut, og Sofus` datter Kari og hennes mann Ole Robert Lund (1934-2005) overtok denne delen. Huset ble i 2008 kjøpt av deres barnebarn, Jørn Erik Lund. I 2011 solgte han til Jan Henrik Stordahl og Cecilie Eliassen.

*Sofus Heier med sin mest
meriterte hest, Atlas Gulli.
Eier av bildet: Tor Heier*

I 1988 fikk Per Heier skjøte på resten av eiendommen. Per var gift med Gerd Unni Mortvedt f. 1944. Han overdro jorda i 2012 til sønnen Per Arne Heier f. 1964

Atlas Gulli

Både Sofus og sønnene var travinteresserte og hadde flere travhester. Den mest kjente av disse var Atlas Gulli f. 1954. Hesten vant Jarlsberg-løpet i 1959 og ble nr 2 i Kongepokal-løpet i 1958. Den kom også to ganger på 2. plass i Lars Laumbs Minneløp. Atlas Gulli ble eid av familien Heier mens Sofus både trente hesten og var kusk i flere løp.

Atlas Gulli var datter av Atlas-prinsen, og hun fikk selv tre avkom, hvorav to ble gode travhester.

Søndre Engebråten gnr 3016, bnr 3

Søndre Engebråten ble i sin tid skilt ut fra Grythe. Gården er ikke stor, men den ga livsgrunnlag for de familiene som bodde her. Gjerne spedd på med at husfaren hadde arbeid i tømmerlensa.

Vi starter vår gårdspresentasjon med Alexander Andreassen, som kjøpte en del i Søndre Engebråten i 1861. Selger var broren Johan Christian Andreassen på 3016/8 Nordre Engebråten.

Deres foreldre var Inger Eriksdatter og Andreas Julsen. Inger og Andreas hadde eid og drevet 3019/1 Heden, men kjøpte i 1849 det som i dag er Nordre Engebråten.

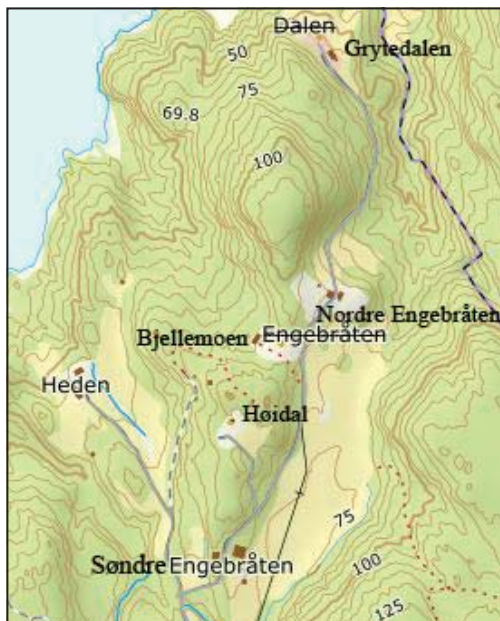
Alexander Andreassen og kona Ingrid Mathea Arnesdatter drev nok i liten grad Søndre Engebråten selv. I 1865 bor de i «Møller-Gaden» i Sarpsborg, og Alexander jobber som tømmerfløter.

To enker kjøper gården

Ved skjøte datert 15. januar i 1877 selger Alexander Andreassen bnr 3 i Søndre Engebråten til «Enkerne Anne Kathrine og Marthe Amundsdøtre». Kjøpesummen var 2.500 kroner.

«Thi skal derfor bemeldte Eiendom med paastaaende Husebygninger og til- eller underliggende Herligheder og Rettigheder derfor herefter tilhøre ovennevnte Kjøbere som en sand og retmessig Eiendom», som det står i standard-formuleringen.

Nå hadde nok begge søstrene bodd og drevet gården i noen år før de fikk kjøpt den. Anne kjøpte i 1872 bnr 2

Kart som viser plassering av Søndre Engebråten (nederst i bildet). Nordover ligger Høidal, Bjellemoen, Nordre Engebråten, og Grytedalen øverst. Til venstre midt i bildet ligger Heden.

i gården av svogeren Peder Andersen Grythe. I 1875 bodde både Anne og søsteren på Søndre Engebråten, og de drev gården sammen. Søstrene hadde forresten tjenestepike, 14-årige Karoline Tostensdatter. «Fattiglem», som det brutalt nok står i folketellingen i 1875.

Rydning ved enga

Gårdsnavnet Engebråten er ikke spesielt vanskelig å forklare opphavet til. I «Bustadnamn i Østfold, 9, Varteig» (Novus forlag, 2010) skriver professor Tom Schmidt at «eng» er gressmark til slått, og «bråte» er rydning i skog. Altså «rydning (i skogen) ved enga (eller engene).

Samme navnet finner vi på 3043/15 Engebråten, helt nordvest på Sikkeland. Navnet forekommer også i Degernes, Eidsberg og Trøgstad.

Søndre Engebråten fotografert i siste halvdel av 1930-årene. Fra venstre ser vi låven med fjøs, bryggerhus, våningshus og skjul. Foto: Ukjent. Eiere av de gamle bildene: Reidun Skaar Simensen og Varteig Historielags Fotosamling.

Søstrene fra Heden

Marthe Amundsdatter var født på Heden i 1811, og ble i 1853 gift med Peder Mathisen Amdal. Hun døde på Engebråten 24. februar i 1881, og benevnes da som enke og selveier. Marthe hadde vært gift med Peder Andersen Gryte.

Anne Katrine (ble også skrevet Cathrine) Amundsdatter var født på Heden i 1805, og ble i 1849 gift med Johannes Arnesen Jelsnes. Hun døde på Heden på julaften i 1890. «Levede af sin Formue», har presten anført i kirkeboka.

Foreldre var Mathea Mathisdatter fra Askersby og Amund Gulbrandsen fra Brunnsby. Mathea og Amund hadde også barna Mathis, som overtok Heden, samt døtrene Berthe som ble gift med Torkild Andersen fra Svindal, og Guri som var ugift og ble boende hjemme på Heden.

Amerikanske dollar

Da Marthe døde på Engebråten i 1881, ble søsteren Anne Katrine alene om driften. Hun var 76 år, og alderen tilsa at hun måtte overlate driften til andre. Selv flyttet hun til broren Mathis og søsteren Guri på Heden.

De neste eierne på Søndre Engebråten blir Julie Eriksdatter og Jens Andreassen. De hadde giftet

seg 15. april i 1884, og kjøpte Søndre Engebråten etter å ha bodd noen år på Furuholmen.

Jens hadde før han giftet seg vært i Minnesota, hvor han jobbet opp en farm sammen med en bror. Trolig var det inntekt fra salget av denne farmen som gjorde det mulig for ham å kjøpe Engebråten etter Anne Katrine.

Julie Eriksdatter var født på Harehjellen i Tune 29. november i 1859, som nummer tre i en barneflokk på seks. Foreldre var Olea Hansdatter og Erik Thostensen.

Jens Andreassen kom til verden på gården Hvesser i Båstad 15. mars i 1850. I likhet med Julie hadde også han to eldre og tre yngre søsken. Foreldre var Kirstine Larsdatter og Andreas Jensen.

Da Julie og Jens giftet seg, bodde hun hjemme på Harehjellen mens han var lensearbeider og bodde på Stanghuset.

Ni barn

Julie og Jens fikk ni barn, de sju siste etter at de hadde kjøpt 3014/5 m. fl. Framstu-Kullerud.

August (født 16.9.1885-død i 1958).

Ole (25.05.1887-1960).

Christian (06.11.1889-1982).

Elise (født 16.06.1892-1961).

Anders (30.11.1894-1923).

Julie Eriksdatter og Jens Andreassen eide Søndre Engebråten på 1880-tallet.

3024/1 Snoppestad 9. november i 1857, med foreldre Marthe Eriksdatter og Fredrik Simensen. Berthe Marie og Anders giftet seg 16. januar i 1880. Det var nok på høy tid, for tre dager senere fødte Berthe Marie.

Hilmar (06.01.1898-1943).
Ingeborg (10.06.1901-1999).
Sigurd (31.12.1903-1978).
Anna (30.08.1907-1967).
Jens Andreassen fikk auksjons-skjøte på Framstu-Kullerud 1. juni i 1891, men da hadde han og kona allerede drevet gården i noen enkelte år.
(Se gårdspresentasjon av Framstu-Kullerud i Inga for 2010.)

Berthe og Anders

Nye eiere på Søndre Engebråten ble Berthe Marie Juliusdatter og Anders Fredriksen. Det skulle imidlertid gå mange år før kjøpekontrakt ble ordnet. Først 12. februar i 1908 ble skjøte skrevet, og Anders Fredriksen kjøpte gården av Jens Andreassen for 3200 kroner.

De nye brukerne på Engebråten hadde tidligere vært medeiere på 3015/13 Berger (se gårdspresentasjonen av Berger i Inga 2016, fra side 43).

Berthe Marie Juliusdatter var født på 3017/5 Nordre Furuholmen 6. januar i 1862. Foreldrene hennes var Anne Pedersdatter og Julius Olsen.

Anders Fredriksen kom til verden på

Skjøte skrevet 12. februar i 1908, der Jens Andreassen selger til Anders Fredriksen.

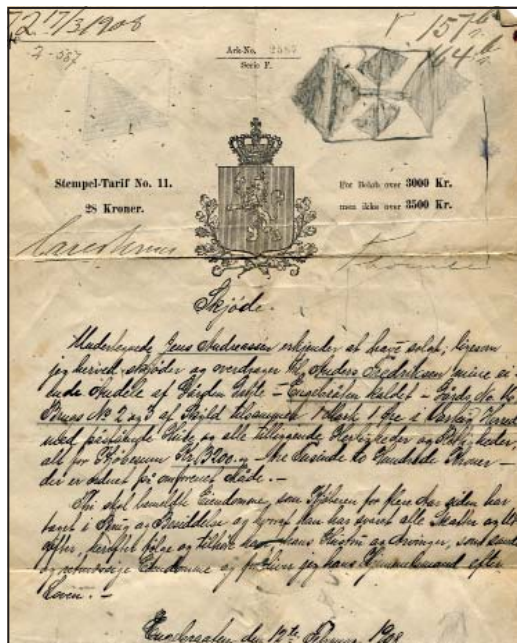
Fra Berger

Anders og broren Ole hadde kjøpt Berger i 1881, etter at familien i noen år hadde bodd i Saghytta i Stærtoppahvna (se Inga 2012, fra side 72).

Berthe Marie og Anders fikk barna: Anton, født 19. januar i 1880 på Furuholmen, døde samme dagen.

Marta, født 22. januar i 1882 på Berger, døde 29. mai samme året.

Hjalmar, født 30. mai i 1884 på Berger, døde på Engebråten 25. januar i 1902.

Anders og Berthe Marie solgte sin halvdel av Berger til broren Ole, og i stedet flytter de til Søndre Engebråten. I 1891 var det folketelling, og da får vi dokumentert at familien driver Engebråten. Anders jobbet dessuten i lensa på sommerstid.

Fire fosterbarn

De nye eierne hadde jo mistet sine to første barn, og også Hjalmar var sykelig med medfødt svakhet. Flere egne barn fikk ikke Berthe Marie og Anders.

Hjerterommet var imidlertid stort på Søndre Engebråten. Utover på 1890-tallet tok ekteparet imot fire fosterbarn fra Kristiania. Det var søskenparet Petter (født i 1884) og Ingeborg Hassel (1886), Dagny Olsen (1894) og Agnes Hansen (1896).

Petter giftet seg med (Amanda) Kristine Johannesdatter Gryte, og de etablerte seg senere på Berger, Ingeborg utvandret til Amerika mens Agnes ble gift med Oskar Karlsen Bø og drev 3029/1 Vesle-Bø fram til de i 1934 solgte gården og flyttet til Lande der de drev en kolonialforretning.

Ved folketellingen i 1900 var fortsatt Anders lensearbeider, i tillegg til at han og kona drev gården. Men fortsatt skulle det gå åtte år før Anders Fredriksen ble lovformelig eier av Søndre Engebråten, da skjøte ble signert. Så står det da også i skjøtet at

Emil og Maren Engebråten fotografert på 1930-tallet. Da hadde de eid gården fra 1908.

«Kjøberer for flere Aar siden har taget i Brug og Besiddelse» eiendommen.

Maren og Emil

Det hastet for Anders Fredriksen å få orden i de formelle papirer på Engebråten. Tre måneder etter at han fikk ordnet skjøtet, solgte han nemlig gården til Maren Arnesen og Emil Andersen Gryte.

Kjøpekontrakten ble undertegnet 9. mai i 1908, og kjøpesummen ble satt til 6000 kroner. Halvparten av summen ble betalt kontant, den andre halvparten er dels overtakelse av gjeld i Hypotekbanken og dels et gjeldsbrev som Andersen utsteder til Fredriksen.

Emil Andersen fikk slått sammen tre bruksnummer

Fra gammelt var Søndre Engebråten delt i to bruksnummer, 3016/2 og 3016/3. I tillegg kom et tredje bruksnummer i 1905, da Anders Fredriksen fikk kjøpt Johnsbråten av Den norske Industri- og Vexelbank. Johnsbråten lå til Furuholmen, og fikk gnr 3017, bnr 2.

Da Emil Andersen og kona Maren fikk skjøte på eiendommen i 1911, sørget de samtidig for å slå sammen de tre bruksnummerne til ett, nemlig 3016/3.

Søstrene Kristine (stående) og Judith Engebråten fotografert da Kristine sto til konfirmasjon i 1921. Foto: Chr. E. Larsen.

Kakkelovn og hakkelsmaskin

Kontrakten mellom Anders Fredriksen Engebråten og Emil Andersen Gryte er på visse områder veldig detaljert. Vi siterer fra kjøpeavtalen:

«Den paa Eiendommen værende gjødsel skal tilhøre Kjøbereren. Den Kakkelovn, som er opsat i Kammeret ovenpaa skal tilhøre Kjøbereren ligesom Kjøbereren forbeholder sig Ret til at bytte sin Komfyr med den Sælgeren tilhørende i Kjøkkenet opsatte. Kjøbereren skal ligeledes ha med i Handelen 1/3 Delen i en Hakkelsmaskin sammen med Johannes A. Bjørnløna og Ole F. Berger samt en Slibesten.»

Berthe og Anders Fredriksen kjøpte i 1911 3007/3 og 5 Brunsby av Ole Iversdatter (se gårdspresentasjon i Inga 2001). Anders døde 22. juli i 1916, Berthe 11. oktober i 1948.

To døtre vokste opp

Maren Johanne Arnesdatter var født på 3016/5 Gryte 10. november i 1864, som nummer fire i en søskenflokk på åtte. Foreldre var Karen Jacobsdatter og Arne Andersen Grythe.

Emil (døpt Ludvig Emil) Andersen var født på 3015/13 Berger 16. juni i 1868. Han var nest yngst i barneflokken på ni. Foreldre var Fredrikke

(Fredericha) Kjeldsdatter og Anders Olsen. Da Emil var elleve år gammel, solgte foreldrene Berger og flyttet til Tangen i Skiptvet.

Nye eiere på Berger ble tidligere omtalte Anders og Ole Fredriksen. Både Anders og Emil hadde altså en fortid på Berger før de havnet på Søndre Engebråten.

Maren og Emil giftet seg 20. januar i 1902. Da bodde Emil på Lille-Hovden i Tune og jobbet som lensearbeider, mens Maren var hjemme på Gryte. De fikk barna:

Strømløst og nesten veiløst

Da Reidun Skaar Simensen kom flyttende til Søndre Engebråten som sjuåring i 1944, sammen med foreldre og lillesøster Gerd, var det både strømløst og henimot veiløst på gården.

– Strøm fikk vi ikke før i 1952, samtidig som det ble elforsyning til Heden og Grytedalen, forteller hun. Da Reidun sto til konfirmasjon året før, var det petromaxlykta som sørget for lyset.

På Nedre Morthaugen hadde de fått strøm tidligere, fra Rakkestad, forteller hun.

Veistandarden var også dårlig. – Det var knapt mulig å komme fram med bil, sier Reidun Skaar Simensen.

Aksel, født 18.6.1902. Dør 20. juni. Presten har anført i kirkeboka «Medfødt Svaghed» som dødsårsak.

Judith, født 12.12.1903. Hun tar senere over Søndre Engebråten etter foreldrene sine.

Kristine, født 18.8.1906. Hun giftet seg med Einar Bro (1906-1983) fra Skiptvet, og overtok gården Bro etter Einars foreldre. Kristine og Einar fikk to barn som vokste opp, Marit (10.5.1946) og Leif (født 17.7.1947). Kristine døde i februar i 1951.

Fra Skotteklev

I kirkeboka står det at alle tre barna var født på Gryte. Familien bodde nemlig på 3016/11 Skotteli under Gryte. Plassen er trolig bedre kjent under navnet Skotteklev, men ble også benevnt Trosvik etter de som bodde der på 1880-tallet.

Fjøset på Skotteklev ble brukt som sommerfjøs for bnr 6 Gryte til ut på 1950-tallet. Da var bolighuset revet, og også driftsbygningen sto da for fall.

Søstrene Reidun (midten) og Gerd Skaar (t.h.) fotografert omkring 1947 sammen med nabojenta Edith Dahlen fra Bjellemoen. I bakgrunnen noe av bygningsmassen på Søndre Engebråten.

Med «Krabben» for å besøke besteforeldrene

Reidun Skaar Simensen husker besøkene hos mormor Maren og morfar Emil på Engebråten under andre verdenskrig. Da bodde hun, lillesøster Gerd og foreldrene på Kolstad i Tune.

– Vi gikk fra Kolstad til Åserød, og tok «Krabben» over til Tangen. Derfra gikk vi til Engebråten, forteller hun. En drøy strekning for små bein.

Familien flyttet til Søndre Engebråten i 1944, og to år etter døde morfar Emil.

Maren, Emil og de to døtrene kom altså fra Skotteklev da de tok over driften på Søndre Engebråten. Selv om kjøpekontrakt først ble skrevet i februar i 1908, hadde de allerede bodd og drevet gården en tid da de formelle papirene ble ordnet. Endelig skjøte for overdragelsen ble for øvrig først skrevet 10. april i 1911.

På Engebråten drev de allsidig jordbruk, med hest på stallen, kuer på fjøset, ved siden av gris og høns. I tillegg jobbet Emil i lensa.

Emil døde 4. september i 1946, Maren 11. juni i 1959.

Judith og Asbjørn

Det blir eldstedatter Judith og ektemannen Asbjørn Skaar som blir neste eiere på Engebråten. Asbjørn var født på Jelsnes i Øvre Tune 1. september i 1907 som nummer seks i en søskenflokk på tretten. Foreldre var Oline og Anders Skaar.

Judith hadde huspost i Sarpsborg i mange år før hun giftet seg, mens Asbjørn straks etter konfirmasjonen begynte på Kolstad der han fikk ansvaret for den store besetningen. Som sveitserpar på Kolstad hadde Judith og Asbjørn tjenestebolig på gården. Asbjørn Skaar fikk en spesiell æresbevisning for lang og tro tjeneste ved Kolstad da han sluttet.

De fikk barna:

Reidun Marny, født 22.8.1937. Hun tok over Søndre Engebråten etter foreldrene.

Gerd Evelyn, født 6.8.1940. Hun giftet seg med Odd Abrahamsen (født 16.9.1934) og har barna Bente (15.7.1965) og Roar (22.7.1967). Gerd og Odd var i mange år bosatt på Lande, men bor i dag på Fritznerbakken.

Irene Aslaug, født 13.4.1946. Hun var gift med Kjell Hansen (25.3.1940) og har barna Glen Rune (13.12.1969) og Jan Ronny (23.11.1971). Irene bor på Kurland.

Reidun og Gerd ble født mens familien bodde i Tune, mens Irene kom til verden etter at de hadde flyttet til Engebråten i 1944.

Flyttet til Hafslundsøy

Da Judith og Asbjørn Skaar overtok gården 2. januar i 1947, fortsatte de med tradisjonelt landbruk basert på hest, tre-fire kuer, gris og høns. I tillegg jobbet Asbjørn i lensa.

Omkring 1963-1964 flyttet familien til Hafslundsøy, og Asbjørn fikk jobb på Hafslund. Der arbeidet han fram til han gikk av med pensjon.

Søndre Engebråten ble leid bort etter at Judith og Asbjørn flyttet til Øya. Det gjaldt både jorda og boligen på gården.

Reidun overtar

Reidun Marny Skaar gikk på Hauge-tun i 1953-1954, og ble ansatt ved Sarpsborg sykehus året etter. Senere spedde hun på utdannelsen med blant annet hjelpepleierskolen og handelsskolen. Hun jobbet ved sykehuset til hun var 66 år, i hovedsak ved røntgenavdelingen.

Reidun giftet seg med Egil Simensen 9. november i 1957. Egil var født 8. november i 1931. Oppveksten hadde han på Tangen, hos moren Ruth f. Dahlen og stefaren Sigurd Simensen. Sigurd hadde to sønner fra et tidligere ekteskap, og fikk sønnene Reidar (født i 1933-død i 2015) og Gunnar (1938) i ekteskapet med Ruth.

Egil Simensen jobbet i hovedsak ved Selmer, samt var flere sesonger i lensa.

Reidun og Egil fikk datteren Torill, født 22. september i 1958. De bygde seg hus på Tangen, og bodde der fram til de kjøpte boligeiendommen Bjørklund nord for Snoppestadkrysset i 1985.

Reidun overtok Søndre Engebråten 1. januar i 1975. Hun fortsatte å leie

*Judith og Asbjørn Skaar hjemme på Hafslundsøy på 1970-tallet.
Foto: Egil Simensen.*

Asbjørn Skaar med sine tre døtre Gerd, Reidun og Irene på 80-årsdagen hans i 1987.
Foto: Torill Skaar.

bort jorda, men skogen drev hun og ektemannen Egil Simensen selv. Egil døde 17. april i 1988, og året etter solgte Reidun boligen i Varteigveien og flyttet til Kurland.

Eierskifter

Datteren Torill ble neste eier av Søndre Engebråten da hun tok over 2. desember i 1991. Hun hadde vært gift med Roar Turkerud og sammen fikk de barna Leif Egil (født 15.12.1975) og Hilde Beate (født 7.6.1981).

I et senere ekteskap har Torill datteren Ann-Sofi, født 3.1.1987.

Torill solgte i 1992 gården til sin

tidligere ektefelle Roar Turkerud. Roar Turkerud er født 3.3.1951 i Sarpsborg og hadde oppveksten i Ringgata med foreldre Lillemor f. Ahlsen og Bjarne Turkerud. Han ble i 1969 ansatt ved Rich. Pfeiffer, og fulgte bedriften via National Industri til ABB AS, Norge. Turkerud arbeidet i en årrekke som servicearbeider. Han gikk av med pensjon i 2016, etter 47 år i bedriften.

Roar Turkeruds samboer er Karin Tangene (født 22.9.1956). Hun er fra Sande i Vestfold, og har lærerutdannelse innenfor kunst og håndverk.

Driftsenhet

I dag inngår 3016/3 Søndre Engebråten i en driftsenhet som også omfatter 3016/6, 11 og 15 Gryte med Skotteli (Skottekleiv), 3015/1 Østre Kokkim (se gårdspresentasjon i Inga 2015) og 3015/13 Berger (Inga 2016).

Søndre Engebråten er ifølge «Norske Gardsbruk» (1987) på 30 dekar dyrket mark, 130 dekar produktiv skog og 10 dekar annen utmark. Driftsenheten samlet er på 828 dekar, hvorav 148 dekar fulldyrket jord.

Renovering

På Engebråten ble gamlestua revet i begynnelsen av 1960-tallet. Tømmer

Granli er ført tilbake til Øst-Kokkim

I forbindelse med gårdspresentasjonen av 3015/13 Berger i Inga 2016, skrev vi om tomta 3015/27 Granli som i 1969 ble fradelt Berger. Tomta var på 1,8 mål, og det var sønnen på Berger, Uno Johansen Berger, som fikk fradelt et skogsområde sør på eiendommen. (Se Inga for 2016, side 56.)

Tanken var trolig at tomta skulle bebygges og brukes som et samlingssted for en menighet, ettersom hele familien på Berger var aktive i Jehovas Vitner.

Siden har tomta skiftet eier flere ganger, men er nå tilbake til felles driftsenhet 3015/1 Øst-Kokkim som eies av Roar Turkerud. Det skjedde ved salg 28. juni i 2016. Foruten Kokkim-gården, omfatter driftsenheten også 3016/3 Søndre Engebråten, 3016/6, 11 og 15 Gryte med Skotteli og 3015/13 Berger.

derfra ble for øvrig benyttet i forbindelse med et nybygg på Hasle. Også skjulet på gården er revet, og boligen er renoveret.

Både på Søndre Engebråten og på driftsenheten ellers har Roar Turkerud gjennom flere år drevet med skogkultivering, hogst og nyplanting.

Det er også lagt vekt på å ta vare på kulturlandskapet rundt Engebråten. – Dette er viktigere enn noen gang, ikke minst av hensyn til våre etterkommere, sier han.

Egil (t.v.) og Reidun Simensen på tur i Skip-tvet, sammen med venneparet Gerd (t.h.) og Knut Skaar.

Foto: Knut Skaar.

Roar Turkerud og samboeren Karin Tangene på Søndre Engebråten. Til v. ser vi boligen, til h. låvebygningen.

Foto: Øistein Bøe.

Snusdåse etter tippoldefar

Denne vakre snusdåsen fortjener å bli både beskuet og beundret. Mesteren for dette kunstverket var Kjeld Falksen (1780-1863). Det er Gerd Abrahamsen som er den lykkelige eier av snusdåsen i dag, tilvirket av hennes tippoldefar på Berger.

Falksen var en mann langt utenom det vanlige for sin tid. Han hadde en rik boksamling, var gjørtler (metallstøper) av yrke, orgelbygger og «et mekanisk geni», som presten skrev den gangen.

(Les mer om Kjeld Falksen i Inga 2016, under presentasjonen av Berger.)

Snusdåsen måler 10 x 5,8 cm, har en oval form, rikt dekorert og med leddet lokk. I en sirkel er risset inn «KF», Kjeld Falksen.

Til Engebråten kom snusdåsen med Maren og Emil i 1908. Slektsgangen fra Kjeld til Gerd er som følger: Kjeld Falksen – datteren Fredrikke (Fredericha) – sønnen Emil – datteren Judith – datteren Gerd.

Bildeforveksling i Inga 2017

I fjorårets utgave av Varteig Historielags årstidsskrift Inga skriver vi om rettssaken mot Peder A. Bøe. Han sto tiltalt etter at han og noen andre gutter skjøt bryllupssalutt i et bryllup på Bergerud. Det endte for

øvrig med full frifinnelse av unggutten.

Til artikkelen har vi et bilde som vi hadde fått informasjon om at var av Peder A. Bøe. Dessverre medførte ikke det riktighet. Bildet er av broren Thor A. Bøe. Vi beklager feiltakelsen!

Bildene her viser Thor A. Bøe (sittende, 1907-1996) og Peder A. Bøe (stående, 1903-1970). Artikkelen står på side 28 og påfølgende sider i Inga 2017.

Vi gjør fremtiden

grønnere

MØKLEGAARDS TRYKKERI AS

Tlf. 69 35 87 77 - E-post: info@moklegaard.no

www.moklegaard.no

FRODE THORSEN

Malermester

Iseplassveien 27 • 1730 Ise • Tlf: 917 38 442 • malerfrode@gmail.com

SARPSBORG

KOMMUNE

støtter det lokalhistoriske arbeidet

Vi tar hånd om prosjektet

Vår spesialkompetanse er miljørettet prosjektarbeid innen generell infrastruktur. Spesielt gjelder dette innenfor feltene veg, vann og avløp, og da med hovedvekt på feltutbygging og saneringsprosjekter. Vi bistår også med tjenester knyttet til arealplanlegging.

Våre oppdrag omfatter alt fra skisseprosjekter via detaljprosjektering og byggeledelse til prosjektledelse.

Ingeniørfirmaet Svendsen & Co AS
Surfellingene 2, 1739 Borgenhaugen
Telefon 911 73 230 - www.svendsenco.no

Kjell Arne Belsby

Belsbyveien 325

1730 Ise

arnbelsb@online.no

Org.nr. 969207664

Tlf. mob. 906 87 820

Graving - Transport - Ansvarsrett

Vestby Planteskole

**Hos oss får Dere faglig veiledning,
og stort utvalg av planter til hagen.**

Stort utvalg av :

- Stauder
- Roser
- Fukt og bærbusker
- Hekkeplanter
- Prydbusker
- Jord og gjødsel

Dere finner oss på Hafslundsøy.

Vestby Planteskole

Vestbyveien 20, 1734 HAFSLUNDSØY

Tlf : 69149237 Fax : 69146133 Sortiment og priser : www.vestby-planteskole.no

BR

ARF- Autorisert
Regnskapsfører

Brattset Regnskap

Brenneveien 85, 1735 Varteig

Tlf 69 13 28 40 - 907 53 371

post@brattset.no

Øya's Klippotek

Telefon 69 15 44 00

www.Skarpnord.no

-Din leverandør på grunn- og betongarbeider-

Gundersen
REKLAME AS

-En engasjert og kreativ partner med 30 års erfaring

Tlf. 69 87 97 00

Torvaldslyst 28 - 1738 Borgenhaugen

www.gundersenreklame.no

XL BYGG KLAPPET & KLART

Skulle ha skifta ytterdør, skulle satt opp de siste listene, skulle hatt ny terrasse....

LEI AV Å VENTE PÅ GUBBEN?

Vi har håndverkere som tar små og store jobber

Ring Jo-Inge
992 88 590

For produktinformasjon eller bestilling av varer:

XL BYGG

KNATTERUDFJELLET

TORP
Kjølborg industriområde,
Strykerveien 5, Torp
Tlf: 69 16 18 20

FJELDBERG
Fjeldberg, Onøyveien 20
Tlf: 69 16 18 20

ISE KNATTERUDFJELLET
Tlf: 69 16 18 20

SPYDEBERG
Tronstadveien 4
1820 Spydeberg
Tlf: 69 16 18 20

MOSS
Rabekkgata 9
1523 Moss
Tlf: 69 16 18 20

xl-bygg.no

JWJ

BRANN & SIKKERHET AS

Tlf. 69 15 20 00 www.brann-sikkerhet.no

Smaaberg Rep. & Service

Kim Norli

TELEFON: 97766029

Kultorp Bilservice AS

*Auto*Mester®

TLF 69 12 13 50
kultorp@automester

Fjellfoten 12A
1734 Hafslundsøy

**SAMME SERVICE,
REPARASJON OG
GARANTI SOM PÅ
MERKEVERKSTED!**

***Vi er et murerfirma som holder til i Sarpsborg.
Vi utfører alt i murerarbeid: Flislegging,
peismuring, skiferlegging og betongarbeider.
Kontakt oss for et uforpliktende pristilbud!***

epost: jan@mestermur.net

Telefon: 904 06 407

Adresse: Nordbyveien 2, 1734 Hafslundsøy

Tlf 69 15 80 40 - Fax 69 15 80 41

Kvalitets- håndverk & Service

Påtar oss alle typer oppdrag innen murer- og tømmerfaget

Lorentz Christer Lunde

Mob.: 994 44 703

E-post: christer@mesterbygg.no

Leif Rangøy

E-post: leif@mesterbygg.no

Mob.: 905 69 009

Speedheater maling og lakkfjerner gjør maling og lakkfjerning til en lek. Kan brukes på hus, hytte og båt, utvendig og innvendig. Dører, vinduer og møbler. Speedheater Metoden bygger på malingsfjerning på treverk med IR-teknikk. Speedheater Metoden er skånsom mot tre og anbefales derfor av [Riksantikvaren](#) både i Norge, Sverige og Finland.

Speedheater varmer opp den gamle malingen/lakken ved hjelp av IR metoden. IR-varmen løser maling og lakk raskt og effektivt. Deretter er det lett å skrape den bort. Overflaten er klar til og males rett etter at den gamle malingen / lakken er fjernet.

Speedheater 1100 IR system Standard.
Består av verktøybox m/ Speedheater,
2 skraper og 2 kroker

HAGE- MASKINER a.s

Det du trenger til hagestell!

Gressklippere, snøfresere, motorsager o.a.

Vesttorp, 1747 Skjeberg - Telefon 69 16 82 88 - Mobil 915 79 598

Tor-Ingar Walther

AUT. MASKINENTREPRENØR

Dueholveien 102
1735 Varteig
Telefon 69 13 28 80
Mobil 913 37 910

tor.ingar.walther@hotmail.no

Varteig Historielag

Stiftet 8.2.1982

Internett: www.varteig-historielag.no

Org.nr.: 991 901 809

VARTEIG HISTORIELAG har som formål å vekke og fremme den historiske interesse blant bygdas befolkning og andre som er interessert i bygda. Dette gjøres ved bl.a.

- å avholde møter med lokalthistoriske foredrag
- innsamling av kildemateriale og gjenstander av historisk verdi
- registrering og bevaring av kulturminner
- stimulering og hjelp til slektsgranskere

VARTEIG HISTORIELAG har ca 130 ordinære medlemmer. Medlemskontingent for 2018 er 225 kr (125 kr for familiemedlem). E-post: varteighistorielag@gmail.com

Styret i Varteig Historielag 2018:	Leder	Oddveig Nilsen	oddveig.nilsen@gmail.com	416 66 856
	Nestleder	Solveig Rød	sologkai@getmail.no	411 07 727
	Sekretær	Ingrid Kullerud	inkuaku@hotmail.com	971 73 503
	Kasserer	Terje Bergby	tbergby@hotmail.com	959 96 742
	Styremedl.	Gudmund Bøe Seljehammer	gudm@varteigror.no	924 17 534

HUS OG HYTTER I LAFTET TØMMER

**VI LEVERER TØMMERKASSER, NØKKELFERDIGE
BYGG, STAV OG LAFT.
HYTTER, HUS, ANNEKS, STABBUR, TILBEHØR**

NAVESTAD BYGG A.S
Torvliå 10, 1739 Borgenhaugen

+47 69 14 57 00
post@navebygg.no
mob + 47 90 85 66 99

Ønsker du deg et flott utemiljø?

Vi gir deg **fastpristilbud!**

- Belegningstein og heller i betong til gårds plass
- Skifer, stein, granitt og murer til utemiljø
- Bepantning i hage og opparbeidelse bed:
- Stein, planter, blomster, bark, jord
- Beskjæring av busker og trær utføres fagmessig.
- Opparbeidelse og planering
- Asfaltering og sprengningsarbeid
- Parkeringsplass og parkanlegg bedrift

Vi dekker følgende markedssegmenter:

- Utemiljø ● Grunnarbeid ● Vei
- Eiendom ● Jernbane ● Vedlikehold
- Kommunaltekniske anlegg
- Bruer og konstruksjoner ● Ytre miljø.

**KONTAKT
OSS FOR
TILBUD!**

Send bokrivelse
med bilde til:
utemiljo@park-anlegg.no
Tlf: 69 13 03 90

P&A **park-anlegg**
Trygg - Stolt - Nytenkende

Park & Anlegg AS utfører lekkert og fagmessig utemiljøarbeid for deg på din bolig og fritidsbolig

Forstår vi historien er vi godt rustet for fremtiden

Park & Anlegg AS støtter det viktige arbeidet Varteig Historielag gjør! Kultur og historie sier noe om hvem vi er, og hvilke verdier vi verdsetter og fremhever som viktige. Dette skaper gode holdninger, motivasjon og trivsel. Historielagets verdier fremmer respekt, inkludering og deltagelse, og er helt i tråd med våre verdier i Park & Anlegg AS som er: Trygg - Stolt - Nytenkende

VÅRIG VERDI FOR DIN BETING: Kunstet, fluk
gårds plass med belegningstein, granitt og planter

Park & Anlegg AS

Trygg - Stolt - Nytenkende

Hasle Trafo 35, 1734 Hafslundsøy Tlf. +47 69 13 03 90
post@park-anlegg.no - www.park-anlegg.no

**HISTORIEN gjentar seg, VARTINGENE
kjøper bil hos**

Brennes Auto

Klokkergårdveien 9, 1711 Sarpsborg

Tlf. 69 16 17 00

www.brennesauto.no